

GSI JOURNALS

SERIE A
ADVANCEMENTS IN
TOURISM, RECREATION AND
SPORTS SCIENCES
(ATRSS)

VOLUME: 2 ISSUE: 1 YEAR: 2019

GSI JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: 2 Issue: 1

JOURNAL INFO (COPYRIGHT)

Journal Name	GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences
E-Mail	GSIJournalsA@gsico.org
Web	https://gsico.info/publications
Adress	Adress: Josipa Broza Tita 23A sprat II, PD97.KO Podgorica III - MONTENEGRO
Publisher	Taki Can METIN

GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: 2 Issue: 1

EDITORIAL BOARD

Chef in Editor

Öner Demirel

(Prof. - Kırıkkale University)

Co-Editor

Taki Can METİN

(Assist. Prof.-Kırklareli University)

Hilmi Rafet Yüncü

(Assoc. Prof. – Anadolu University)

Field Editors

Prof. Şükran ŞAHİN, *Ankara University (Landscape Architecture)*

Prof. Alper ÇABUK, *Eskişehir Technical University (Landscape Architecture)*

Assoc. Prof. Saye Nihan ÇABUK, *Eskişehir Technical University (Landscape Architecture)*

Prof. Sonay ÇEVİK, *Karadeniz Technical University (Architecture)*

Assoc. Prof. Şebnem ERTAŞ *Karadeniz Technical University (Interior Architecture)*

Assoc. Prof. Koray VELİBEYOĞLU, *İzmir Institute of Technology (City and Region Planning)*

Prof. Özkan TÜTÜNCÜ, *Dokuz Eylül University (Recreation)*

Prof. Öner DEMİREL, *Kırıkkale University (Tourism)*

Assist. Prof. Onur Çakır, *Kırklareli University (Tourism)*

Assoc. Prof. Hakan KATIRCI, *Eskişehir Technical University (Sport Sciences)*

Res. Assist. Arif YÜCE, *Eskişehir Technical University (Sport Sciences)*

Assist. Prof. Halil Cem SAYIN, *Anadolu University (Finance and Accounting)*

Foreign Language Editors

Assist. Prof. Elif TOKDEMİR DEMİREL, *Kırıkkale University*

Language Control Editors

Assist. Prof. Nedim KEMER, *Kırıkkale University*

Statistic Editors

Assist. Prof. Oytun Emre SAKICI, *Kastamonu University*

Layout Editor

Lect. Aydın ZİBEL, *Anadolu University*

Copyeditor

Assist. Prof. Taki Can METİN, *Kırklareli University*

Secretary

Res. Assist. Tuba Gizem AYDOĞAN, *Kırıkkale University*

**GSI JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2 Issue: 1

International Advisory and Reviewer Board

<i>Alper Çabuk</i> (Prof. – Eskisehir Technology University)	<i>Avinash Pawar</i> (Assoc. Prof. - University of Pune)
<i>Cem Sayın</i> (Assist. Prof. – Anadolu University)	<i>Detlev Remy</i> (Assoc. Prof. - Singaporian Institute of Technology)
<i>Dileep Kumar</i> (Assoc. Prof. - BERJAYA University College)	<i>Francesco Greco</i> (Assoc. Prof. - University of Niccolò Cusano)
<i>Halim Perçin</i> (Prof. – Ankara University)	<i>Jagbir Singh Kadyan</i> (Assoc. Prof. - University of Delhi)
<i>Judy Hou</i> (Manager - The Emirates Acad. of Hosp. Man.)	<i>Melike Uluçay</i> (Assist. Prof. – Yaşar University)
<i>Onur Çakır</i> (Assist. Prof. – Kırklareli University)	<i>Saye Nihan Çabuk</i> (Assoc. Prof. – Eskisehir Technology University)
<i>Sonia Mileva</i> (Assoc. Prof. - Sofia University)	<i>Sunil Kumar</i> (Assoc. Prof. - Alliance University)
<i>Şükran Şahin</i> (Prof. - Ankara University)	<i>Serhat Adem Sop</i> (Assist. Prof. – Mehmet Akif Ersoy University)
<i>Savaş Evren</i> (Assist. Prof. – Gümüşhane University)	<i>Hakan Katırcı</i> (Assoc. Prof. – Eskişehir Technical University)
<i>Kerem Yıldırım Şimşek</i> (Assoc. Prof. – Eskişehir Technical University)	<i>Andjela Jaksic Stojanovic</i> (Prof. – Mediterreanean University)
<i>Mahdi Nasrollahi</i> (Assist. Prof. – Imam Khomeini Int. University)	<i>Athula Gnanapala</i> (Assoc. Prof. - Sabaragamuwa University)
<i>Yeşim Coşar</i> (Assist. Prof. – Dokuz Eylül University)	<i>Mahshid Mikaeili</i> (Assist. Prof. – Atatürk University)
<i>Mustafa Cevdet Altunel</i> (Assoc. Prof. – Kırklareli University)	<i>Serkan Türkmen</i> (Assist. Prof. – Çanakkale Onsekiz Mart University)
<i>Emrullah Tören</i> (Assist. Prof. – Kırklareli University)	<i>Mustafa Kesici</i> (Res. Assist. – Kırklareli University)
<i>Haywantee Ramkissoon</i> (Assoc. Prof. - Curtin University)	<i>Mukhles Al-Ababneh</i> (Assoc. Prof. - Al-Hussein Bin Talal University)
<i>Jean-Pierre van der Rest</i> (Prof. - Leiden University)	<i>Sunil Kumar Tiwari-</i> (Prof - A.P.S.University)
<i>Dragan Ciscic</i> (Prof. - University of Rijeka)	<i>M. Adel Atia-</i> (Assoc. Prof. Minia University)
<i>Jelena Janjusevic</i> (Assist. Prof. - Heriot-Watt University)	<i>Jagbir Singh Kadyan</i> (Assist. Prof. - University of Delhi)
<i>Piyush Sharma</i> (Assoc. Prof. Amity University)	<i>Amitabh Upadhya</i> (Prof. - Skyline University College)
<i>Stephanie Morris</i> (Assoc. Prof. - The Emirates Acad. of Hosp. Man.)	<i>Dejan S. Šabić</i> (Prof. - University of Belgrade)
<i>Mir Abdul Sofique</i> (Assoc. Prof. - University of Burdwan)	<i>Dimitrios Diamantis</i> (Prof. - Les Roches Global Hospitality Education)

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2 Issue: 1

CONTENT

Authors	Article	Page
Silvana ĐURAŠEVIĆ Slavica ADŽIĆ Ana STRANJANČEVIĆ	Tourism Development Montenegro – Crucial Challenge Within The Structural Changes in Economy	1-17
Hüseyin ÇEVİK Kerem Yıldırım ŞİMŞEK Cem KÖYSU İlayda KOÇ Ayberk KORKMAZ	Park Ve Ziyaretçi Mutluluğu: Mahalle Parklarında Rekreasyon Alanlarına Yönelik Keşfedici Bir Araştırma (Park And Visitor Happiness: An Exploratory Research On Recreation Areas in Neighborhood Parks)	18-33
Ümit Can BÜYÜKAKGÜL Metin ARGAN	Spor Örgütlerinde Örgütsel Öğrenme Yeteneği, Entelektüel Sermaye ve İş Tatmini İlişkisi (The Relationship Between Organizational Learning Capability, Intellectual Capital And Job Satisfaction in Sport Organizations)	34-53
Sabiha Gizem ENGİN Arif YÜCE Hakan KATIRCI	Erkek Dünyasında Pembe Kartlar: Yeşil Sahalardaki Kadınların Hakemliğe Bakışı (Pink Cards in Men's World: How Do Women in The Green Fields View Refereeing)	54-75
Mustafa KESİCİ	Yiyecek-İçecek Yöneticilerinin Boş Zaman Tutumu ve Boş Zaman Etkinliklerine Katılım Engelleri İlişkisi (Relationship Between Leisure Attitudes And Participation Obstacles in Leisure Activities Of Food And Beverage Managers)	76-94
Serkan BERBER Mustafa Serdar TEREKLI	Spor Etkinliklerinde Gönüllü Yönetimi ve Motivasyonu (Volunteer Management and Motivation in Sports Events)	95-121
Gül Sayan ATANUR Şükran ŞAHİN Volkan MÜFTÜOĞLU Öner DEMİREL	Visitor Carrying Capacity For Recreation Trekking Routes in Protected Sites: Uludağ National Park Sample	122-136

**GSI JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 1-17, 2019

**TOURISM DEVELOPMENT MONTENEGRO – CRUCIAL
CHALLENGE WITHIN THE STRUCTURAL CHANGES IN
ECONOMY**

Silvana Đurašević¹

Slavica Adžić²

Ana Stranjančević³

(Received 16.04.2019 Published 05.08.2019)

Abstract

Implementation of structural changes in the Montenegrin economy was to enable productivity growth in all economic sectors. Previously realized structural changes with the aim of a more efficient market economy in Montenegro were mainly based on changes in the neighbouring countries. However, since each economy has its own particularity, the implemented changes still have not ensured balance in the total economy, competitiveness of the national economy and economic stability. This paper aims to explore the extent to which the state engaged in taking adequate measures to improve investments in tourism and accompanying infrastructure enabling its influence on structural changes in the total economy, its long-term sustainability, and economic stability. Since tourism generates 20% of GDP and 18% of employment, the role of the state is crucial when making rational solutions from the aspect of total economic activities. Therefore, the competitive advantage of Montenegro as a tourist destination can be increased if tourism development is encouraged by systematic measures.

Keywords: tourism development, state measures, structural changes, the national economy

¹ PhD, University Mediterranean, Faculty of Tourism, silvanadj@t-com.me, +382-67-690-690

² MSc, University Mediterranean, Faculty of Tourism, sidro.2005@gmail.com, +382-67-333-226

³ PhD, MODUL University Dubai, Department of Tourism and Service Management, anamstranjancevic@gmail.com, +971-50-105-47-54, Corresponding author

1. INTRODUCTION

The transition process and changes in the socio-political system of Montenegro have caused structural changes, with the aim of achieving productivity in all economic sectors. Additionally, the global economic crisis, along with changes in the ownership and relations of state-owned enterprises in the transition process, set up new forms of market economy that Montenegro based on the experience of the countries in the region. Structural reforms in the Montenegrin economy represented one of the most important chapters in the field of negotiations, the state's political readiness and the strategy for joining the European Union. Therefore, new behavioural norms and forms of the market economy were supposed to achieve an increase in individual and social standards. This is a complex ongoing process that has not ensured the competitiveness of the national economy determined by the increase in productivity in all economic sectors and aggregate indicators of the national economy.

When it comes to the EU, the sectoral trends are characterised by the dynamism of market services, with growth rates higher than the economy as a whole. At the same time, all the other sectors of the economy either follow the total economy closely or fall behind (European Commission, 2005). The structure of the EU economy shows that services industries, both market and non-market, account for 71% of the total value added in EU-25, while the share of manufacturing amounts to less than one fifth (18.3%) (EU industrial structure, 2011). It should be emphasized that market services increase their share among the main sectors of the economy while non-market services are also characterized by below-average growth rates.

Structural changes in Montenegro were particularly reflected in tourism as the most sensitive branch of economy. In addition to energetics, agriculture and industry, tourism is defined as a strategic determinant with a vision of an attractive tourist destination. According to the World Travel & Tourism Council (WTTC) (2017), Montenegro has done much in the field of tourism development with a dynamic growth rate of tourism participation in GDP by 22.1% in 2016, and the degree of investments of EUR 263.6 million in 2016, which represents 34.0% of total investments. However, there are still restrictions in the field of faster economic development. The vision of the future development of tourism cannot be realized unless the infrastructure in all economic sectors is improved and the relevant programs of economic reforms for Montenegro, relevant laws, strategies, declarations and planning documents are fully implemented.

The state plays a crucial role in adopting stimulative measures and conducting constant monitoring in order to achieve long-term tourism development and its impact on the national economy. By means of monitoring and incentive measures, the state strives to position Montenegro as an exclusive tourist destination. However, tourism without other economic sectors cannot establish the balance of the economic system and economic

stability, unless integration of the entire economy accelerates. Moreover, an important precondition for economic stability is a balanced economy because only a balanced economy can reduce vulnerability to internal and external shocks (Skribane and Jekabsone, 2014) and contribute to stable economic growth. A change in the economic structure, according to Mihailović (2006), can only be achieved by an integral economic reform, which can increase individual and social standards.

According to analyses, the participation of the employment in the trade sector and tourist-catering capacities is still dominant. Other branches of economy lag in productivity increase. Seasonal oscillations of tourist flow in Montenegro indicate that the offer is not rich enough and cannot provide an extension of the tourist season.

Given that tourism generates 20% of GDP and 18% of employment, there is a need for the state to use systematic measurements to solve the problem and improve infrastructure in all sectors of the economy. The revival of all complementary activities is a basis for further development of tourism and rational solutions from the aspect of the overall economic activity, and the networking of the economy should be based on that approach.

The purpose of this study is to analyse various approaches and measures taken by the Government of Montenegro in order to improve investments in tourism and accompanying infrastructure. Structural changes implemented in the Montenegrin economy with the aim of achieving long-term tourism sustainability and economic stability were discussed. Given the fact that tourism is a strategic industry of this country with a significant contribution to the GDP and employment, its future development must be supported by strategic, systematic measures.

2. TOURISM DEVELOPMENT AS A PART OF THE MONTENEGRIN ECONOMIC SYSTEM IN STRUCTURAL REFORM PROCESS

2.1. Features of the Montenegrin economic system in the structural reform process

The period of socio-political changes and transition conditioned the change in the economic system of Montenegro and set new frameworks of the national economy. Negative impacts from the environment as a consequence of socio-political circumstances, changes in the party system, the war in the neighbourhood, separation from the national community and the global economic crisis slowed down the flows of a faster transition to market economy and the accession of Montenegro to developed economies.

The new sovereignty concept and strategic orientation towards joining the European Union and Euro-Atlantic integrations represented a challenge in the orientation of Montenegro to establish an efficient market system that should provide faster economic prosperity. Instead of quantity as a previous primary feature, changes in qualitative features in economies, known as structural changes (Mihailović, 2006) have happened. By changing the legal status of state-owned enterprises, the state has strived to implement a new form of

organization based on private property, which basically should initiate productivity in all economic sectors and ensure economic growth. In addition, in order for businesses to contribute to the country's economic growth, there is a need to adjust to customer needs and proactively respond to market changes (Skribane and Jekabsone, 2014). The transitional period and the market economy based on private ownership in the restructuring process were aimed at the development of the national economy. Montenegro as a spatially small state with limited resources, due to the broken broader economic system in the process of socio-political circumstances, used the experiences of the countries in transition and applied a new model of a market economy, price liberalization, privatization of state-owned enterprises and economic restructuring for the purpose of economic stability. This was not merely a new form of social changes, but an economic one as well, which implied radical changes in the process of management, investments, technological standards, strategic directions and other flows of a market-oriented economy based exclusively on private property.

As any national economy, so does Montenegro have its features exposed either through recognizable or scarce resources, structural mismatches of the economy, prominent differences in levels of economic development of the region, unemployment, inflation, foreign trade deficit, and the apparent dependence on import, debts and the like. Those above and many other factors significantly influence the macroeconomic stability of the system (Blečić, 2007). According to Vukotić (2001), the most significant factors for the establishment of macroeconomic relations are production, employment, inflation, payment balance, economic growth and the structure of the economy.

The state should direct economic policy to these key issues aiming at macroeconomic stability. Systematic measures of economic policy imperatively imply the need to ensure quality, more efficient functioning of the economy, establish more rational consumption, and ensure the supply chain value and a more responsible approach of the owner towards the capital. The use of available resources, launching the undertakings in all economic activities and their integration represent the fundamental base of the market economy.

However, apart from quantitative indicators of economic growth, economic development of the country is also based on its economic stability. According to Skribane and Jekabsone (2014), in order to ensure the creation of new job places and to set up small and medium businesses, a stable macroeconomic system is needed. It is especially required when it comes to attracting domestic and, in particular, foreign direct investment.

2.2. Tourism development features in the context of structural reforms

Due to its multiplicative effects tourism is considered as one of the world's most dynamic industries. The impact of tourism on the development of Montenegro should be analyzed through the level of overall economic development.

Changes should be achieved globally within institutions, in their relations between economic entities within the functioning of the economy as a whole. The tourism industry cannot function separately from other industries. Few countries, if any, could expect their economic rescue by means of tourism alone (Antunac, 2002). Functioning of market economy implies a regulated economic system, whose institutions are the ground on which the macroeconomic policy of a state should be built.

Social and political changes in Montenegro and the world economic crisis in 2008 initiated changes in the tourism sector. The negative trend of development in the entire economy due to society transition has contributed to stagnation in the tourism economy. Owing to the mentioned restrictions, Montenegro could not sufficiently follow the modern trends of tourism development and new forms of organization that are the perspective of future development.

Regardless of the fact that the economic system was seriously undermined and numerous tourism companies forming the backbone of Montenegrin economy were devastated and closed, Montenegro has generally done a lot in the field of development, and tourism is considered an essential component of future development. Recognizing the fact, that is the aims of Agenda 21 of the Rio de Janeiro Declaration, which points out to the importance of sustainable tourism development principle, Montenegro continues to strive to secure the position of an attractive tourist destination. According to the Tourism Development Strategy of Montenegro until 2020, the Ministry of Tourism and Environmental Protection refers to the essential goal of sustainable development based on the slogan “Wild Beauty” (Ministry of Sustainable Development and Tourism, 2008). Establishment of legal and regulatory frameworks and the adoption of relevant laws in the field of tourism indicate that tourism is the ground for the long-term development of the national economy. The adoption of Tourism Development Strategy, declarations and planning documents represent the frameworks and domains of the most significant activities with multiple effects.

Measures of economic policy and principles of sustainable tourism development should create positioning of a high-quality tourist destination, increase the participation of tourist traffic, the number of employees in the tourism sector, increase the level of foreign investments, valorise potentials, improve the tourist infrastructure, and thus contribute to the growth of living standards.

Due to the geographical position, the climate features and potentials at its disposal, tourism is recognized as the leading branch of the economy. Successful organization and stimulation of tourism development can be a perspective for faster development and positioning of Montenegro as an attractive tourist destination. Tourism is not sufficient for itself unless the economic activity of other complementary activities is increased, in order to

round off the offer in the system of values that are aimed at valorising all available potentials.

Multiplicative effects of tourism can be achieved if harmonization of the entire economy and all related economic activities, which can be a strong generator of aggregate indicators of the national economy, is established. This particularly relates to agriculture as the second dominant branch of the economy, followed by trade, transport, handicraft services, etc. Multiplicative effects have a strong impact on economy flows, and as pointed out by Dobre (2005) when it comes to multiplicative effects, revenues generated by foreign tourists (not domestic ones) are additional financial resources that have additional (multiplied) effects on the national economy. Additional consumption realized by foreign tourists is a powerful generator of social productivity in all production activities. The activity of tourism industry and the revival of all industries in full capacities and potentials should provide an increase in aggregate indicators of the national economy, such as social product, national income, investments, consumption by the population, government revenues and expenditures, volume and structure of foreign trade, depreciation, accumulation and employment. Dynamic growth and integration of the economy as a whole can provide sustainable tourism development. According to the data of the Statistical Office of Montenegro for 2017, there were 1,877,212 foreign arrivals and 122,797 arrivals of domestic guests. Accordingly, in the previous year, a total of 11,953,316 overnights were realized, of which 11,470,132 overnights were by foreign and 483,184 overnights were by domestic tourists (Monstat, 2018).

According to the estimations of World Travel & Tourism Council (2005), it is expected that the direct contribution of travel and tourism to GDP by 2020 shall grow to 890.4 million euro. Based on the data of Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro, and according to the report on business in the hotel industry in Montenegro for 2013, Gross Domestic Product generated by tourism is 20%, while employment generated by tourism is 18%. The stated share of tourism in Montenegro GDP is an encouraging fact, but the share of all other sectors lagging in the economy is necessary as well. Bearing in mind that Montenegro is dependent on import, the revenues from tourism have long influenced stabilization of negative balance of trade with foreign countries. The state has engaged in the adoption of adequate measures to encourage tourism development as a crucial challenge in the context of structural reforms.

3. RESEARCH METHODOLOGY

Taking into account that tourism is a strategic determinant of Montenegro, that the particularity and quality of tourist destinations make the basis for its positioning, the subject of this paper depicts structural changes in the economy of Montenegro, which should provide an increase in productivity in all economic sectors.

The aim of the research in this paper is an analysis of measures previously undertaken by the state in order to promote overall economic activity, particularly reflected in tourism as the dominant economic branch. Extensive professional literature in the subject area, as well as documentation of the competent authorities of Montenegro and relevant international institutions were used. The paper itself is the result of ruminative thinking, analysis, comparison and conflicts of different legal solutions and economic concepts. In order to explore the highly complex economic structure of Montenegro and point out to the importance of tourism in the overall economy, extensive qualitative methods, methods of analysis, synthesis, deduction, as well as comparative method were used.

Aggregate indicators of the national economy, the realized tourist traffic and its structure, analysis of measures taken by the state in order to valorise potentials and available resources, review of adopted strategic documents, economic reform program, as well as relevant laws were used to analyse the impact of structural reforms on the economy of Montenegro and the development of tourism as a crucial challenge for the state in the context of structural changes.

4. RESULTS AND DISCUSSION

4.1. Analysis of measures taken by the State in the context of tourism development

The state has engaged in the adoption of adequate measures to encourage the strategic goal of economic development, particularly tourism development, as a crucial challenge in the context of structural reforms. As defined in the Economic Reform Program for 2017, in order to accomplish the aforementioned strategic development goals, the Government of Montenegro combines two groups of economic policy measures. The first group of measures refers to strengthening macroeconomic stability of the state, both fiscal and financial. The second group of economic policy measures aims at resolving structural problems in the economy, which means eliminating the crucial obstacles for improving the state's competitiveness and increasing the potential economic growth to medium and long-term (Government of Montenegro, 2016).

Observing Montenegro in the context of structural changes, there is noticeable tourism development and the state's efforts to regulate economic development. In the strategy of tourism development in Montenegro until 2020 (2008), tourism development is mentioned as the strategic goal with emphasis on the quality and attractiveness of high-paying tourist destination, sustainability of tourism development and stimulation of economic effects. In the context of structural changes, the development strategy recognizes diversification in the offer, competitiveness in the tourism market and the assumption of making conditions for a complementary offer to meet the needs of modern tourists.

Global flows of tourism development imply the need to provide incentive measures for the state to achieve a broader reach of tourism development. The Law on Tourism and

Catering anticipated a set of measures that will accelerate, stimulate and launch the tourism economy. Stimulating measures of establishing tourist infrastructure, improving the tourist product and its recognition on the tourist market, should be the ground for achieving greater tourist traffic. The Law on Tourism and Catering (2018) states that funds for incentive measures can be foreseen from the Budget of Montenegro. Large investments in the development of road network and modernization of numerous types of transport are rather important for the development of the economy as a whole, particularly tourism. Additionally, the significance of investment in the development of hotel and catering facilities should be emphasized. In itself, this increases the total investments and general growth in the economic activity of the state as a whole (Unković, 2011). In order to encourage tourism, the state is trying to run food production and the application of European Union standards.

Concerning that the state cannot finance a significant volume of anticipated investments, the strategy envisages creating conditions for high-quality tourist offer, through IPA projects, through loans with banks and IDF. Owners of tourist facilities and businesses can apply to approach the way of investing in accommodation capacities by favourable conditions and raise the category level in accordance with market standards and requirements. The state anticipates that investments projects can be supported if the commission assigned by the Ministry estimates that projects are significant for specific zones and are in accordance with the development strategy.

Following the global and regional development trends, Montenegro has basically defined tourism by a strategy as oriented towards high-quality hotels, attracting foreign investors and building luxurious facilities, as well as offering more content on attractive locations to extend the tourist season.

Montenegro has done a lot in the field of constructing tourist facilities, but the fact is that there are still hotels in transition, experiencing closure, stagnation or not yet being brought to the state of use. Based on the Tourism Development Strategy until 2020 (2008), it was foreseen that accommodation capacities were to reach the number of 300,000. According to the data of the Statistical Office of Montenegro for 2016, the total number of registered facilities is 348, the number of accommodation units is 68,558 and the number of beds is 166,842. Based on the same resources, the number of hotels in all categories is 111, while the number of accommodation units is 10,983 number of rooms 9,989 and number of beds 24,875. The structure of the hotel according to a particular category is shown in Table 1.

Table 1. Hotel structure according to certain category – 2017

Hotel category	5*	4*	3*	2*	1*	Total
Number of hotels	3	61	28	22	4	118

Source: Statistical Office of Montenegro 2018

Data from 2017 show that out of the total number of 118 hotels, 3 hotels are 5-star, 61 are 4-star hotels, 28 of them are 3-star hotels, 22 hotels are 2-star, and 4 of them are 1-star hotels, which speaks of a relatively good structure, but with only 3 highest category hotels.

Due to the high level of comfort and content, hotel capacities with 4 and 5 stars generate the highest economic effects for GDP, employment rate and income. However, in recent years, there has been a new trend of renting apartments and private villas, which has reduced the utilization of hotel capacities. A new trend in tourism is present, which involves booking accommodation in households so that the guests can feel the spirit of culture, hospitality and the way of life of their hosts. However, this raises issues of the legalization of accommodation and accommodation units, as well as fiscalization of tourist traffic.

Investments in tourism are significant indicators of future development. In the context of high category hotels, it is critical to mention the Hotel Perla Residence, then the Riviera in Njivice, which operates under the brand name of Iberostar four-star category, Holiday Village Montenegro hotel in Ulcinj, also a 4-star hotel, Chedi hotel which has 110 five-star rooms.

Furthermore, Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro issued 68 opinions on the technical documentation of the high category hotel projects during the year of 2016 and 2017, and the budget value of all projects is more than 350 million (www.bankar.me).

However, in the context of accommodation capacities, Montenegro is still lagging behind the competing countries such as Italy, Spain, Greece and Croatia. Still, the Economic Reform Program for Montenegro 2018-2020 (2018) anticipates that in the period 2018-2020, investments will remain at a high level reached in 2017 and that the revenues from tourism will decrease in 2018 and 2019.

Montenegro is doing its best to encourage the tourism industry in the realization of projects for construction of facilities and improvement of the offer, which is, raising the categories of 4-star and 5-star hotels. With the aim of creating a high-quality offer, the state has envisaged stimulative measures for real estate taxes. The Real Estate Tax Act states that non-categorized buildings are taxed at a rate of 5 to 5.5% of the market value of the real estate property. 1-star category is taxed from 4 to 4.5%, 2-star category from 3 to 3.5%, 3-star category at a rate of 2 to 2.5%. The state has anticipated possible tax reduction for 4-star

category up to 30% and 70% as an incentive development measure. By these measures, the state seeks to improve the offer or encourage hotel owners and businesses to use loans and provide funds they will invest in higher-category hotels in accordance with the standards of tourism activity and contemporary trends in tourism development. However, hotel owners and businesses do not think of this stimulative measure as a progressive measure, but the inability of a 3-star hotel to survive on the tourism market.

According to the World Travel & Tourism Council (2017), there are predictions that capital investments in travel and tourism in Montenegro will increase to 50.8% by 2021. With direct foreign investments, this sector might be a significant lever of economic development and the basic creator of new jobs in the future (Đurašević, 2014). Montenegro has an issue with the lack of workforce. This is the reason to engage a large number of non-residents in tourism. The same phenomenon affects the overall effects of tourism since it influences the outflow of funds from Montenegro.

According to the Statistical Office of Montenegro, from 2010 to 2014, the most of employees were hired in the trade sector, in the State administration, manufacturing industry, accommodation and food services sector, transport, construction, education and more. The data shows that 18 per cent of the total employee is in the tourism sector (Monstat, 2018). Additionally, according to WTTC's prediction, it is expected that in Montenegro, travel and tourism will directly provide 26,000 jobs by 2021 (www.wttc.org).

The Strategy for tourism development until 2020 (2008) indicates the orientation of Montenegro to the extension of the tourist season. On the other hand, official data show that tourism traffic is realized in the period of two months during the summer, which points out to the prominent seasonality and a serious issue of long-term development strategy. The number of arrivals and tourist overnights by months in 2018 is shown in Table 2.

Table 2. Tourist arrivals and overnights by months – 2018

Month	Tourist Arrivals			Tourist Overnight Stays		
	Foreign	Domestic	Total	Foreign	Domestic	Total
	-1	-2	(3)=(1)+(2)	-1	-2	(3)=(1)+(2)
2018	2,076,803	128,053	2,204,856	12,443,810	486,524	12,930,334
Jan	29,096	7,992	37,088	143,029	22,177	165,206
Feb	30,787	5,647	36,434	146,169	18,112	164,281
Mar	40,185	6,908	47,093	176,189	21,801	197,990
Apr	83,220	7,961	91,181	329,531	25,233	354,764
May	132,347	12,972	145,319	601,612	45,840	647,452
Jun	238,211	13,857	252,068	1,372,138	56,625	1,428,763
Jul	518,979	15,608	534,587	3,481,548	80,476	3,562,024

Aug	599,289	16,853	616,142	3,947,629	87,007	4,034,636
Sep	228,267	13,441	241,708	1,376,904	51,121	1,428,025
Oct	91,784	11,110	102,894	480,799	36,349	517,148
Nov	46,347	7,592	53,939	209,421	22,691	232,112
Dec	38,291	8,112	46,403	178,841	19,092	197,933

Source: Statistical Office of Montenegro 2019

According to the data of the Statistical Office of Montenegro in 2018 (2019), a total of 2,076,803 foreign and 128,053 arrivals of domestic guests were realized. In the same year, 12,443,810 overnights of foreign and 486,524 overnights of domestic tourists were achieved. The seasonality is prominent in July and August. In July, there were 518,979 arrivals of foreign guests, i.e., 15,608 arrivals of domestic guests. In the same month, there were 3,481,548 realized overnights of foreign and 80,476 overnights of domestic guests. In August, the highest number of guest arrivals was recorded, of which 599,289 foreign and 16,853 domestic. The number of overnights by foreign guests was 3,947,629, while 87,007 overnights of domestic guests were recorded. The prominent seasonality suggests it is necessary to take certain measures in order to revive tourism throughout the entire year.

Participation of foreign guests is dominant in the structure of arrivals. When it comes to the structure of foreign tourists, according to the data of the Statistical Yearbook of Montenegro for 2019, the highest share of overnight stays is achieved by guests from Russia (3,123,516), Serbia (3,053,002), , Bosnia and Herzegovina (1,130,799), Ukraine (482,958), Germany (442,829), France (388,715), and Poland (347,359) (www.monstat.org). Tourist offer is appealing to foreign guests, but the value chain has not been established to provide greater attendance to a tourist destination.

The incentive measures taken by the Government of Montenegro regarding accommodation capacities point out to the priority in positioning Montenegro as a high-quality tourist destination, taking into consideration implementation of the Law on Tourism and Catering (2018), which stipulates that “beneficiaries of incentive measures may be companies, other legal entities, entrepreneurs and natural persons performing catering activities, related to tourism and catering”. The state has defined priority zones, that is, those sites and accommodation facilities in the zone of priority tourism development with the aim of improving the tourist offer. One of the incentive measures of the state is public-private partnerships that show the initiative and results of tourism development at the level of numerous tourist destinations. In order to implement the National Tourism Development Strategy, which clearly defines the directions for future tourism development, the integration of various participants in the tourism industry can contribute to the successful application of the strategy, standards, improvement of the offer and raising the level of service quality.

The state makes efforts to improve the business environment and encourage entrepreneurs to innovate, through financial support and investment in small and medium-sized enterprises as a new model of the market economy, with the provision of financial resources within the framework of legal regulations. Thus, it encourages entrepreneurial projects.

As a result of the economic globalization, the public governance will likely have a stronger role in “supplementing and reinforcing corporate codes of conduct, product certifications, process standards, and other voluntary, non-governmental types of private governance that have proliferated in the last two decades” (Gereffi, 2014, p. 29). Therefore, it is expected that the role of public governance of Montenegro in providing the support for tourism development will be even stronger in the near future and will consequently have a beneficial effect on the entire economy.

4.2 Proposed measures for the improvement of tourism development

Tourism development as a crucial challenge implies a set of measures aimed at investing in infrastructure and projects of importance in the fields of energy, transport, agriculture and all activities that basically run tourism. In addition, the environmental protection prescribed by the Rio de Janeiro Declaration obliges, but also warns for the respect of the principles of sustainable development and environmental protection.

In line with the strategic orientation and the desire for positioning as an attractive tourist destination, it is necessary to speed up the improvement of the transport infrastructure, rational planning of investments by regions, achieving competitiveness through the valorisation of all available potentials, long-term strategies for more secure entry of foreign capital and the orientation to the application of the law and respecting the norms in line with current trends in the sustainable development of tourism. The application of institutional solutions to socio-economic development should contribute to the increase of the national income, net domestic product, gross domestic product, investments, foreign trade and employment, as the most important parameters of the national economy.

Tourism is viewed through key economic and non-economic effects and its economic and social role at the destination. Additionally, it is important to constantly encourage and valorize cultural heritage as the identity of a nation and state, and the development of the overall potential that triggers tourism activity.

The proposal for measures to promote tourism development implies an appropriate set of activities that encompasses economic and non-economic activities, human resources and an innovative approach to tourism.

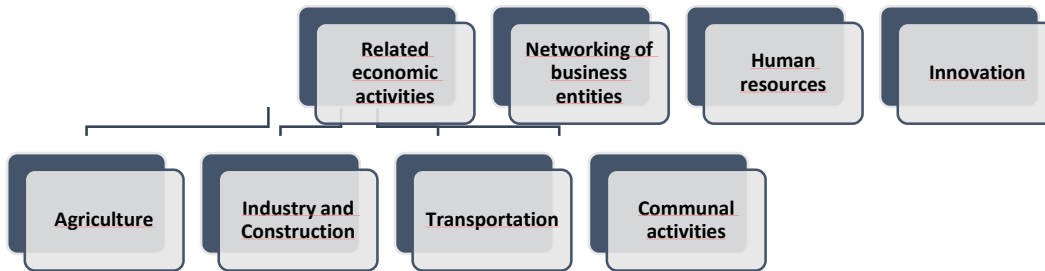

Figure 1: Proposed measures for tourism development

Source: Authors

Related economic activities, primarily agriculture, industry and construction, transportation, handicraft industry and communal activities, if harmoniously integrated, can become important generators of aggregate indicators of the national economy, and therefore require special attention within the guidelines for the improvement of tourism development.

Agriculture. What poses a challenge for domestic producers in the field of agriculture and intensive animal farming are projects to stimulate domestic production and product placement on the market. The state encourages domestic production, and the purchase of domestic products is viewed from the aspect of recognizing domestic products as brands in the market because traditional domestic products influence the value of a tourist product. As a result of increased demand, there has been an increase in the production of domestic products on the market, although there is still a high dependence on import.

Industry and Construction. From the economic aspect of the impact of tourism on the economy, significant activities are industry and construction. This is due to the fact that tourism development requires investment in terms of roads, accommodation facilities, airports and others. Construction as a significant economic branch carries out placement of goods through investments, construction of new and reconstruction of existing tourist capacities, as well as traffic and communal infrastructure.

Transportation. Transport services, as one of the key services in the tourism sector, are equally important both for domestic and foreign tourists. Based on this aspect, tourism traffic of passengers and goods is realized, as well as the increase in traffic of services. The crucial problem in the development of tourism is the transport infrastructure, as the basis for future development. The project of the highway connecting north and south of the country has started, as the most important capital project.

Communal activities. There are several communal and energy projects that are currently being realized. One of the important issues that poses a major problem for the

tourist economy is wastewater and municipal waste disposal. In that sense, measures to raise environmental awareness of citizens on the importance of solving the problem of this negative phenomenon, especially expressed during the tourist season, should be more strongly applied.

Networking of business entities. The economy is based on the private sector, and the modern concept of private-public partnership enables penetration into new markets, more efficient market economy and organization. Networking of business entities can enable connection of regions and zones within the tourist industry of Montenegro. Regional disparities are still emphasized in achieving tourist flow, and hence the level of income.

Human resources. Human capital must be seen not only as the most important resource but the basic factor of tourism development. Recognizing the fact that human resources are the key resources in all areas, tourism as a particularly sensitive economic branch requires the involvement of professional staff in the process of tourism activity, as well as in the process of implementing all the measures that the state undertakes in encouraging the future development. The inclusion of residents in retraining, and above all through educational institutions specialized in the field of tourism, should initiate the inclusion of the domestic labour force in the flows of contemporary tourism development.

Innovation. Contemporary trends in tourism development imply innovation as a key challenge in terms of reviving the economy. To achieve competitiveness in the tourism market is only possible if innovation is understood not as a challenge, but a modern trend in tourism development.

As stated by Gereffi (2015), developing countries can improve their international competitiveness by “engaging local firms, assimilating new knowledge and improving employment conditions, with appropriate policies and institutions to facilitate economic, social and environmental upgrading” (Gereffi, 2015, p. 20). Therefore, further improvement of tourism development can be achieved only by consistent application of the stated measures, primarily by improving the efficiency of related economic activities and harmonization with the tourism industry; then networking business entities in the field of tourism, development and improvement of human resources in tourism and hospitality industry and introducing innovative solutions in creating a tourism product of Montenegro. Nevertheless, support provided by various forms of private governance, international organizations and particularly the national government institutions is required.

5. CONCLUSION

Strategic directions for the development of the national economy should be strictly observed not only through the development of tourism as the dominant economic branch, but all the frameworks for the development of other economic branches are imperatively

imposed. Due to a long period of stagnation in the economy caused by negative impacts from the internal and external environment, the state should provide more efficient market economy in the process of structural reforms. It should be done through the implementation of measures in order to achieve faster economic growth and development of tourism as a strategic determinant of Montenegro. The state has indeed developed in the context of structural changes through recognition of tourism as the dominant economic sector. Still, there are restrictions in the field of development.

Numerous analyses show that it is not enough to merely issue legislation with the aim of respecting norms which require structural changes, but they need to be implemented, continuously monitored and necessary corrections need to be provided according to current tourism development trends worldwide. Further tourism development nowadays imposes the need for Montenegro to engage numerous available potentials aiming at valorisation of entirely new forms required by contemporary tourism development. On this path, the role of the state as a generator in the transitional period is unavoidable.

In institutional terms, it is necessary to apply relevant laws, and development strategies consistently, as well as to revitalize all available capacities that can influence revival, not only of the tourism economy but the entire economic system within the national economy. Since tourism generates 20% of GDP and the share of tourism provides 18% of total employment, it is the key role of the state to increase the overall economic activity by means of intervention measures. This is due to tourism revenues not being able to provide stable economic growth, reduce the deficit of foreign trade and provide liquidity within the national economy.

Revitalization of all available capacities within the economy, rational use of potentials and resources, improvement of entire infrastructure, harmonized investment by regions, as well as permanent inflow of foreign capital is necessary to enable significant progress. Direct, indirect and multiple effects of tourism are evident, but competitiveness in tourism market can be strengthened if measures are intensified in terms of strategic planning in the investment of tourism infrastructure, transport infrastructure, development of agriculture, energy, starting up production and encouraging entrepreneurship.

Starting up production and encouraging entrepreneurship as a new form of market efficiency are intensifying, but stronger support from international financial entities is needed through funding projects of relevance for future development. Networking the economy in line with European standards and strengthening competitiveness by linking stakeholders provide a safer and better performance in the tourism market. Quality infrastructure is the basis of every development, and especially the development of tourism as the most sensitive economic branch. Modern trends in tourism development involve constant investment, innovation and incentive of complementary activities as logistics to the tourism industry.

The realization of communal and energy projects, as well as investments in high-class accommodation facilities, will enable Montenegro to become an attractive, accessible and well-connected tourist destination.

REFERENCES

- Antunac, I. (2002). Mit o deviznoj potrošnji inozemnih turista (Myth of foreign currency consumption of foreign tourists). *Ekonomski pregled*, 53, 3–4.
- Blečić, M. (2007). Tekuća privredna kretanja u Crnoj Gori (Current economic developments in Montenegro). *Akcionar*, 1, 36.
- Dobre, R. (2005). *Osnove turizma (Introduction to Tourism)*. Šibenik: College of Tourism Management.
- Durašević, S. (2014), Development of small businesses in tourism in the lake Skadar National park. *Zbornik geografskog instituta "Jovan Cvijic"*, 64(3), 311–328.
- Gereffi, G. (2014). Global value chains in a post-Washington Consensus world. *Review of International Political Economy*, 21(1), 9–37.
- Gereffi, G. (2015). *Global value chains, development and emerging economies*. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- The Government of Montenegro. (2016). *Program ekonomskih reformi Crne Gore za 2017 (Economic reform programme for Montenegro for 2017)*. Podgorica: The Government Printing Office.
- The Government of Montenegro. (2018). *Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2018-2020 (Economic reform programme for Montenegro 2018-2020)*. Podgorica: The Government Printing Office.
- The European Commission. (2005). *EU sectoral competitiveness indicators*. Luxembourg: OPOCE.
- The European Commission. (2011). *EU Industrial Structure 2011 – Trends and Performance*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Mihailović, B. (2006). *Prestrukturiranje i privatizacija (Restructuring and privatization)*. Podgorica: CPI.
- The Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro (2008). *Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine (The Tourism Development Strategy of Montenegro by 2020)*. Podgorica: The Government Printing Office.

- The Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro (2016). *Zakon o turizmu i ugostiteljstvu Crne Gore (Law on Tourism and Hospitality of Montenegro)*. Podgorica: The Government Printing Office.
- The Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro, Izveštaj o poslovanju hotelijerstva u Crnoj Gori u 2013 (Hotel Industry Survey Montenegro 2013), www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=172115&rType=2, [Accessed 2018, August 20].
- Bošković, T. (n.d.). Turizam kao faktor privrednog razvoja (Tourism as a factor of economic development), *Škola Biznisa*, 1, 23-28. Retrieved from: <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2009/2.3.pdf>
- Skrībāne, I. & Jekābsone, S. (2014) Structural Weaknesses and Challenges of the Economic Growth of Latvia. *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 1(34), 74–85.
- The World Travel & Tourism Council. (2017). Travel & Tourism Economic Impact 2017, Montenegro. Retrieved from: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/montenegro2017.pdf>
- The World Travel & Tourism Council. (2005). Economic research of travel and tourism for 2005. Retrieved from: <http://www.mrt.gov.me/file/>
- United Nations. (1992). *Agenda 21 – Rio Declaration – Forest Principles*. Retrieved from: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/agenda21-earth-summit-the-united-nations-programme-of-action-from-rio_1.pdf
- Unković S. & Zečević, B. (2011). *Ekonomika Turizma (Economics of tourism)*. Belgrade: CID.
- Vukotić, V. (2001). *Makroekonomski računi i modeli (Macroeconomic accounts and models)*. Podgorica: CID.
- <http://www.bankar.me/2018/06/07/novih-880-smjestajnih-jedinica-sa-cetiri-i-pet-zvezdica-u-crnoj-gori/> [Accessed 2018, August 21].
- <https://www.monstat.org/cg/> [Accessed 2018, August 19].

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 18-33, 2019

**PARK VE ZİYARETÇİ MUTLULUĞU: MAHALLE PARKLARINDA
REKREASYON ALANLARINA YÖNELİK KEŞFEDİCİ BİR
ARAŞTIRMA**

**PARK AND VISITOR HAPPINESS: AN EXPLORATORY RESEARCH ON
RECREATION AREAS IN NEIGHBORHOOD PARKS**

Hüseyin Çevik¹

Kerem Yıldırım Şimşek²

Cem Köysü³

İlayda Koç⁴

Ayberk Korkmaz⁵

(Received 19.06.2019 Published 05.08.2019)

Özet

Parklarda gerçekleştirilen rekreasyon aktivitelerinin ziyaretçileri mutlu ettiği yapılan araştırmalarda kanıtlanmıştır. Bu kanıt mutlu toplum yaratmak isteyen yerel yönetimlerin ziyaretçilerin beklentilerini karşılayacak park tasarımını dikkate alması gerektiğini göstermektedir. Bundan dolayı bu araştırmada ziyaretçi görüşlerine göre büyük ölçekli mahalle parklarında arzu edilen rekreasyon alanlarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Araştırma süreci karma araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. İlk aşamada amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 15 ziyaretçi ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş, ikinci aşamada kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 215 kişiden anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Görüşme verileri içerik analizi, nicel veriler ise yüzde ve frekans dağılımı ile yorumlanmıştır. Veri analiz sonuçlarına göre ziyaretçiler tarafından büyük

¹ huseyincevik@eskisehir.edu.tr

² keremys@eskisehir.edu.tr

³ cem_3914@hotmail.com

⁴ ilaydakoc121012@gmail.com

⁵ ayberkkorkmaz97@hotmail.com

Çevik, H., Şimşek, K. Y., Köysu, C., Koç, İ. & Korkmaz, A. (2019). Park and Visitor Happiness: An Exploratory Research on Recreation Areas in Neighborhood Parks. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 18-33.

ölçekli mahalle parklarında arzu edilen yedi rekreasyon alanı ve bu alanlar içerisinde yer alan üniteler ortaya çıkartılmıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan farklı rekreasyon alanları parkların fonksiyonel özelliği olan birer yaşam alanı olması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca araştırma fonksiyonel parklar ile mutlu toplum yaratmak isteyen yerel yönetimler ve şehir planlayıcılarına yol gösterici sonuçlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Park, Mutluluk, Rekreasyon, Rekreasyon Alanları

Abstract

The studies showed that recreation activities carried out in parks makes visitors happy. This evidence shows that local governments wishing to create a happy community should consider the design of the park to meet the expectations of visitors. Therefore, this study aims to explore the desired recreation areas in large-scale neighborhood parks according to visitor views. The research process was designed according to the mixed research method. In the first stage, semi-structured interviews were conducted with 15 visitors selected with purposive sampling method, and in the second stage, data were obtained from 215 people selected by convenience sampling method. Interview data were interpreted with content analysis and quantitative data were interpreted with percentage and frequency distribution. According to the results of the data analysis, seven recreation areas and the units within these areas, which were desired by the visitors in large-scale neighborhood parks, were discovered. As a result, different recreation areas indicate that parks should be functional habitats. The research also provides guidance to local governments and city planners who want to create a happy community with functional parks.

Keywords: Park, Happiness, Recreation, Recreation Areas

1. GİRİŞ

Küresel nüfusun %50'den fazlası şehirlerde yaşamakta ve bu oran her geçen gün artış göstermektedir. Şehirlerdeki yoğunluk trafik, hava kirliliği, sağlık sorunları, yoksulluk, suç oranında artış, ayrışma, ekonomik eşitsizlik vb. sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir (Larson, Jennings ve Cloutier, 2016; Okulicz-Kozaryn ve Mazelis, 2018). Bu sorunlar insan sağlığını tehdit etmekte ve insanları mutsuzluğa sürüklemektedir (Larson vd., 2016). Yapılan araştırmalar şehir yaşantısının her ne kadar insanlara bazı kolaylıklar sağlasa da, onları mutsuz ettiğini ve sağlıklarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Balducci ve Checchi, 2009; Berry ve Okulicz-Kozaryn 2009; Lederbogen, vd., 2011). Bu durum McKenzie, Murray ve Booth (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuyla desteklenmektedir. Araştırmacılar şehir yaşantısında görülen psikolojik rahatsızlıklarını kırsala göre daha fazla olduğunu bildirmektedir.

İnsan sağlığının tehdit edildiği ve mutsuzluğa sürüklendiği şehir yaşantısında park kullanımının ve parklarda gerçekleştirilen rekreasyonel aktivitelerin bireyin yenilenmesinde, stresi azaltmada, zihinsel sağlığı ve fiziksel aktiviteye katılımı etkileyerek fiziksel sağlığı korumada, refah düzeyini sürdürme ve bireyin mutluluğunu olumlu yönde etkileme konularında önemli rolü olduğundan bahsedilmektedir (Hung ve Crompton, 2006; Frash, Blose, Norman ve Patience, 2016). Hong Kong'da ileri yaş grubu ile yapılan araştırma, park ziyaretinin mutluluğu etkilediğini ortaya koyarak buna kanıt oluşturmaktadır (Hung ve Crompton, 2006). Yine Kim ve Jin (2018) tarafından Seul'un 25 farklı mahallesinde park kullanıcıları üzerinde yapılan araştırmada da parkların mutluluğu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şehir planlayıcılarına göre şehrin bir parçası olan parklar, çevresinde yaşayanlara sosyal ve psikolojik yönden faydalar sağlamaktadır. Buralar sadece fiziksel ve psikolojik yönden toplumun sağlığını geliştiren mekanlar değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve toplumsal uyum için önemli mekanlardır (Loukaitou-Sideris, Levy-Storms, Chen ve Brozen 2016). Görüldüğü gibi parklar buldukları şehirlerde topluma farklı boyutlardan faydalar sunmaktadır. Bu faydalar parklarda gerçekleştirilen farklı rekreasyonel aktiviteler aracılığıyla doğrudan ve dolaylı olarak park ziyaretçilerinin mutluluğunu etkilemektedir (Hung ve Crompton, 2006; Kim ve Jin, 2018). Bu noktada şehir planlayıcıları ve yerel yönetimler tarafında bireylerin beklentilerini karşılayacak, arzu edilen rekreasyonel aktivite alanlarına sahip parkları tasarlamak, ziyaretçilerin mutluluğunu açısından önemli olabilir. Csikszentmihalyi (2018) "Mutluluk Bilimi" kitabında mutluluğu elde etmenin zor olmasının en önde gelen nedeninin, evrenin insanların rahatının düşünülerek tasarlanmamış olmasından kaynaklandığı ifade etmektedir. Buradan hareketle, büyük ölçekli mahalle parklarının ziyaretçilerin beklentilerine göre tasarlanması, onların kullanım sonucu mutluluğunda rol oynayabilir. Bundan dolayı bu araştırmada, şehir planlayıcıları

ve belediyelere örnek oluşturması bakımından parkları kullanıcı görüşlerine göre büyük ölçekli mahalle parklarında arzu edilen rekreasyon alanlarının keşfedilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Ziyaretçilerin büyük ölçekli mahalle parklarında arzu ettikleri rekreasyon aktivite alanlarını keşfetmeyi amaçlayan araştırma süreci karma araştırma yöntemi desenlerinden keşfedici sıralı desene göre tasarlanmıştır. Keşfedici sıralı desene göre araştırma süreci önce nitel araştırma sonra nicel araştırma evrelerinden oluşmaktadır. Birinci aşama olan nitel araştırma evresi sonucunda ortaya çıkarılan veri ikinci aşama olan nicel araştırma aşamasına temel oluşturmaktadır (Creswell ve Clark 2015).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma verileri iki farklı gruptan elde edilmiştir. Araştırma grubuna dahil edilenler Eskişehir Dede Korkut parkı kullanıcıları arasından seçilmiştir. Bu park 2013 Eskişehir Kültür Başkenti Ajansı Kalıcı eserler kapsamında; Eskişehir ili Odunpazarı ilçe sınırları içerisinde ve daha önce il özel idaresinin mülkiyetinde bulunan 69.750 m² alanın çevre düzenlemesi yapılarak kurulmuştur. Park halkın güzel vakit geçirebileceği, spor yapabileceği ve çocukları ile eğlenebileceği bir hale getirilmiştir. 2014 yılı Ocak ayında çalışmalarına başlanan Dede Korkut Parkı, haziran ayında tamamlanarak hizmete açılmıştır ("Dede Korkut Parkı", 2019). Dede korkut parkı yoğun kullanılan bir parktır. Tripadvisor ve Foursquare gibi sosyal ağlarda ziyaret edilmesi tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla bu park kullanıcılarının beklentilerinin yüksek olacağı düşünülerek araştırma grubunun burayı ziyaret edenler arasından seçilmesine karar verilmiştir.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde zaman, maliyet, evreni oluşturan birimlerin tanımlanamaması vb. sebeplerden dolayı örneklem seçimine gidilmiştir. Nitel araştırma aşaması için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 15 park ziyaretçisi araştırmaya dahil edilmiştir. Nicel araştırma için ise kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 215 katılımcıdan veri elde edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Birinci aşamada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede literatür incelemesi kapsamında mutlulukla ilgili yapılan araştırmalar incelenmiş ve mutluluk ile ilgili faktörler dikkate alınarak aşağıdaki sorular hazırlanmıştır (Eryılmaz, 2016; Freites ve Morales, 2017).

- Bu parkta sizi mutlu eden rekreasyon alanları nelerdir?
- Parkta ne türde rekreasyon alanları olsaydı yaşamınıza anlam katardı?
- Parktan zevk almanız için hangi rekreasyon alanları olmalı? Neden?

- Parkta ne türde rekreasyon alanları olsaydı zamanın nasıl geçtiğini anlamazdınız?
- Parkta hangi rekreasyon alanları olsaydı kendinizi gerçekleştirme fırsatı yakalardınız?
- Ne türde rekreasyon alanları park kullanımı konusunda tatmin olmanızı sağlar?
- Nasıl bir park sizin yaşama sevincinizi etkiler?

İkinci aşamada veriler nitel verilerin analizi sonucu oluşturulan anket aracılığıyla yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde içerik analizi sonucu parklarda olması arzu edilen rekreasyon alanları (temalar) ve bu alanlar içerisinde yer alan ünitelerin (kodlar) kategorik olarak (1-Olmalı, 2-Olmasına gerek yok) kodlandığı maddeler yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcılar ile ilgili kişisel bilgilerin (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek ve gelir düzeyi) sorgulandığı maddelere yer verilmiştir.

2.4. Veri Analizi

Veri analiz aşaması da veri toplama süreci gibi iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşama olan nitel verilerin analizinde Jones, Brown ve Holloway (2013) tarafından önerilen aşamalar takip edilmiştir. Buna göre önce veri düzenlenmiş ve sıralanmıştır. Sonra görüşmeler deşifre edilmiştir. İlerleyen aşamada veri dinlenmiş, okunmuş ve gözden geçirilmiştir. Son aşamada ise veriden içerik analizi ile kodlar çıkartılmış ve ilgili kodlar bir araya getirilerek veri temalara indirgenmiştir. İkinci aşama olan nicel veri analizinde ise istatistik analiz programından yararlanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise yüzde (%) ve frekans (f) analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın geçerliği konusunda birden çok yöntem kullanılmıştır. Bu aşamada öncelikle ses kaydı ve deşifre metinleri başka bir uzman tarafından dinlenerek doğrulanmıştır. İkinci olarak görüşme metinleri katılımcılara gönderilerek doğrulukları teyit edilmiştir. Son olarak araştırma süreci dış denetçi tarafından değerlendirilmiştir (Creswell, 2007). Güvenirlik için ise kodlayıcılar arası güvenirlik hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenirliğin hesaplanmasında Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenirlik katsayı formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda kodlayıcılar arası güvenirliğin % 82 olduğu tespit edilmiştir. %70'lik ve üzeri oranlar kodlayıcılar arası güvenirliği sağlandığının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Miles ve Huberman, 1994).

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Kişisel Bilgilerine Yönelik Bulgular

Bulgular bölümünde önce katılımcıların kişisel bilgileri incelenmiştir. Nitel veri toplama şamasında araştırmaya dahil edilen katılımcıların kişisel bilgileri Tablo 1'de

gösterilmektedir. Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların yaş olarak en küçüğünün 20, en büyüğünün 48 yaşında olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre 7 erkek, 8 kadın katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca katılımcıların farklı mesleklere sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Görüşmeye katılanların kişisel özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Meslek
K1	E	35	Akademisyen
K2	K	20	Öğrenci
K3	E	20	Öğrenci
K4	K	20	Sporcu
K5	K	29	Akademisyen
K6	K	50	Anestezi Uzmanı
K7	K	48	Emekli
K8	E	47	Antrenör-Esnaf
K9	E	21	Öğrenci
K10	K	20	Milli Sporcu
K11	E	24	İşçi
K12	K	36	Antrenör
K13	E	39	Öğretmen
K14	E	20	Öğrenci
K15	K	24	Arkeolog

Nicel araştırma aşamasında araştırmaya dahil edilenlerin kişisel bilgileri Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo 2 incelendiğinde cinsiyete göre en fazla katılım kadınlardan olmuştur. Katılımcıların yarısı 26-35 yaş grubundandır. Medeni duruma göre katılımcıların yarısından fazlası evlidir. Eğitim düzeyine göre %38,6’lık orana göre en fazla katılım lise ve altı eğitim düzeyine sahip olanlardan gerçekleşmiştir. Mesleğe göre katılımcıların %56.3’ü işçi meslek grubundandır. Gelir düzeyine göre ise katılımcıların çoğunluğunun düşük gelir düzeyine sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 2. Demografik özellikler

Cinsiyet	n	%	Meslek	n	%
Kadın	134	62.3	Memur	69	32.1
Erkek	81	37.7	İşçi	121	56.3
Yaş			Emekli	15	7.0
18-25	102	47.4	Öğrenci	6	2.8
26-35	108	50.2	Diğer	4	1.9
36-45	3	1.4	Gelir		
46-55	2	0.9	1600 TL ve daha düşük	117	54.4
Medeni Durum			1601 -2600 TL	68	31.6
Bekar	75	34.9	2601 – 3600 TL	18	8.4
Evli	121	56.3	3601-4600 TL	8	3.7
Diğer	19	8.8	4601-5600 TL	4	1.9
Eğitim					
Lise ve altı	83	38.6			
Ön lisans/Lisans	80	37.2			
Lisans Üstü	52	24.2			

3.2. Nitel Veri Analizine Yönelik Bulgular

Yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi ile kodlara ayrılmıştır. İlgili kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Katılımcı görüşlerine göre büyük ölçekli mahalle parklarında olması gereken rekreasyon alanları ile ilgili içerik analizi sonucunda parklarda “spor ve fiziksel aktivite alanı”, “parkur ve pistler”, “ekstrem spor alanı”, “dinlenme (sessiz alan) alanı”, “çocuklara yönelik alan”, “etkinlik alanı” ve “atölyeler ve kapalı alanlar olmak üzere yedi tema çıkartılmıştır. Tablo 3’de temalar ve bu temalar altında yer alan kodlar gösterilmektedir.

Tablo 3. Kod ve temalar

Kod	Tema	Kod	Tema
Dart alanı	Spor ve Fiziksel Aktivite Alanı	Hamak	Dinlenme (Sessiz Alan) Alanı
Büyük satranç sahası			
Bocce sahası			
Crossfit alanı			

Grup egzersizleri alanı (step, aerobik, zumba, dans, yoga ve pilates) Raket sporları sahası Yüzme havuzu Kum torbası Takım sporları (futbol, basketbol, voleybol) sahaları		Mini lunapark Kum oyun alanı Büyük abaküs Trambolin Çamur oyun alanı Zekâ oyun alanı	Çocuklara Yönelik Alan
Buz pateni pisti Koşu-yürüyüş parkuru Bisiklet parkuru Evcil hayvan gezdirme alanı	Parkur ve Pistler	Boyama oyun alanı Çocuklar için oyuncaklar Kapalı masa tenisi alanı	Atölyeler ve Kapalı Alanlar
Paint-ball alanı Atlama kulesi Tırmanma duvarı Zipline Kaykay-skate park pisti Kayak alanı (kar ve çim) Macera parkuru	Ekstrem Spor Alanı	Kütüphane Sanat atölyeleri Kapalı alan Aktivite-etkinlik alanı Tiyatro sahnesi-konser alanı Sergi alanı Uçurtma alanı Açık hava sineması	Etkinlik Alanı

3.3. Nicel Veri Analizine Yönelik Bulgular

Katılımcılar parkta olması gereken her bir rekreasyon alanı içerisinde yer alan üniteleri “olmalı” ve “olmasına gerek yok” şeklinde kategorik olarak derecelendirmişlerdir. Bu aşamada elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) analizleri ile yorumlanmıştır. Öncelikle üniteler en çok frekans ve %'ye sahip olanlardan en düşüğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralama tablo 4’de gösterilmektedir. Daha sonra her bir rekreasyon alanında en çok “olmalı” şeklinde görüş bildirilen ünitelerin oranları (Tablo 5) ve son olarak her rekreasyon alanında en çok “olmalı” şeklinde görüş bildirilen ilk üç ünitenin oranları (Tablo 6) hesaplanmıştır.

Tablo 4. Ünitelerin % ve frekansa göre en düşükten en büyüğe doğru sıralaması.

Ünite	f	%
1. Hamak	177	82.3
2. Kamp Alanı	167	77.7
3. Paint-Ball	167	77.7

4. Atlama Kulesi	165	76.7
5. Mini Lunapark	165	76.7
6. Aktivite-Etkinlik Alanı	165	76.7
7. Kapalı Masa Tenisi Alanı	164	76.3
8. Buz Pateni Pisti	162	75.3
9. Kum Oyun Alanı	160	74.4
10. Piknik Alanı	158	73.5
11. Tırmanma Duvarı	157	73.0
12. Büyük Abaküs	156	72.6
13. Tiyatro Sahnesi-konser alanı	154	71.6
14. Grup Egzersizleri Alanı	153	71.2
15. Koşu-Yürüyüş Parkuru	153	71.2
16. Sergi Alanı	151	70.2
17. Kütüphane	151	69.8
18. Raket Sporları Sahası	149	69.3
19. Sanat Atölyeleri	148	68.8
20. Uçurtma Alanı	147	68.4
21. Trambolin	146	67.9
22. Seyir Terası	145	67.4
23. Yüzme Havuzu	143	66.5
24. Kitap Okuma Alanı	142	66.0
25. Kum Torbası	142	66.0
26. Dart alanı	140	65.1
27. Zepline	140	65.1
28. Çamur Oyun Alanı	139	64.7
29. Büyük Satranç Sahası	138	64.2

30. Kapalı Alan	138	64.2
31. Bisiklet Parkuru	137	63.7
32. Kaykay-skate park pisti	137	63.7
33. Çardak	135	62.8
34. Zeka Oyun Alanı	134	62.3
35. Boyama Oyun Alanı	132	61.4
36. Açık Hava Sineması	132	61.4
37. Macera Parkuru	131	60.9
38. Çocuklar İçin Oyuncak Alan	130	60.5
39. Kayak Alanı	127	59.1
40. Bocce Sahası	126	58.6
41. Takım Sporları Sahası	126	58.6
42. Crossfit	123	57.2
43. Evcil Hayvan Gezdirme Alanı	112	52.1

Tablo 4 incelendiğinde en çok “olmalı” yönünde görüş bildirilen ünitenin % 82.3’lük oranla “dinlenme ve sessiz alan” içerisinde yer alan “hamak” olduğu görülmektedir. En düşük oy olan ünitenin ise % 52,1’lik oranla “parklar ve pistler” alanında yer alan “evcil hayvan gezdirme alanı” ünitesinin olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Her bir rekreasyon alanında en fazla “olmalı” şeklinde görüş bildirilen ünitelerin % ve frekansları

Alan	Ünite	f	%
Spor ve Fiziksel Aktivite Alanı	Grup egzersizleri alanı (step, aerobik, zumba, dans, yoga ve pilates)	153	71.2
Parkur ve Pistler	Buz pateni pisti	162	75.3
Ekstrem Spor Alanı	Paint-ball alanı	167	77.7
Etkinlik Alanı	Aktivite-etkinlik alanı	165	76.7
Dinlenme (sessiz alan) Alanı	Hamak	177	82.3
Çocuklara Yönelik Alan	Mini lunapark	165	76.7
Atölyeler ve Kapalı Alanlar	Kapalı masa tenisi alanı	164	76.3

Tablo 5 incelendiğinde katılımcı görüşlerine göre spor ve fiziksel aktivite alanında grup egzersizleri, parkur ve pistlerde buz pateni pistinin, ekstrem spor alanında paint-ball, etkinlik alanında aktivite-etkinlik ünitesinin, dinlenme (sessiz) alanında hamak, çocuklara yönelik alanda mini lunaparkın, atölyeler ve kapalı alanlarda ise kapalı masa tenisi ünitesi en fazla orana sahiptir.

Yerel yönetimler tarafından mahalle parkları için ayrılan alanlar sınırlıdır. Araştırmaya konu olan örneklemin ziyaret ettiği Dede Korkut Parkı 69.750 m2 alan üzerine kurulmuştur ("Dede Korkut Parkı", 2019). Sınırlı alana sahip böyle bir parkta her bir rekreasyon alanı içerisinde yer alan üniteye yer vermek mümkün olmayabilir. Bunu dikkate alarak rekreasyon alanları içerisinde en fazla olmalı şeklinde görüş bildirilen ilk üç ünitenin yüzde ve frekansları hesaplanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Her rekreasyon alanında en fazla "olmalı" şeklinde görüş belirtilen ilk üç ünitenin % ve frekansları

Alan	Ünite	f	%
Spor ve Fiziksel Aktivite Alanı	Grup egzersizleri alanı (step, aerobik, zumba, dans, yoga ve pilates)	153	71.2
	Raket sporları (tenis, badminton)	149	69.3
	Yüzme Havuzu	143	66.5
Parkur ve Pistler	Buz pateni pisti	162	75.3
	Koşu-yürüyüş parkuru	153	71.2
	Bisiklet parkuru	137	63.7
Ekstrem Spor Alanı	Paint-ball alanı	167	77.7
	Atlama kulesi	165	76.7
	Tırmanma duvarı	157	73.0
Etkinlik Alanı	Aktivite-etkinlik alanı	165	76.7
	Tiyatro sahnesi-konser alanı	154	71.6
	Sergi alanı	151	70.2
Dinlenme (sessiz alan) Alanı	Hamak	177	82.3
	Piknik alanı	158	73.5
	Seyir terası	145	67.4
Çocuklara Yönelik Alan	Mini lunapark	165	76.7
	Kum oyun alanı	160	74.4
	Büyük abaküs	156	72.6
Atölyeler ve Kapalı Alanlar	Kapalı masa tenisi alanı	164	76.3
	Kütüphane	150	69.8
	Sanat atölyeleri	148	68.8

Tablo 6 incelendiğinde rekreasyon alanlarında “olmalı” şeklinde görüş bildirilen ünitelerin çoğunluğunun fiziksel aktivite ve ilgili üniteler olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada ziyaretçilerini mutlu edebilecek, katılımcı görüşlerine göre büyük ölçekli mahalle parklarında olması istenen rekreasyona alanlarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için araştırma süreci karma araştırma yöntemi desenlerinden keşfedici desene göre tasarlanmıştır. Araştırma süreci sırasıyla nitel ve nicel aşamalardan oluşmuştur. Nitel araştırma yaklaşımı ile parklarda olması arzu edilen alanlar derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır. Nicel araştırma yaklaşımı ile ise elde edilen veri daha büyük bir örnekleme genellenmiştir.

Araştırmanın önemli bulgularından biri, katılımcıların bir parkta spor ve fiziksel aktivite alanı, parkur ve pistler, ekstrem spor, etkinlik, dinlenme (sessiz alan) alanı, çocuklara yönelik alan, atölyeler ve kapalı alanlar olması gerektiği şeklinde görüş bildirmiş olmasıdır. Bu sonuç parkların çok fonksiyonlu özelliklere sahip olması gerektiği şeklinde yorumlanabilir. Yani parklar bir taraftan fiziksel aktivite yapılabilir, diğer taraftan dinlenme ve sosyalleşme ve kültürlenme ihtiyacını giderecek alanlara sahip olmalıdır. Bayram (2017)' tarafından gerçekleştirilen araştırmada Eskişehir şehir merkezinde yer alan mahalle parklarında yapılan gözlem sonucu, parkların çocuk oyun alanı, açık alan fitness aletleri, aktivite alanı, yürüyüş ve koşu yolu gibi alanlara sahip olduğunu raporlanmıştır. Gözlemlenen bu alanlar bu araştırmada ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler sonucunda da tanımlanmıştır. Ancak bu araştırma kapsamında ziyaretçi görüşlerine göre parklarda rekreasyonel alan olarak daha fazla çeşitliliğe ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın önemli sonuçlarından bir diğeri ise ziyaretçilerin parkta buz pateni pisti, tırmanma duvarı, dinlenme alanı, sanat atölyeleri, kütüphane, tiyatro sahnesi-konser alanı, atlama kulesi, sergi alanı gibi birbirinden farklı rekreasyonel ihtiyacı gidermeye yönelik üniteleri istemeleridir. Buradan parkların birden çok rekreasyonel ihtiyacı karşılayacak özelliklere sahip olmasının beklendiği anlaşılmaktadır. Kaştas Uzun (2016) ziyaretçilerin park kullanımının amaca göre değişiklik göstereceğini ifade ederek, artık parkların çok fonksiyonlu olmaları gerektiği görüşünü desteklemektedir.

Araştırmada ortaya çıkan önemli bir bulgu da büyük ölçekli mahalle parklarında buz pateni gibi bir ünitenin arzu edilmesidir. Bu Türkiye’de büyük ölçekli mahalle parklarında pek karşılaşılabilecek bir durum değildir. Kandemir (2010) park tasarımında coğrafi özellikler, yerel koşulları, halkın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşantısı gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Eskişehir gibi karasal iklimin hâkim olduğu şehirlerde büyük ölçekli mahalle parklarında kış ayları için böyle ünitelere yer verilmesi ziyaretçilere farklı aktiviteleri deneyimleme fırsatı sağlayabilir ve park ziyaretçilerinde memnuniyet yaratabilir.

Bu araştırmadaki ilginç bulgulardan biri katılımcılar tarafından parklarda ekstrem spor alanı istenmesidir. Ziyaretçiler park içerisinde ekstrem spor alanı olması yönünde görüş belirtmişlerdir. Atlama kulesi, tırmanma duvarı ve paint ball sahası bu alan içerisinde olması istenen üniteler olarak ön plana çıkmaktadır. Ekstrem spora her geçen gün ilginin arttığı ifade edilmektedir. İngiltere’de 2006 yılında 39 bin 100 kişinin ilk kez paraşütle atladığı kayıt altına alınırken, 2016’da bu sayı yaklaşık 60 bine çıkmıştır. Benzer bir artışın skydiver’lar için de geçerli olduğu fark edilmiştir. 2000’de 25 bin kayıtlı dağcı varken son yıllarda bu sayı 55 bine yükselmiştir. İstatistiklere göre günümüzde her bir dakikada YouTube’a GoPro ile çekilmiş 100 saatlik video yüklenmektedir. GoPro kamera satışlarında ise bir önceki yıla göre %50 artmış tespit edilmiştir. Öngörüler 2020’de ekstrem sporların, profesyonel takım sporlarının hükümdarlığını tehdit edeceğini ve en çok izlenen spor içeriği olabileceğini göstermektedir (“İnsanlar-neden-ekstrem-sporları-yapıyor”, 2019). Dolayısıyla büyük ölçekli mahalle parklarında ekstrem spor alanlarının arzu edilmesinin nedenlerinden biri son yıllarda ekstrem spora olan bu ilgiden kaynaklanabilir.

Park denildiğinde akla açık alanlar gelmektedir. Ancak araştırma verilerin analizi sonucu ortaya çıkan bulgular beklentilerin değiştiği şeklinde yorumlanabilir. Katılımcı görüşlerine göre artık parklarda kütüphane ve sanat atölyeleri gibi kapalı alanlara da yer verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle karasal iklimin yaşandığı bölgelerde bulunan büyük ölçekli mahalle parklarının kapalı ünitelere yer vermesi ziyaretçi sayısını etkileyebilir ve park daha fazla ziyaretçiye hizmet edebilir.

Sonuç olarak bu araştırmada park ziyaretçilerinin görüşlerine göre parkların bireylerin fiziksel aktivite, spor/oyun, sanat, sağlık, kültür, sosyal ve eğitim yönünden rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayacak çok fonksiyonlu alanlara sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu özellikleri bulunduran parkların kullanıcılarını mutlu edebileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle şehir ve park planlayıcıları ve yerel yöneticilere mutlu şehirler yaratma konusunda, araştırma sonucunda ortaya çıkan özelliklere sahip park tasarımları önerilebilir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar için Öneriler

Bu araştırmada ön plana çıkan sınırlılıklardan biri, sadece Eskişehir ilinde büyük ölçekli parklardan biri olan Dede Korkut parkı ziyaretçilerinin görüşlerine göre park rekreasyon alanlarının belirlenmiş olmasıdır. İleride diğer parkları kullanan ziyaretçiler örnekleme dahil edilerek gerçekleştirilecek araştırmalar, farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bununla birlikte farklı bölge ve şehirlerde bulunan park ziyaretçileri ile gerçekleştirilecek çalışmalar, rekreasyon alanları ve üniteleri konusunda benzerlikler ve farklılıkların anlaşılmasında yardımcı olabilir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise katılımcıların tesadüfi olmayan örnekleme yöntemi ile seçilmiş olmasıdır. Bu durum çalışmada ortaya çıkan sonuçların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla

tesadüfi örnekleme yöntemleri ile gerçekleştirilecek araştırmalar daha genellenir sonuçlar ortaya koyacaktır. Ayrıca ileride gerçekleştirilecek araştırmalar, rekreasyon alanları ve bu alanlarda yer alan ünitelerin ziyaretçilerin mutluluğunu nasıl etkilediği konusunu nitel araştırma yaklaşımını kullanarak daha derinlemesine inceleyebilir böylece park ve mutluluk ilişkisi ile ilgili literatüre önemli katkılar sunabilir.

KAYNAKÇA

- Balducci, Alessandro & Daniele Checchi. 2009. Happiness and quality of city life: The Case of Milan, the richest Italian city. *International Planning Studies* 14 (1), 25- 64. DOI: 10.1080/13563470902726352.
- Bayram A. (2017). *Rekreasyonel yerel parkların sahip olması gereken özelliklerin uzman görüşlerine göre belirlenmesi: Eskişehir ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Berry, Brian J.L. & Adam Okulicz-Kozaryn (2011). An urban-rural happiness gradient. *Urban Geography* 32:871–883.
- Creswell, J.W.(2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (Second Edition). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J.W. ve Clark, P.V.L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları*. (Çev: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayınları.
- Csikszentmihalyi, M. (2018). *Mutluluk bilimi* (Çev. Satılmış B.). Ankara: Buzdağı.
- Dede Korkut Parkı (2019, 8 Ocak). Erişim Adresi: <http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/TR-160055/dede-korkut-parki.html>
- Eryılmaz, A. (2017). Yetişkinler için Mutluluğu Artırma Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Journal of Mood Disorders*, 7(2), 116-126.
- Frash Jr, R. E., Blose, J. E., Norman, W. C., & Patience, M. (2016). Healthy parks, happy people: An exploratory study of a county park system. *Journal of Park and Recreation Administration*, 34(1), 84-102.
- Freites, Z. M. & Morales, L. E. I. (2017). Practical application of the Lima Happiness Scale in workers of service companies at Barquisimeto, Venezuela. *Cuadernos de Administración (Universidad del Valle)*, 33(59), 64-78.
- Hung, K., & Crompton, J. L. (2006). Benefits and constraints associated with the use of an urban park reported by a sample of elderly in Hong Kong. *Leisure studies*, 25(3), 291-311.

Çevik, H., Şimşek, K. Y., Köysu, C., Koç, İ. & Korkmaz, A. (2019). Park and Visitor Happiness: An Exploratory Research on Recreation Areas in Neighborhood Parks. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 18-33.

İnsanlar-neden-ekstrem-sporlari-yapiyor (2019, 8 Ocak). Erişim Adresi:

<https://www.advenport.com/makale/insanlar-neden-ekstrem-sporlari-yapiyor>

Jones, I., Brown, L. & Holloway I. (2013). *Qualitative research in sport and physical activity*. London: Sage.

Kandemir V. R. (2010). Kamusal alan içerisinde mahalle parkları ve bir mahalle parkı tasarım rehberi düşüncesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Kaştış Uzun İ. (2016). Differences in the uses and needs of neighborhood parks: A case study about female park users in balçova (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Kim, D., & Jin, J. (2018). Does happiness data say urban parks are worth it? *Landscape and Urban Planning*, 178, 1-11.

Larson, L. R., Jennings, V., & Cloutier, S. A. (2016). Public parks and wellbeing in urban areas of the United States. *PLoS One*, 11(4), DOI:10.1371/journal.pone.0153211

Lederbogen, F., Kirsch, P., Haddad, L., Streit, F., Tost, H., Schuch, P., ... & Meyer-Lindenberg, A. (2011). City living and urban upbringing affect neural social stress processing in humans. *Nature*, 474(7352), 498. DOI:10.1038/nature10190

Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Chen, L., & Brozen, M. (2016). Parks for an aging population: Needs and preferences of low-income seniors in Los Angeles. *Journal of the American Planning Association*, 82(3), 236-251.

McKenzie K, Murray A, Booth T. (2013). Do urban environments increase the risk of anxiety, depression and psychosis? An epidemiological study. *Journal of Affective Disorders*; 150 (3), 1019–1024. DOI: 10. 1016/j.jad.2013.05.032

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Okulicz-Kozaryn, A., & Mazelis, J. M. (2018). Urbanism and happiness: A test of Wirth's theory of urban life. *Urban Studies*, 55(2), 349-364.

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 34-53, 2019

**SPOR ÖRGÜTLERİNDE ÖRGÜTSEL ÖĞRENME YETENEĞİ,
ENTELEKTÜEL SERMAYE VE İŞ TATMİNİ İLİŞKİSİ**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL LEARNING
CAPABILITY, INTELLECTUAL CAPITAL AND JOB SATISFACTION IN
SPORT ORGANIZATIONS***

Ümit Can Büyükakgöl¹

Metin Argan²

(Received 18.06.2019 Published 05.08.2019)

Özet

Örgütsel öğrenme kavramı, örgütün içinde ve dışında meydana gelen değişikliklerin anlamlandırılması ihtiyacı ile birlikte gündeme gelmiştir. Entelektüel sermaye ise; bilgi ve yenilikçiliğin örgütlerin faaliyet alanında sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada başvurdukları faaliyetler olarak tanımlanabilir. Örgütlerin hedeflediklerine ulaşabilmelerindeki en önemli ve dinamik unsurun çalışanları olduğu söyleyebilir. Çalışanların iş tatmini de işletmelerin üretkenliği ve başarısına doğrudan etki eder. Bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı; spor örgütlerinin örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye alguları ve çalışanların iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden yargısal ve kolayda örnekleme teknikleri kullanılarak oluşturulan 229 kişilik örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Anketler faktör (DFA), ANOVA ve t-testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye ve iş tatmini arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu üç kavram arasındaki ilişkilerin katılımcıların aylık ortalama gelirleri ve çalıştıkları kuruma göre farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: spor örgütleri, örgütsel öğrenme, entelektüel sermaye, iş tatmini

¹ uc_buyukakgul@eskisehir.edu.tr

² margan@eskisehir.edu.tr

*Bu çalışma "Spor Organizasyonlarında Organizasyonel Öğrenme Yeteneği, Entelektüel Sermaye ve İş Tatmini İlişkisi" isimli tez çalışmasından üretilmiş ve Global Business Research Congress (GBRC), May 24-25, 2017, Istanbul, Turkey'de sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Abstract

The concept of organizational learning became important in parallel with the need of interpreting what is happening both inside and outside of the organization. In this environment, intellectual capital can be described as operations that may help the organization to gain sustainable competitive advantage depending on knowledge and innovation. It can be said employees are the most important and dynamic component on this process, so that, their satisfaction level can affect the productivity and success of the organization directly. In light of this information, the purpose of this study is to investigate the relationship between organizational learning capability, intellectual capital, and employees' job satisfaction in sport organizations. In light of this purpose 229 questionnaires were collected by using purposive and random sampling methods. Factor (CFA), ANOVA and t-test analysis were conducted. After conducting the analysis, it is found out that there are significant relationships between organizational learning capability, intellectual capital, and employees' job satisfaction. Also, it has been revealed that perceptions of organizational learning capability, intellectual capital and job satisfaction differentiate by average monthly income and institution of participants that they work.

Keywords: sport organizations, organizational learning, intellectual capital, job satisfaction

1. GİRİŞ

Örgütler için yeni bilgilerin oluşturulması, paylaşılması ve kullanılması başarı için önemlidir. Başarı için ihtiyaç duyulan bu bilgilerin oluşturulmasında örgütlerin öğrenme yetenekleri ön plandadır. Öğrenmeye bağlı olmak, sistem anlayışı çerçevesinde öğrenmek, öğrenmeye karşı açık olmak, deneyimlemekten kaçınmamak ve bilgiyi örgüt içinde dağıtmak örgütlerin öğrenmesinde gerekli süreçlerdir. Bu süreçlerin doğru yönetilmesi öğrenme davranışının başarısına etki edecektir.

Örgütsel öğrenme süreci sonunda oluşturulan bilgiler rekabet ortamında başarıya giden yolda birer kaynak niteliğindedir. Bu kaynakların etkin kullanılması sonucu ortaya çıkan birikim entelektüel sermaye olarak adlandırılabilir. Entelektüel sermaye unsurlarının doğru ve net olarak ifade edilmesi örgütsel öğrenme süreçlerinin etkin ve etkili şekilde yönetilmesine de etki edecektir. Bu bakımdan incelendiğinde örgütsel öğrenme yeteneği ile entelektüel sermaye arasında güçlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu güçlü ilişkinin çalışanların performansına da etki etmesi beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanların iş tatmini seviyeleri de onların performanslarının birer yansıması olarak kabul edilebilir.

Türkiye’de sporun yerel yönetimler bazındaki temsilcileri olarak görev yapan Gençlik Hizmetleri ve Spor Müdürlükleri ile belediyelerdeki Spor Müdürlükleri birçok spor dalındaki etkinlikleri planlama, örgütleme ve yönetme yetki ve sorumluluğuna sahiptir. Bu süreçte çeşitli projeler, eğitimler, seminerler düzenlenmekte ve hem örgütün hem de bireylerin daha verimli çalışmasına yönelik bir ortam yaratılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilen spor etkinliklerinden elde edilen deneyim ve bu deneyimlere bağlı olarak kazanılan işle ilgili bilgi spor örgütlerinin ve çalışanlarının örgütsel öğrenme yetenekleri ile doğrudan orantılıdır. Bu deneyimlerin ve bilgilerin spor örgütlerinin entelektüel sermayesine dönüşebilmesi ise büyük önem arz etmektedir. Ancak yerel bazda görev yapan bu spor örgütlerinin yıl boyunca yaptıkları etkinliklerden elde ettikleri bilgiyi ve entelektüel birikimi ve bu kazanımların çalışanların iş tatmini düzeylerine ne kadar etki ettiği genel olarak değerlendirilememekte, değerlendirilse de doğru yorumlanamamaktadır. Bu çalışma spor örgütlerinde örgütsel öğrenme ile entelektüel sermaye arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin çalışanların iş tatminine etki edip ettiğini belirlemek üzere tasarlanmıştır. Bu tasarım sayesinde elde edilen ve istatistiksel yöntemlerle desteklenmiş bilgiler spor örgütlerindeki yöneticilere ve çalışanlara örgüt içi iletişim, bilgi üretimi ve paylaşımı, entelektüel sermaye algısı ve iş tatmini konularına ilişkin uygulamaya yönelik öneri niteliğindedir.

1.1. Örgütsel Öğrenme

Örgütsel öğrenme kavramı, örgütün içinde ve dışında meydana gelen değişikliklerin anlamlandırılması ve belirsizliklerin ortadan kaldırılması ihtiyacı ile birlikte gündeme

gelmiştir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan rekabet avantajı, yenilik yaratma ve kaliteyi artırma gibi stratejik öneme sahip kavramlar da sürekli öğrenme ile ilişkilendirilmiştir (Rebelo ve Gomes, 2008). Örgütsel öğrenme, geçmiş deneyimlerin şimdiki ve gelecekteki davranışları etkilemesi (Levitt ve March, 1988; 320), örgüt içinde bilginin oluşturulması, saklanması, paylaşılması ve örgütün faaliyetlerinde kullanılması (Huber, 1991; 90), örgütün sahip olduğu bilgi ve değerlerin gelişmesi ve buna bağlı olarak sorunlarla başa çıkma kapasitesinin gelişmesi (Probst ve Büchel, 1997; 35), örgütlerin kendi sorunlarını çözmelerinde, yenilik yaratmada ve örgütün devamlılığını sağlamada ihtiyaç duyduğu en önemli yetenek (Chen vd., 2003; 73)'tir.

Örgütsel öğrenme süreci dört aşamalı bir süreçtir. Bu süreçte önce bilgiler iç ve dış kaynaklardan toplanır. Sonra örgüt içinde paylaşılır. Bu paylaşım sonucunda elde edilen bilgiler içselleştirildikten sonra örgütün faaliyetlerinde kullanılmak üzere saklanır (İstar, 2006; 8). Bu süreçte üretilen ancak örgütün hafızasında yer edinemeyen hiçbir bilgi örgüt sermayesi olarak sonrasında kullanılmaz. Kaybedilen her bilgi örgütün yatırımlarının istenilen faydayı sağlayamaması anlamına gelmektedir.

1.2. Entelektüel Sermaye

Günümüzde küreselleşmeye ve bilgi temelli ekonomiye bağlı olarak bilginin yaratılması ve kullanılması örgütlerin sahip olduğu en önemli zenginlik kaynağı haline gelmiştir. Arazi, fabrika, makine gibi sermaye varlıklarının yerini şimdilerde entelektüel sermaye varlıkları almıştır (Stewart, 1997). Örgütlerin defter değeri ile piyasa değeri arasındaki fark ve bu farkı yaratan unsurların sermaye varlıklarından başka varlıklar olduğu gerçeğinin keşfedilmesi entelektüel sermayenin çıkış noktasıdır (Seetharaman, 2002). Örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada başvurdukları faaliyetlerin toplamı (Tsui vd., 2013) olarak tanımlanabilen entelektüel sermaye kavramı örgütü oluşturan tüm unsurların ayrı ayrı sahip oldukları kâr sağlamaya yönelik yeteneklerin geliştirilmesine dayanır (Edvinsson, 1997; 368).

Sadece örgütleri değil bireyleri hatta herhangi bir şekilde bilgiyle ilişkili olan her türlü olguyu doğrudan ilgilendiren entelektüel sermaye hem sosyo-ekonomik hem de stratejik öneme sahiptir (Barca, 2002; Chen, Cheng ve Hwang, 2005). Fabrika, iş gücü, arazi gibi temel varlıklara kıyasla görünmez olan entelektüel sermaye varlıklarının tanımlanması, ölçülmesi ve yönetilmesi sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamak isteyen örgütler için önemlidir. Bu durum kâr amacı gütmeyen spor örgütleri için de önemlidir. Çünkü bu sayede spor faaliyetlerini her açıdan (bütçe, iş gücü, zaman, malzeme vs.) etkin şekilde planlanma, örgütlenme ve denetleme yetkinliğine sahip olabilirler.

Entelektüel varlıkların dolayısıyla entelektüel sermayenin her türlü organizasyon için bu denli stratejik öneme sahip olmasında en kilit nokta bu varlıkların karakteristik özellikleridir. Nadir oldukları, gözlemlenemedikleri, taklit ve ikame edilemedikleri (Hall,

1992; Riahi-Belkaoui, 2003; Ghosh ve Wu, 2007) için entelektüel varlıklar örgütler açısından stratejik bir öneme sahiptirler. Görünmeyen varlıkların modern ekonominin temelinde yer almaya başlaması (Marr, 2007) sadece örgütleri değil ulusları da bilgi temelli entelektüel varlıklar hakkında daha fazla öğrenmeye yöneltmiştir (Chen, Cheng ve Hwang, 2005).

1.3. İş Tatmini

İşletmelerin hedeflediklerine ulaşabilmelerindeki en önemli ve dinamik unsurun çalışanları olduğunu söyleyebiliriz. Çalışanların beklentilerini karşılayan, ihtiyaçlarını zamanında eksiksiz sağlayabilen işletmeler çalışanları için gereken ortamı oluşturabilirler ve işlerini gerçek anlamda severek yapan çalışanlar yaratabilirler. Bunu yaratmada en önemli araçlardan biri iş tatminidir. Sevimli ve İşcan (2005)'in da belirttiği gibi iş tatmini çalışanların işlerine yönelik tutum ve davranışlarının toplamıdır. Bir tutum olarak iş tatmini ise inançların, duygu ve düşüncelerin, davranışsal yönelimlerin toplamıdır (Sabuncuoğlu, 2009).

İş tatmini işletmelerin üretkenliği ve başarısına doğrudan etki eder. Bunun yanında çalışanların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumayı da hedefler (Terekli, 2010). İş tatmini dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden tek seferlik, geçici yaklaşımlar ile istenilen uzun süreli iş tatminini yaratmak neredeyse imkânsızdır. Ayrıca bu kavram sıradan yöntemler ve yaklaşımlar ile yönetilmeyecek kadar da önemlidir (Akıncı, 2002).

İş tatmini kavramı işletmelerde hem bireysel hedefleri hem de işletme başarısını ilgilendiren bir kavram olduğundan; hem bireysel hem de örgütsel faktörler tarafından etkilenebilir. Cinsiyet, yaş, tecrübe, kişilik ve eğitim seviyesi kavramları iş tatminini etkileyen bireysel faktörlerken (Cano ve Miller, 1992; Oshagbemi, 2000; Andres ve Grayson, 2002; Çalışkan, 2005), işin niteliği, ücret, yükselme olanakları, övülmek, yönetim tarzı, çalışma koşulları ve çalışma arkadaşları (Beehr vd., 2004; Gürüz ve Gürel, 2006; Özkalp ve Kirel, 2007; Bozkurt ve Bozkurt, 2008; Sabuncuoğlu, 2009; Özpehlivan, 2015) kavramları da iş tatminini etkileyen örgütsel faktörlerdir.

1.4. Örgütsel Öğrenme - Entelektüel Sermaye İlişkisi

Örgütler, sahip oldukları entelektüel varlıkların yarattığı değeri anlamaya başladıktan sonra bu varlıklar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmanın gerekliliğini de kavramaya başlamıştır. Boudreau ve Ramstad (2007) bu değişimin, işletmelerdeki insan kaynakları yaklaşımını da etkilediğini; öyle ki, önceleri örgütlerin öğrenme zorunluluğu olan alanların (arazi, fabrika, emek ve teçhizat) değişmiş ve entelektüel varlıkların (bilgi, teknoloji vb.) önem kazandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenme faaliyetini örgütün bütününe yayabilen örgütlerin entelektüel sermaye açısından gelişim gösterebileceklerini vurgulamışlardır.

Hı: Spor örgütlerinde örgütsel öğrenme yeteneği örgütlerin entelektüel sermaye bileşenlerine etki eder.

1.5. Entelektüel Sermaye - İş Tatmini İlişkisi

Entelektüel sermayeyi genişletmek isteyen örgütlerin geliştirmek zorunda olduğu yeteneklerden biri yeniliği teşvik etmektir. McGuirk, Lenihan ve Hart (2015)'ın da desteklediği gibi çalışanların yenilikçi özellikleri işletmelerin rekabetçi avantaj sağlamasında en önemli unsurlardan biridir. Shipton vd. (2006)'nin iş tatmini ve örgütsel yenilikçilik arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında; iş tatmininin yenilikçiliği yaratmada ve desteklemede hatırı sayılır bir etkisinin olduğunu; hatta yenilikçiliğe karşı olan direncin kırılmasında da önemli rol oynadığını belirtmişlerdir.

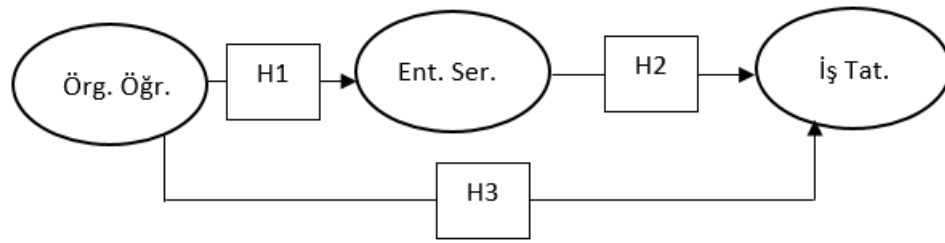
H₂: Spor örgütlerinde entelektüel sermaye bileşenleri çalışanların iş tatminine etki eder.

1.6. Örgütsel Öğrenme - İş Tatmini İlişkisi

Öğrenen örgütlerin en önemli disiplinlerinden olan takım halinde öğrenme, bireyleri aynı takım içinde sürekli öğrenme davranışına teşvik eden bir yöntemdir. Basım, Şeşen ve Meydan (2009) yaptıkları çalışmada, aynı takım içinde yer alan ve sürekli öğrenme çabasında olan bireylerin, bilgilerin birimler arasında dağılmasında ve yenilikçi davranışların geliştirilmesinde önemli rol oynadıklarını ortaya koymuşlardır. Buna bağlı olarak takım içinde oluşan sinerji, yenilikçi yaklaşımı destekler. Değişimin ve yeniliklerin odağında olan çalışanların işlerine karşı daha tatminkâr olmaları beklenebilir.

H₃: Spor örgütlerinde örgütsel öğrenme yeteneği çalışanların iş tatminine etki eder.

Araştırmanın hipotezlerine bağlı olarak araştırmanın modeli aşağıda belirtilmiştir:

Şekil 1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

İlgili alan yazın incelendiğinde özellikle spor örgütlerine ilişkin örgütsel öğrenme ve entelektüel sermaye ile ilgili hiçbir çalışmanın bulunmaması bu çalışmanın özgün değerini ortaya koymaktadır. Ayrıca daha önceki çalışmalarda finansal açıdan incelenen entelektüel sermaye kavramı bu çalışmada ölçek kullanılarak irdelenmiştir. Bu yönüyle ilgili alan yazına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan kurum ve kuruluşların kâr amacı gütmeyen bir yapıya sahip olmayan örgütlerdeki örgütsel öğrenme çabalarını ve entelektüel sermaye varlıklarını ortaya koyması da çalışmanın diğer bir özgünlüğünü ifade etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada araştırmanın amacına bağlı olarak betimsel ve bağlantısal araştırma modeli ve anket tekniği kullanılmıştır. Belli bir grubun özelliklerini tanımlamaya yarayan betimsel araştırma modeli ile araştırma problemini oluşturan değişkenlerle ilgili tanımlar yapmak amaçlanmıştır. Bağlantısal araştırma modeli sayesinde araştırma problemine ilişkin tanımları, değişkenleri ve değişkenler arasında ilişkileri tanımlama amacı güdülmüştür. Araştırmanın örneklemini Eskişehir ve İzmir illerinde bulunan Gençlik Hizmetleri ve Spor müdürlüklerinde çalışanlar ile yine aynı şehirlerdeki belediyelerin Gençlik Hizmetleri ve Spor Daire Başkanlıkları ile Belediye Spor Müdürlüklerinde çalışanlar oluşturmaktadır. Veri toplamada karşılaşılan zaman ve maliyet sınırlılıklarından dolayı, araştırma ana kütle üzerinden değil, örnekleme yoluyla oluşturulan bir örnekleme gerçeleştirilmiştir. Araştırmada olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden yargısal ve kolayda örnekleme yöntemleri kullanılmıştır.

Türk spor yönetimine yerel yönetimler bağlamında yön veren Gençlik Hizmetleri ve Spor müdürlükleri ve belediyelerin Spor Daire Başkanlıklarında görev yapan personelin örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye algısı ve iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada; Jerez-Gomez vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Okumuş (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Örgütsel Öğrenme Yeteneği (ÖÖY) ölçeğinin yapısal geçerliliğini değerlendirmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Entelektüel sermaye bileşenlerini ve bu bileşenlere ait faktörleri değerlendirmek için Mura ve Lungo (2013) tarafından geliştirilen, toplamda 3 boyut ve 28 ifadeden oluşan Entelektüel Sermaye (ES) ölçeği kullanılmıştır. Mura ve Lungo'nun geliştirdiği bu ölçme aracının faktör desenin Türk kültüründe çalışıp çalışmadığını belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Chalykoff ve Kochan (1989) tarafından geliştirilen ve Kidwell ve Robie (2003) tarafından tekrar uyarlanan, 4 ifade ve tek boyuttan oluşan iş tatmini ölçeğinin güvenilirliğini test etmek içinse açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Bu çalışmada yer alan ölçeklerin faktör yapılarına yönelik analizler sonrasında örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye ve iş tatmini arasındaki ilişkileri ortaya koymaya yönelik oluşturulan araştırma modelini doğrulamak içinse yapısal eşitlik modellemesi (YEM) yönteminden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcılara ait demografik veriler (Tablo 1) incelendiğinde katılımcıların %62,4'ünün erkek, %61,1'inin evli ve %49,3'ünün 31-40 yaş aralığında olduğu görölmektedir. Ayrıca 151 kişinin (%66) lisans ve üstü düzeyde eğitim seviyesine sahip olduğu, büyük çoğunluğunun (%83) 2001 TL üzerinde gelire sahip olduğu ve yine büyük çoğunluğunun (%63,8) görev yaptıkları kurumlarda 5 yıl ve daha az iş deneyimine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Gençlik Hizmetleri ve Spor Müdürlüklerinde çalışanların sayısı (141) Belediyelerin Gençlik Hizmetleri ve Spor Daire Başkanlıklarında çalışanların

sayısından (88) daha fazladır. Bu bilgiler ışığında araştırmanın örnekleminin iş yaşantısının başında ve öğrenim hayatını devam ettirmeyi seçmiş genç yetişkinlerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum sonuçların araştırmanın amacına uygunluğunu destekler niteliktedir.

Tablo1. Katılımcılara Ait Demografik Verilerin Yüzde ve Sıklık Değerleri

	Sıklık	%		Sıklık	%
<i>Cinsiyet</i>			<i>Aylık Ortalama Gelir</i>		
Erkek	143	62,4	2000 ve <	39	17
Kadın	86	37,6	2001-2500	99	43,2
			2501 ve >	91	39,8
<i>Yaş</i>			<i>Çalıştıkları Kurum</i>		
18-30	63	27,6	Gençlik Hizmetleri ve Spor Müdürlükleri	141	61,6
31-40	113	49,3	Belediyelerin Gençlik Hizmetleri ve Spor Daire Başkanlıkları	88	38,4
41 ve >	53	23,1			
<i>Medeni Durum</i>			<i>Kurumda Çalışma Süresi</i>		
Evli	140	61,1	5 yıl ve <	146	63,8
Bekâr	89	38,9	6-10 yıl	40	17,5
			11-15 yıl	14	6,1
			16 yıl ve >	29	12,6
<i>Eğitim Durumu</i>					
Lise ve <	53	23,1			
Önlisans	25	10,9			
Lisans	136	59,4			
Yüksek lisans/Doktora	15	6,6			
n = 229					

Örgütsel öğrenme yeteneğini ölçmek için kullanılan, Jerez-Gomez vd. (2005) tarafından geliştirilen Türkçe'ye Okumuş (2013) tarafından uyarlanan Örgütsel Öğrenme Yeteneği (ÖÖY) ölçeği kullanılmıştır. Yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçlarına göre kabul edilebilir değer olan (Meehl, 1990; Chin, 1998) 0.60 faktör yükünün altında değer alan iki ifade çalışmadan çıkarılmıştır. Birinci düzey DFA sonuçlarına göre ortaya çıkan modifikasyon önerileri ifadeler aynı boyut altında yer aldığı ve ki-kare/serbestlik derecesine katkı sağlayacakları için uygulanmıştır. Yapılan ikinci düzey DFA sonuçlarına göre 4 boyut 15 ifadeden oluşan bir faktör yapısı elde edilmiştir. Bu yapıya ilişkin uyum iyiliği indeksi değerleri ($\chi^2=251.094$, $df=95$, $\chi^2/df=2.643$), RMSEA=0.085, GFI=0.88, AGFI=0.83, NFI=0.91, NNFI=0.93, CFI=0.94, IFI=0.94, SRMR=0.036) kabul edilebilir aralıkta değerler almıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Örgütsel Öğrenme Yeteneği Ölçeğine Ait DFA Sonuçları

<i>Yapılar</i>	Faktör Yükleri	CR	AVE	Yapı Güvenilirliği
<i>Öğrenme Bağıllığı</i>		0,89	0,67	0.90
Yöneticiler çalışanları önemli karar verme süreçlerine sıklıkla dâhil ederler	0.81			
Bu kurumda değişiklikleri benimsemeye ya da yeni çevresel koşullara ayak uydurmaya olumlu bakılır	0.81			
Bu kurumda çalışanların öğrenme yeteneği anahtar bir faktör olarak kabul edilir	0.82			
Bu kurumda yenilikçi fikirler ödüllendirilir	0.83			
<i>Sistem Anlayışı</i>		0,91	0,77	0.91
Bu kurumdaki herkes kurumun hedeflerini özümsemiştir	0.87			
Bu kurumdaki herkes genel hedeflerin başarılmasına nasıl katkıda bulunabileceklerinin farkındadırlar	0.87			
Bu kurumdaki herkes koordineli şekilde çalışmaya yönelik bağlantı içindedir	0.89			
<i>Açıklık ve Deneyleme</i>		0,93	0,77	0.92
Bu kurum yeni yollar denemeyi ve yenilikçiliği iyileştirmenin bir yolu olarak destekler	0.90			

Bu kurum diğer kurumlardaki ilgi çekici ve kullanışlı uygulama ve teknikleri adapte eder	0.89			
Kurum dışından sağlanan tecrübe ve fikirler, bu kurumun öğrenmesi için faydalı bir araç olarak kabul edilmektedir	0.89			
Bu kurum kültürünün bir parçası olarak çalışanlar fikirlerini rahatlıkla ifade edebilir ve önerilerde bulunabilir	0.82			
Bilgi Transferi		0,73	0,43	0.70
Bu kurumda hata ve başarısızlıklar daima tüm kurum tarafından tartışılır	0.81			
Çalışanlar kuruma faydalı olabilecek yeni fikirleri programlar ve faaliyetler hakkında kendi aralarında konuşurlar	0.80			
Bu kurumda takım çalışması sık kullanılan bir çalışma yöntemi değildir	0.32			
Bu kurumda çalışanlar değişse bile öğrenilenler her daim geçerli kalır	0.56			
$\chi^2=251.094$ $df=95$ ($\chi^2/df=2.643$), $RMSEA=0.085$, $GFI=0.88$, $AGFI=0.83$, $NFI=0.91$, $NNFI=0.93$, $CFI=0.94$, $IFI=0.94$, $SRMR=0.036$				

ÖÖY ölçeğinin faktörleri arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda Pearson-Korelasyon katsayılarının 0.736 ile 0.866 arasında değerler aldığı tespit edilmiştir. Bu durumdan hareketle ÖÖY ölçeğinin alt boyutları arasında yüksek düzeyde ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Araştırmada katılımcıların entelektüel sermaye algılarını ölçmek için Mura ve Longo (2013) tarafından geliştirilen Entelektüel Sermaye (ES) ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin Türk kültürüne uygun olup olmadığını değerlendirmek için DFA yapılmıştır. Yapılan ilk düzey DFA sonuçlarına göre istenilen değerin (0.60) altında kalan ifadeler çalışmadan çıkarılmıştır. Yine DFA sonuçlarında yer alan modifikasyon önerileri göz önüne alınarak ikinci düzey DFA uygulanmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan uyum iyiliği indeksi değerlerinin kabul edilebilir değerler ($\chi^2=186.634$ $df=96$ ($\chi^2/df=1.944$), $RMSEA=0.064$, $GFI=0.90$, $AGFI=0.86$, $NFI=0.93$, $NNFI=0.95$, $CFI=0.96$, $IFI=0.96$, $SRMR=0.039$) aldığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Entelektüel Sermaye Ölçeğine Ait DFA Sonuçları

<i>Yapılar</i>	Faktör Yükleri	CR	AVE	Yapı Güvenilirliği
<i>İnsan Sermayesi</i>		0.88	0.65	0.89
Bu kurumda yaratıcılık aktif olarak desteklenir	0.77			
Bu kurumda yenilik yapanlar ödüllendirilir	0.75			
İşle ilgili önerilerde bulunma konusunda destekleniriz	0.87			
Yeni yöntemler deneme konusunda teşvik ediliriz	0.83			
<i>Yapısal Sermaye</i>		0.93	0.57	0.93
Bu kurumda takım çalışması desteklenir	0.78			
Çalışanlar görüş ve düşüncelerini birbirleriyle paylaşırlar	0.64			
Bu kurumda çalışanlarla iletişime önem verilir	0.75			
Bu kurumun bir üyesi olmaktan memnunum	0.73			
İş arkadaşlarımla her gün beraber olmayı dört gözle beklerim	0.66			
Bu kurum işimle ilgili bilgileri benimle paylaşır	0.82			
Bu kurum çalışanlarıyla etkili iletişim kurar	0.88			
Yöneticilerim çalışanlarla iletişim konusunda başarılıdır	0.82			
Yöneticilerim çalışanların yeteneklerine tam anlamıyla güvenir	0.82			
Problemleri veya olumsuz düşüncelerimi yöneticimle rahat bir şekilde paylaşabilirim	0.63			
<i>İlişki Sermayesi</i>		0.70	0.53	0.67
Herkesi ilgilendiren problemlerle ilgili bilgiler tüm çalışanlarla paylaşılır	0.77			
Yöneticilerim bu kurumdan hizmet almaya gelen kişilere yakın davranmamı destekler	0.68			

$\chi^2=186.634$ $df=96$ ($\chi^2/df=1.944$), $RMSEA=0.064$, $GFI=0.90$, $AGFI=0.86$, $NFI=0.93$, $NNFI=0.95$, $CFI=0.96$, $IFI=0.96$, $SRMR=0.039$

ES ölçeğine ait faktörler arasındaki korelasyon katsayılarını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarında bütün faktörler arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkilere rastlanmıştır. Pearson-korelasyon katsayılarının 0.610 ile 0.786 arasında değer aldığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında ES ölçeğinin 3 boyut 16 ifadeden oluşan faktör yapısı doğrulanmıştır.

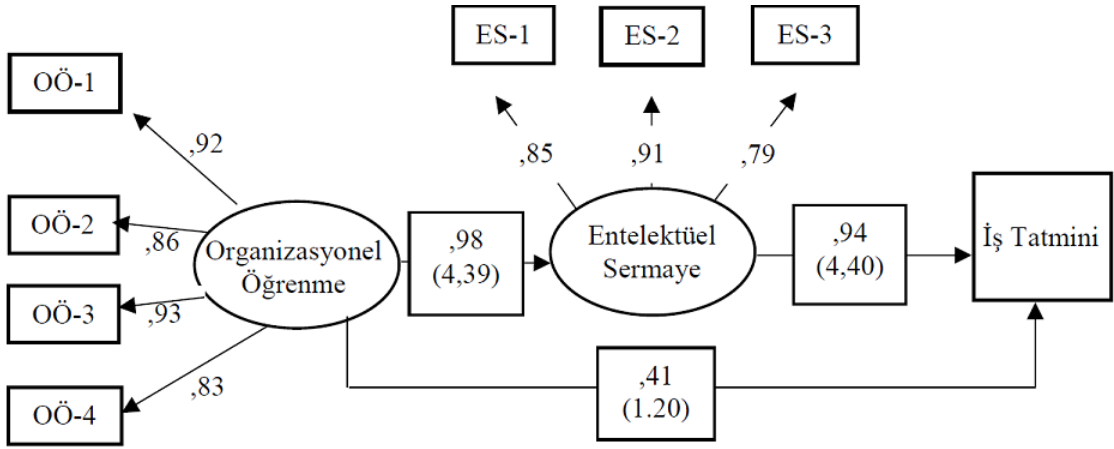
Son olarak, iş tatminini ölçmek için Chalykoff ve Kochan (1989) tarafından geliştirilen tek boyut 4 ifadeden oluşan İş Tatmini (İT) ölçeği kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonuçlarına göre İT ölçeğinin tek boyutlu yapısının korunduğu gözlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. İş Tatmini Ölçeğine Ait AFA Sonuçları

İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	KMO	Yapı Geçerliliği (α katsayısı)
Bu kurumun bana sunduğu terfi olanaklarından memnunuz	0.78	67.692	0.77	0.83
İşimi doğru yaptığımda takdir ediliyor olmaktan memnunuz	0.86			
İşimle alakalı geri bildirimlerden memnunuz	0.82			
Bu kurumun iş güvenliğine verdiği önemden memnunuz	0.82			

3.1. Araştırma Modeline İlişkin Bulgular

Araştırma modelinde yer alan hipotezleri sınamak ve modeli doğrulamak için yapısal eşitlik modellemesinden (YEM) yararlanılmıştır. YEM'in temel amacı, belirlenmiş olan ilişkilerin araştırmanın verileri tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemektir (Şimşek, 2007). Araştırmanın hipotezlerini sınamak için yapılan YEM sonucu ortaya çıkan yol diyagramında yer alan değerler incelendiğinde; örgütsel öğrenme yeteneği ile entelektüel sermaye arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca entelektüel sermaye ile iş tatmini arasında da yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre H_2 de kabul edilmiştir. Ancak, örgütsel öğrenme ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ve H_3 hipotezi reddedilmiştir (Şekil 2).

Uyum İstatistikleri: $\chi^2/df = 3,30$, CFI = ,98, IFI = ,98, NNFI = ,97, RMSEA = ,10
SRMR = ,0225, GFI = ,94, AGFI = ,87
Not: parantez içindeki değerler t değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 2. Araştırmanın Modeline İlişkin Sonuçlar

Analiz sonuçlarına göre örgütsel öğrenme yeteneği ile entelektüel sermaye arasındaki ilişkiye ait t değeri 4,39 ve entelektüel sermaye ile iş tatmini arasındaki ilişkiye ait t değeri ise 4.40 olarak belirlenmiştir. Değişkenlerin arasındaki t değerinin 1,96'nın üzerinde olduğu durumlarda 0,05 düzeyinde, t değerinin 2,56'nın üzerinde olan durumlarda ise ilişkinin 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu bilinmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu bakımdan modelde belirlenen ilişkiler 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

4. TARTIŞMA

Araştırmada Jerez-Gomez vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Okumuş (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Örgütsel Öğrenme Yeteneği (ÖÖY) ölçeğinin yapısal geçerliliğini ölçmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonucunda faktör yükü beklenenin altında çıkan bir ifade hariç 4 faktörlü yapı doğrulanmıştır. Pınar ve Arıkan (2015) da yaptıkları çalışmada Jerez-Gomez ve ark.'nın bu 4 faktörlü yapısını doğrulayan sonuçlar elde etmişlerdir. Öğrenme Bağlılığı, Sistem Anlayışı, Açıklık ve Deneyleme ve Bilgi Transferi olmak üzere 4 faktörden oluşan bu yapı içinde bu çalışmaya en çok katkıyı sağlayan faktör Açıklık ve Deneyleme olmuştur. Daha sonra Sistem Anlayışı algısı, Öğrenmeye Bağlılık ve en son da ise Bilgi Transferi gelmektedir. Pınar ve Arıkan yaptıkları araştırma sonucunda bu durumu destekleyen sonuçlar bulmuşlardır. Bu iki çalışma karşılaştırıldığında ortak sonuç olarak organizasyonların yeni bilgiler edinmeye açık olması ve bunu devamlı denemeler yardımıyla bir sistem haline getirmesi, bu sistemin

çıktıları olan bilgi ve tecrübelerin organizasyon içinde paylaşılması, paylaşılan bilginin organizasyonu oluşturan birimlerin öğrenmesinde kullanılması, yönetimin bu süreçleri desteklemesi ve ortak vizyon yaratmada kullanması konularında benzer sonuçlar verdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu 4 faktörün birbiri arasındaki korelasyon matrisi incelendiğinde yüksek derecede ilişkiye sahip oldukları ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu söylenebilir.

Mura ve Lungo (2013)'nin geliştirdiği entelektüel sermaye ölçeğinin faktör desenin Türk kültüründe geçerli olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda 3 boyut 12 ifadeden oluşan yeni bir yapı elde edilmiştir. Entelektüel sermaye kavramı Türkçe alanyazında ilk kez Kızıltepe (2012) tarafından irdelenmiştir. Kızıltepe araştırmasında futbol kulüplerini bir işletme olarak nasıl değerlendirilmesi gerektiğini belirlemek amacıyla entelektüel sermaye kavramına vurgu yapmıştır. Bu çalışmada ise entelektüel sermaye kavramını ölçmeyi amaçlayan bir araştırma tasarlandığından sonuçları Türkçe alanyazında entelektüel sermaye kavramı açısından yeni bir bakış açısı yaratmıştır.

Araştırmaya konu olan örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye ve iş tatmini kavramları çalışanların yaş, cinsiyet, aylık ortalama gelir, eğitim durumu, iş deneyim süreleri ve çalıştıkları kurum gibi demografik değişkenlere göre incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre çalışanların aylık ortalama gelir düzeyleri ve çalıştıkları kuruma göre örgütsel öğrenme yeteneği, entelektüel sermaye ve iş tatmini algılarının değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer yandan spor örgütlerinde çalışanların bu kavramlara ilişkin algılarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve iş deneyim sürelerinden bağımsız olduğu belirlenmiştir. Yönetim ve organizasyon alanyazını incelendiğinde bu sonuçları destekler nitelikte çalışmaların (Spanjol, Tam ve Tam, 2015; Huang, Lin ve Kuo, 2015; Tongchaiprasit ve Ariyabuddhiphongs, 2016; Akın, 2005; Armeli vd., 1998) olduğu ve bu çalışmanın alanyazında yer alan çalışmalarla paralellik gösterdiği görülmüştür.

Araştırmanın modeline ait analiz sonuçları incelendiğinde araştırmacılar tarafından kurulan hipotezlerden H1 ve H2 hipotezleri kabul edilirken, H3 hipotezi ise reddedilmiştir. Bu bilgiler ışığında örgütsel öğrenmeye ilişkin süreçlerin varlığının spor organizasyonlarının sahip olduğu entelektüel sermaye unsurlarına etki edebileceği tespit edilmiştir. Bu etki göz önüne alındığında hali hazırda var olan hizmet içi eğitimlere ve içeriklerine verilecek önemin entelektüel sermaye açısından olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülebilir. Diğer yandan entelektüel sermaye kavramını oluşturan unsurlara ilişkin süreçlerin spor örgütü çalışanları tarafından önemli olarak görüldüğü kayıt altına alınmayan sohbetlerde yer almıştır. Ayrıca çalışanlar bu durumun kendi içsel motivasyonlarına da olumsuz etki ettiğini dile getirmişlerdir. İstatistiksel olarak da ortaya konan bu etki entelektüel sermaye kavramının çalışanların iş tatminine etki ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

5. SONUÇ

Bilginin oluşturulması ve yönetilmesi süreçleri ülkeler, örgütler, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, işletmeler gibi birçok oluşumun başarısında önemlidir. Bu süreçlerin ne kadar başarılı olduğu nasıl yönetildiği ile doğru orantılıdır. Günümüzün bilgi temelli ekonomik düzeninde rekabet edebilmek, başarılı olabilmek ve sürdürülebilir sistemler oluşturmak için yeni bilgilere ihtiyaç vardır. Bu yüzden örgütlerin bu bilgiyi nasıl yarattığının, örgüt içinde nasıl paylaştığının ve bu bilgiyi nasıl bir sermaye unsuruna dönüştürdüğüünün anlaşılması çok önemlidir. Ayrıca bu süreçlerin başarılı bir şekilde yönetilmesi sonucunda örgütlerin ne tür çıktılara sahip olacağıın bilinmesi de örgütün sahip olduğu somut ve soyut bütün sermaye unsurlarının amaçlar doğrultusunda yönetilmesine yardımcı olacaktır. Bu süreçlerin ülkemizde spora yön veren kamu kurum ve kuruluşlarında nasıl işlediğini anlamak amacıyla bu çalışmada örgütlerin yeni bilgiler edinmeye açık olması ve bunu devamlı denemeler yardımıyla bir sistem haline getirmesi, bu sistemin çıktıları olan bilgi ve tecrübelerin örgüt içinde paylaşılması, paylaşılan bilginin örgütü oluşturan birimlerin öğrenmesinde kullanılması, yönetimin bu süreçleri desteklemesi ve ortak vizyon yaratmada kullanması konularında çalışanların beklenti içinde olduklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Çalışanlarının eğitimlerine kaynak ve destek sağlayan örgütlerin farklılık yaratmada daha başarılı oldukları bilinmektedir. Bu sayede insan sermayesine katkı sağlanmış, istenilen iş gücü katkısı da oluşturulmuş olacaktır. Oluşturulacak bu olumlu ortamın iş tatmini yaratmada kullanılacak bir yönetim aracına dönüştürülmesi de örgütler için önemli bir durumdur. Sağlıklı, başarılı ve disiplinli bireyler yetiştirilmesinde ve toplumsal sağlığın ve refahın desteklenmesinde etkili bir unsur olan spor örgütleri ve çalışanlarının örgütsel öğrenme süreçlerine karşı tutumları, entelektüel sermaye unsurlarına ilişkin farkındalıkları ve işlerine yönelik tatmin durumları bu yüzden geniş çaplı hem toplumsal hem de bireysel etkiye sahip önemli birer olgudur.

6. ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında elde edilen bilgilerin yorumlanması ile ortaya çeşitli öneriler çıkmaktadır. Bu öneriler araştırmacılara ve uygulayıcılara olmak üzere iki başlık altında ifade edilmiştir.

6.1. Araştırmacılara Öneriler

Kapsam ve sınırlılıkları gereği bu çalışmada örgütsel öğrenme, entelektüel sermaye ve iş tatmini kavramları incelenmiştir. Bu kavramlar sadece spor örgütlerini anlamaya değil ayrıca çalışanlarının algı, tutum ve performansını da değerlendirmeye yardımcı kavramlardır. Ancak bahsedilen bu kavramların tek başına ya da bir arada örgüt içindeki bütün süreçleri anlamaya yeterli olmayacağı istatistiksel olarak da ortaya konulmuştur. Bu

yüzden örgütsel öğrenme ve entelektüel sermaye arasındaki ilişkinin başka hangi sonuçları olacağını değerlendirmek için yapılacak yeni çalışmalar için araştırma konusu niteliğindedir.

İlgili alanyazında yeteri kadar incelenmediği düşünülen entelektüel sermaye kavramını bilgi yönetimi, örgütsel bilgelik, örgüt içi girişimcilik gibi kavramlar ile ilişkilendirmek ve bu ilişkilerin iş tatmini üzerine olan etkisini incelemek ortaya spor yönetimi açısından yeni bakış açıları getirebilir. Ayrıca kariyer yönetimi uygulamalarının örgütsel öğrenme ile ilişkisinin irdelenmesi de entelektüel sermaye oluşturma konusunda spor yöneticilerine yön verecek bilgilerin çoğaltılmasında etkili olabilir.

Bu durumlardan ayrı olarak çalışanların cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi gibi demografik özellikleri dışında farklı özelliklerinin değerlendirilmesi yeni çalışmalardan elde edilecek sonuçların daha farklı alanlarla karşılaştırılmasına olanak sağlayabilir.

6.2. Uygulayıcılara Öneriler

İlk olarak, örgütsel öğrenmenin aslında bireysel öğrenme ile başladığı ve buna yönelik girişimlerin bireysel düzeyden başlayarak örgüt geneline yayılması gerektiği unutulmamalıdır. İkinci olarak, bireylerin sahip olduğu her türlü yetenek ve özelliğin aslında örgütler için fark yaratmada kullanılabilecek birer sermaye unsuru ve bunların bireylerin eğitim durumu, cinsiyeti, medeni durumu ve aylık gelirlerinden bağımsız olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu yetenek ve özelliklerin gelişmesinde örgütsel öğrenmenin önemli bir role sahip olduğu da birçok akademik çalışma ile doğrulanmıştır. Örgütsel öğrenme yeteneğinin gelişmesine yönelik her türlü çabanın hem insan hem yapı hem de ilişki içinde bulunan unsurlar açısından kazanç sağlayıcı olacağı unutulmamalıdır. Son olarak, iş tatmini yaratmada örgüt imajının en az maddi kazanç kadar önemli olduğu ve bu imajı çalışanın gözünde oluşturmak için fark yaratacak kariyer yönetimi, açık yönetim tarzı, stratejik halkla ilişkiler ve stratejik insan kaynakları yönetimi gibi uygulamalara gereken önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. (2005). Örgütsel Destek, Sosyal Destek ve İş/aile Çatışmalarının Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkileri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 141-170.
- Akıncı, Z. (2002). Turizm Sektöründe İş gören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-25.
- Andres, L., & Grayson, J.P. (2002). Educational Attainment, Occupational Status and Job Satisfaction: A Ten Year Portrait of Canadian Young Women and Men, *American Educational Research Association Annual Meeting, New Orleans*, 231-303.

Büyükkakgöl, Ü. C., & Argan, M. (2019). The Relationship Between Organizational Learning Capability, Intellectual Capital and Job Satisfaction in Sport Organizations. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 2 (1): 34-53.

- Armeli, S., Eisenberger, P.F., & Lynech, P. (1998). Perceived Organizational Support of Police Performance: The Moderating Influence of Sociemotional Needs, *Journal of Applied Psychology*, 83, 288-297.
- Barca, M. (2002). Yeni Ekonomide Bilgi Yönetiminin Stratejik Önemi, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, 10-11 Mayıs, İzmit, 517-522.
- Basım, N., Şeşen, H., & Meydan, C. H. (2009). Öğrenen Örgüt Algısının Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisi: Kamuda Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 64(3), 27-44.
- Beehr, T.A., Nadig, V., Gudanowski, D. M., & Such, M. (2004). Perceptions of Reasons for Promotion of Self and Others, *Human Relations*, 57, 413-438.
- Boudreau, J.W., & Ramstad, P.M. (2007). *Beyond HR: The New Science of Human Capital*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts.
- Bozkurt, Ö., & Bozkurt, İ. (2008). İş Tatminini Etkileyen İşletme İçi Faktörlerin Eğitim Sektörü Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 1-18.
- Cano, J., & Miller, G. (1992). A Gender Analysis Of Job Satisfaction, Job Satisfier Factors and Job Dissatisfier Factors of Agricultural Education Teachers, *Journal of Agricultural Education*, 33(3), 40-46.
- Chalykoff, J., & Kochan, T. (1989). Computer-Aided Monitoring: Its Influence on Employee Job Satisfaction and Turn-over, *Personnel Psychology*, 42, 807-834.
- Chen, J. Q., Lee, T. E., Zhang, R., & Zhang, Y. J. (2003). Systems Requirements for Organizational Learning, *Communications of The ACM*, 46(12), 73-78.
- Chen, M., Cheng, S., & Hwang, Y. (2005). An Emprical Investigation of the Relationship Between Intellectual Capital and Firms' Market Value and Financial Performance, *Journal of Intellectual Capital*, 6(2), 159-176.
- Chin, W.W. (1998). Commentary: Issues and Option on Structural Equation Modelling, *MIS Quarterly (MISQ)*, 20(1), 7-16.
- Çalışkan, Z. (2005). İş Tatmini: Malatya'da Sağlık Kuruluşları Üzerine Bir Uygulama, *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 11-33.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve Lisrel Uygulamaları*, Pegem Akademi, Ankara.
- Edvinsson, L. (1997). Developing Intellectual Capital at Skandia, *Long Range Planning*, 30(3).

Büyükakgül, Ü. C., & Argan, M. (2019). The Relationship Between Organizational Learning Capability, Intellectual Capital and Job Satisfaction in Sport Organizations. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 2 (1): 34-53.

- Ghosh, D., & Wu, A. (2007). Intellectual Capital and Capital Markets: Additional Evidence, *Journal of Intellectual Capital*, 8(2), 216-235.
- Gürüz, D., & Gürel, E. (2006). *Yönetim ve Organizasyon: Bireyden Örgüte – Fikirden Eyleme*, Nobel Basım Yayın, Ankara.
- Hall, R. (1992). The Strategic Analysis of Intangible Resources, *Strategic Management Journal*, 13(2), 135-144.
- Huang, C.K., Lin, C.Y. & Kuo, C.C. (2015). Understanding Job Satisfaction and Organizational Commitment through Team Learning Behavior and Socialization Processes in a Changing Environment, 3rd Annual International Conference on Tourism and Hospitality Research, Singapore, 101-107.
- Huber, G. (1991). Organizational Learning: The Contributing Processes and The Literatures, *Organization Science*, 2(1), 88-115.
- İstar, N. (2006). *Öğrenen Organizasyonlarda Başarı Kriterleri ve Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Jerez-Gómez, P., Céspedes-Lorente, J., & Valle-Cabrera, R. (2005). Organizational learning and compensation strategies: evidence from the Spanish chemical industry. *Human resource management*, 44(3), 279-299.
- Kızıltepe, M. (2012). Futbol kulüpleri için değerlendirme çerçevesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 77-88.
- Kidwell, R.E., & Robie, C. (2003). Withholding Efforts in Organizations: Toward Development and Validation of a Measure, *Journal of Business and Psychology*, 17, 537-561.
- Levitt, B. (1988). March, J., Organizational Learning, *Annual Review of Sociology*, 14, 319-340.
- Marr, B. (2008). Impacting Future Value: How to Manage Your Intellectual Capital, *Management Accounting Ginline*, 3-33.
- McGuirk, H., Lenihan, H., & Hart, M. (2015). Measuring The Impact of Innovative Human Capital on Small Firms' Propensity to Innovate, *Research Policy*, 44(4), 965-976.
- Meehl, P.E. (1990). Why Summaries of Research on Psychological Theories Are Often Uninterpretable, *Psychological Reports*, 66, 195-244.
- Mura, M., & Longo, M. (2013). Developing a Tool for Intellectual Capital Assessment: An Individual-level Perspective, *Expert Systems*, 30(5), 436-450.

- Okumuş, K. (2013). Liderlik Tarzları, Örgütsel Öğrenme Yeteneği, Yenilik ve Firma Performansı İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze.
- Oshagbemi, T., Gender Differences in The Job Satisfaction of University Teachers, Women in Management Review, 15(7), 331-343 (2000).
- Özkalp, E. (2007). Kirel, Ç., Örgütsel Davranış, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Özpehlivan, M. (2015). Kültürel Farklılıkların İşletmelerde Örgüt İçi İletişim, İş Tatmini, Bireysel Performans ve Örgütsel Bağlılık Kavramları Arasındaki İlişkiye Etkileri: Türkiye – Rusya Örneği, Doktora Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pınar, İ. ve Arıkan, C. (2015). Örgütsel Öğrenme Yeteneği ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Tekstil Sektöründe Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 44(2), 65-76.
- Probst, G. J. B., & Büchel, B. S. T. (1997). Organizational Learning: The Competitive Advantage of The Future, Prentice Hall, London.
- Rebelo, T. M., & Gomes, A. D. (2008). Organizational Learning and The Learning Organization: Reviewing Evolution for Prospecting The Future, Learning Organization, 15(4), 294-308.
- Riahi-Belkaoui, A. (2003). Intellectual Capital and Firms Performance of US Multinational Firms, Journal of Intellectual Capital, 4(2), 215-226.
- Sabuncuoğlu, Z. (2009). Turizm İşletmelerinde Örgütsel Davranış, MKM Yayınları, İstanbul.
- Seetharaman, A. (2002). Intellectual Capital Accounting and Reporting in the Knowledge Economy, Journal of Intellectual Capital, 3(2).
- Sevimli, F., & İşcan, Ö.F. (2005). Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu, Ege Akademik Bakış Dergisi, 5(1), 55-64.
- Shipton, H., West, M.A., Parkes, C.L., Dawson, J.F., & Patterson, M.G. (2006). When Promoting Positive Feelings Pays: , European Journal of Work and Organizational Psychology, 15(4), 404-430.
- Spanjol, J., Tam, L., & Tam, V. (2015). Employer–employee congruence in environmental values: An exploration of effects on job satisfaction and creativity. Journal of Business Ethics, 130(1), 117-130.
- Stewart, A. T. (1997). Entelektüel Sermaye, Örgütlerin Yeni Zenginliği, MESS Yayınları, İstanbul.

Büyükakgöl, Ü. C., & Argan, M. (2019). The Relationship Between Organizational Learning Capability, Intellectual Capital and Job Satisfaction in Sport Organizations. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 2 (1): 34-53.

- Şimşek, M.Ş. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Terekli, G. (2010). *Örgütsel Güven Boyutları ve İş Tatmini İlişkisi: Tekstil İşletmesinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tongchaiprasit, P., & Ariyaduddhiphongs, V. (2016). Creativity and Turnover Intention among Hotel Chefs: The Mediating Effects of Job Satisfaction and Job Stress, *International Journal of Hospitality Management*, 55, 33-40.
1. Tsui, E., Wang, W. M., Cai, L., Cheung, C. F., & Lee, B. W. (2013). Knowledge-based extraction of intellectual capital-related information from unstructured data. *Expert Systems with A*

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 54-75, 2019

**ERKEK DÜNYASINDA PEMBE KARTLAR: YEŞİL SAHALARDAKİ
KADINLARIN HAKEMLİĞE BAKIŞI**

**PINK CARDS IN MEN'S WORLD: HOW DO WOMEN IN THE GREEN
FIELDS VIEW REFEREEING**

Sabiha Gizem Engin¹

Arif Yüce²

Hakan Katırcı³

(Received 31.05.2019 Published 05.08.2019)

Özet

Türkiye’de 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göre futbol liglerinde 13 klasmanda yaklaşık 6750 hakem görev yaparken bu hakemlerin yaklaşık 80 tanesi kadın hakemdir. Türkiye futbol liglerinde görev yapan hakemlerin sadece %1,18’inin kadın futbol hakemlerinden oluşması kadın futbol hakemlerinin Türkiye’deki futbol dünyası içerisinde yetersiz düzeyde temsil edildiklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Türkiye Futbol Federasyonu bünyesinde aktif olarak hakemlik yapan kadın hakemlerin mesleki deneyimlerine dayanarak, görüş ve düşünceleri ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın katılımcılarını, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakemin tamamı oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular kadın hakemlerin “fizyolojik” ve “sosyolojik/toplumsal” olarak iki farklı açıdan olumsuz deneyim yaşadıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra kadın hakemler “maneviyat”, “mesleki kazanım” ve “fair-play ruhu” başlıkları altında olumlu deneyim yaşamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Kadın hakem

¹ sabihagizemengin@anadolu.edu.tr

² arifyuce@eskisehir.edu.tr

³ hakankatirci@eskisehir.edu.tr

Abstract

According to May 2019 data, there are about 6750 referees in total taking part in 13 classifications of the Turkish football leagues and about 80 of these referees are female. Only 1.18% of the football referees serving in the Turkish football leagues are female and this reveals the fact that women are inadequately represented within the football world in Turkey. This study aims to address opinions and thoughts based on the professional experience of female referees working under the umbrella of the Turkish Football Federation. The findings indicate that female referees encounter negative experiences in two different ways: "physiological" and "sociological/social". Additionally, female referees have positive experiences under the titles of "spirituality", "professional acquisition" and "fair-play spirit".

Keywords: Football, Woman referee

1. GİRİŞ

Yarışma ve mücadele sporlarında, beden ve performans kavramları içerisinde özellikle cinsiyet, yani kadın ve erkek kavramları toplumsal cinsiyet ile ilgili güçlü mesajlar içermektedir. Spor, geleneklerin getirisi ile bir erkek etkinliği olarak değerlendirilmekte, sergilenen performans bir erkeklik ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Theberg, 1993). Bu sebeple dünyada kadın futbolu zamanın gerisinde kalmış, resmi olarak temelleri ancak 1969'da İngiltere'de kurulan Kadın Futbol Birliği (WFA) aracılığıyla atılabilmektedir. Ancak bu birlik 1993 yılına kadar kabul görmekte zorluk çekmiş, daha sonrasında ise gelişimi hız kazanmıştır (Williams, 2013). Bu gelişime destek veren ülkelerin başında Almanya, Norveç ve İspanya gelmektedir (Scraton ve Flintoff, 2002). Türkiye'de ise kadınların futbol ile olan ilişkisi 1970'lerde başlamakla birlikte, kadın futbolu kavramının federasyon bünyesinde resmiyet kazanması 1993-94 sezonunda gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2001-2006 yılları arasında duraklama dönemini yaşayan kadın futbolu, 2006 yılından sonra tekrar aktif hale gelmiştir. Tüm dünyada kadın futboluna yapılan yatırımlar sonucunda kadın futbolcu sayısı 30 milyon sporcuya yaklaşmıştır (http2). Buna karşılık olarak Türkiye'de aktif olarak futbol oynayan kadın sporcu sayısı ise 2016 yılı verilerine göre 5 bin sporcudur (http3). Kadın futbolunda kadın sporcuların yanı sıra kadın hakemler de önemli paydaşlardan birisidir. Türkiye'de 13 klasmanda yaklaşık 6750 hakem görev yaparken bu hakemlerin yaklaşık 80 tanesi kadın hakemdir (http4). Türkiye futbol liglerinde görev yapan hakemlerin sadece %1,18'inin kadın futbol hakemlerinden oluşması kadın futbol hakemlerinin Türkiye'deki futbol dünyası içerisinde yetersiz düzeyde temsil edildiklerini ortaya koymaktadır. Kadın hakemlerin futbol dünyasında daha fazla yer almasını sağlayacak yolların başında kadın futbol hakemlerinin mesleki deneyimlerinin ortaya konulması ve bu deneyimlere bağlı yeni yönetsel stratejilerin ele alınması gelmektedir. Bu bakış açısı ile bu çalışma; Türkiye'de kadın futbol hakemlerinin futbol hakemliğine yönelik bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kadınlık ve erkeklik kavramlarına istinaden, bazı spor branşları kız çocuklarına ve kadınlara uygun görülmemektedir. Özellikle futbolun bir erkek branşı olarak dile getirilmesi, futbola ilgisi olan kızların her iki cinsiyetteki arkadaşları tarafından dışlanmasına sebebiyet verebilmektedir (Arslan, 2012). Dünyada genel olarak erkeklerin baskın bir şekilde yer aldığı futbolda, kadın katılımının düşük olmasının sebebi; zaman, sosyal yaşam, kültürel baskı, aile ve çocuk gibi sebeplerle açıklanmaktadır (Ziviani ve ark., 2008; Larkin ve ark., 2007). Bunun sonucunda tarih boyunca yukarıdaki gibi belirli rollerle sınırlı tutulan kadının, futbol sporuyla ilgilenememiş olması doğal bir sonuçtur (Reilly, 2003). Öyle ki, 1970 yılında FIFA'nın 139 kurucu üyesine kadın futbolu hakkında bir anket düzenlemesi ve bu üyelerden yalnızca 12'sinin kadınlara destek olunması gerektiğini belirtmesi, toplumdaki cinsiyetçi tutumu açık bir şekilde karşımıza çıkarmaktadır

(Lanfranchi ve ark., 2009). Bütçe yetersizliği, sponsor eksikliği, medyanın ilgisizliği vb. sorunlar ile mücadele eden kadın futbolu için dönemin FIFA başkanı Joseph Blatter, kadınların cinsel bir obje olarak sunulacağı, kısa ve dar şortlar giydikleri, ayrıca vücutlarını ön plana çıkarabilecekleri bir futbol dünyası oluşturarak gelişim ve popülerlik kazanabileceği önerisinde bulunmuştur. Bu öneri, futbol dünyasının en yetkili organları nezdindeki kişilerin dâhi, kadınları cinsel obje olarak gördüğünün kanıtı olarak değerlendirilebilmektedir (Koca ve Bulgu, 2005). Cinsiyetlendirilmiş bir yapı olarak karşımıza çıkan futbol ve bu yapının içerisinde var olma mücadelesi veren kadınlar, "... söylenen onca olumsuzluklara rağmen hala ayaktayız ve pes etmeyeceğiz" cümlesi ile bu konudaki azimlerini ortaya koymaktadırlar (Öztürk ve Koca, 2015).

Futbolda kadın sadece futbolcu olarak organizasyonun içinde yer almamakta, oynamaktan çok daha büyük oranda taraftar veya izleyici kitlesini de oluşturmaktadır. Kadının uygulama içinde olumsuz karşılanmasına karşın, tüketim kısmında sevgi ile kucaklandığı ve futbolda kadın tüketici pazarı organizasyonlarının öneminin gün geçtikçe arttığı anlaşılmaktadır (Clark ve ark., 2009; James ve Ridinger, 2002; Hofacre, 1994). Oyuncu ve izleyici olmasının dışında kadınlar futbolun içerisinde antrenör, yönetici ve hakem olarak da kendilerine yer aramaktadırlar. Kadınlara karşı cinsiyetçi tutumlarını sürdüren ve çekinmeden dile getiren gruplar, kadınların azmi ve çabasına seyirci kalmakla birlikte, futbolun en önemli öğelerinden birisi olan hakemlikte attıkları adımları da izlemekle yetinmektedirler. Oysaki hakemlik, spor müsabakalarını kurallara uygun ve yansız bir şekilde yönetmek, adil bir karar mekanizması oluşturarak mağduriyeti engelleyen bir görev olarak kabul edilmektedir (http5). Söz konusu adaletin dağıtımı herhangi bir cinsiyete yüklenen vasıf değil, cinsiyetten bağımsız bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu da hakemlik mesleğinin bir cinsiyet meselesi değil, etik değerler ile ilgili bir durum olduğunu gözler önüne sermektedir. Futbolda altın üçgenin (seyirci, oyuncu, hakem) en değerli parçası olarak görülen hakemlik; hem izleyici ile futbolcu arasında bir köprü görevi görmekte, hem de rakipler arasındaki dengeyi sağlarken, oyunun çizilen çizgiler ve kurallar doğrultusunda değerlendirmesini ve yönetimini yapmakla sorumludur (Orta, 2002; Radnedge, 1997).

Futbolun değişen yapısı, gelişmesi ve oyun anlayışındaki gelişimler futbol hakemliğini, içerisinde fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal ve bireysel pek çok özellik barındıran ve bunların yeterli seviyede olmasını gerektiren bir mesleğe dönüştürmüştür (Schnyder ve Hossner, 2016; Castillo ve ark., 2016). Öte yandan pek çok yetkinliği bünyesinde barındırmak zorunda olan ve çoğunluğu erkeklerden oluşan futbol hakemliği dünyasında; zihinsel rahatsızlıklar, sıkıntı, kaygı, depresyon, uyku bozukluğu, yeme bozukluğu, alkol kullanımı gibi çeşitli problemlere de rastlanılmaktadır. Bu olumsuz etkiler göz önünde bulundurulduğunda; kadınların erkeklere oranla daha duygusal olmaları, menstrual dönemlerinin psikolojik durumlarını etkilemesi ve fiziksel olarak erkeklerden daha narin

bir yapıya sahip olmaları sebebiyle aşırı yorulacakları ortamlara sokulmaması gerektiği gibi inanışlar kadınların futboldaki zeminlerini sarsmaktadır (Koca ve Bulgu, 2005).

Kadınlar futbolun pek çok alanında yer almasına rağmen özellikle profesyonel futbol erkeklerin özelleştirilmiş alanı olarak kalmaya devam etmektedir (Stirling ve Schulz, 2011; Scraton ve ark., 1999). Pek çok futbol izleyicisine göre futbol yönetimi, kadınlar için uygun bir iş olarak görülmemekte ve kadın hakemler bu erkek egemen oyunda kabul görmemektedir. Ayrıca pek çok kadın hakem; oyuncular, antrenörler ve seyirciler tarafından sözlü saldırıya uğramakta ve bunu bir tehdit kaynağı olarak görmektedir (Friman ve ark., 2004). 2012 yılında amatör bir erkek futbol oyuncusunun kadın hakemlere karşı tutumunu yansıtan '*kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip olmak istiyorsa, hakemlik yapmayı öğrenmelidirler*' yorumu erkeklerin hâkim olduğu futbol dünyası içindeki kadınların mücadele etmesi gereken bakış açısını özetler niteliktedir (Forbes ve ark., 2015). Karşımıza sıkça çıkan bu gibi yorumlar, erkek hâkimiyeti altındaki futbolun içerisine kadınların girmesinin sıklıkla taciz, ayrımcılık ve istismarı tetikleyici sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır (Caudwell, 2011). Kulüplerin menajerleri gibi yüksek statüdeki kişiler, profesyonel futbol maçlarında federasyon tarafından görevlendirilmiş kadın hakemler hakkında '*burada olmamalıydı, cinsiyetçi davranıyorum fakat kadınlar yetersiz ve kadınların daha fazla bu maçlarda yer alması peşinde sorunları da getirecektir*' gibi ayrımcılık, cinsiyetçilik ve düşmanlık içeren ifadelerden çekinmemektedir (Jones ve Edwards, 2013; Caudwell, 2011). Bu tutumun önüne geçebilmek adına futbol federasyonları çeşitli çabalar içerisine girmiş olsalar da, cinsiyetçi tutumlar çoğu kişi tarafından bu oyunun temel bir parçası olarak görülmektedir (Jones, 2008).

Alan yazında, kadın futbolcular, kadın futbolu, futbolda cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizlik üzerine birçok çalışma yer almaktadır (Lewis ve ark., 2017; Wangari ve ark., 2017; Strittmatter ve Skirstad, 2017; Caudwell, 2013; Knijnik ve Horton, 2013; Koca ve Bulgu, 2005; Cox ve Thompson, 2001; Lopez, 1997; Nelson, 1994). Kadın ve futbolun ele alındığı bu çalışmalarda ortak fikir, kadının futbol dünyasında yer edinmek için gösterdiği çaba ve bu çabaya karşın kadınlara sergilenen cinsiyetçi, ayrıştırıcı ve dışlayıcı tavırlardır. Yapılan pek çok çalışma kadın futbolcu, kadının futboldaki yeri ve kadın yöneticilerle ilgili olmakla birlikte, Reid'in (2016) ve Forbes ve ark.'nın (2015) çalışmaları kadın futbol hakemleri ile ilgili olması sebebiyle bu çalışmanın kapsamıyla daha çok örtüşmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye Futbol Federasyonu bünyesinde aktif olarak hakemlik yapan kadın hakemlerin mesleki deneyimlerine ilişkin görüş ve düşünceleri ele alınmıştır. Çalışma, ulusal alan yazında kadın futbol hakemlerine yönelik çalışmaların kısıtlılığı sebebiyle alan yazındaki boşluğu doldurması bakımından açısından önem arz etmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, çalışmanın bağlamı gereği detaylı ve derin bilgilere ulaşabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göre Türkiye futbol liglerinde görev alan kadın hakemler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise amaçlı ve kolayda örnekleme teknikleri esas alınarak Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakem oluşturmaktadır (http-1). Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Kadın hakemlerle gerçekleştirilen görüşmelerde toplam 25 adet sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, alanyazın taraması ve mevcut durumun tespitine ilişkin araştırmacılardan tarafından hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Uzman görüşüne sunulan form, geri bildirimler ile revize edilmiş ve araştırmacılar tarafından uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Belirlenen amaçlar doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1. Görüşmelerde Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Formundaki Sorular

1	Neden futbol hakemi oldunuz?
2	Kaç yıldır hakemlik yapıyordunuz?
3	Hakem olarak ilk deneyiminiz nedir?
4	Şimdiye kadarki hakemlik deneyimlerinizi nasıl tarif edersiniz?
5	Neden hakemliğe devam ediyorsunuz?
6	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda hiç problemlerle karşılaştınız mı?
7	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda farklı deneyimleriniz olduğunu düşünüyor musunuz? Varsa nelerdir?
8	Erkek ve kadın maçlarında hakemlik yaptınız mı?
8.1	Evet, ise ikisi arasında bir farklılık var mı?
8.2	Farklılığın sebepleri nelerdir?
8.3	Kıyaslama yapıldığında birini diğerine tercih eder misiniz?
8.4	Ebeveynlerin, oyuncu ve antrenörlerin size karşı davranışları nasıldır?
8.5	Hem kadın hem de erkeklere hakemlik yapmak ister misiniz?
8.6	Hakemlik yapma konusunda herhangi bir korkunuz var mı?
9	Sizce kadın hakemlerin müsabakalarda görev alması önemli midir? Evet, ise neden?
10	Kadın olduğunuz için hakemlik konusunda farklı davranıldığına inanıyor musunuz?
11	“Kadın” hakem gibi hissettiğiniz zamanlar oldu mu?
12	Kadın bir hakem olarak hiç tebrik edildiniz mi?
13	Kadın bir hakem olarak ayrımcılığa uğradığınıza inanıyor musunuz?
14	Kadın hakemlere karşı bir engel veya bariyer var mıdır?

15	Diğer kadınlara hakemliği önerir misiniz?
16	Kadın hakemlere yönelik farklı bir uygulama var mı?
17	Hakem olmak isteyen kadınlara ne tür önerileriniz vardır?
18	Sporun içerisindeki kadınları çevreleyen kalıplar ve etiketlemeler konusunda bilginiz var mı? Kadın hakemler sizce bu kalıpların dışarısında kalır mı?
19	Kadın futbol hakemi olarak kendinizi kanıtlanmanız gerektiğini hissediyor musunuz?

Çalışmanın katılımcılarını, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakemin tamamı oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan tüm kadın hakemlere ulaşmak mümkün olduğundan araştırmada katılımcıların tamamı ile iletişime geçilmiştir. Ancak 1 kadın hakem kişisel sebeplerden dolayı çalışmaya katılım göstermek istememiş ve çalışma toplam 8 kadın hakem ile tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin; yaş, tarih, görüşme süresi ve hakemlik statüleri Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Görüşmelere İlişkin Detaylar

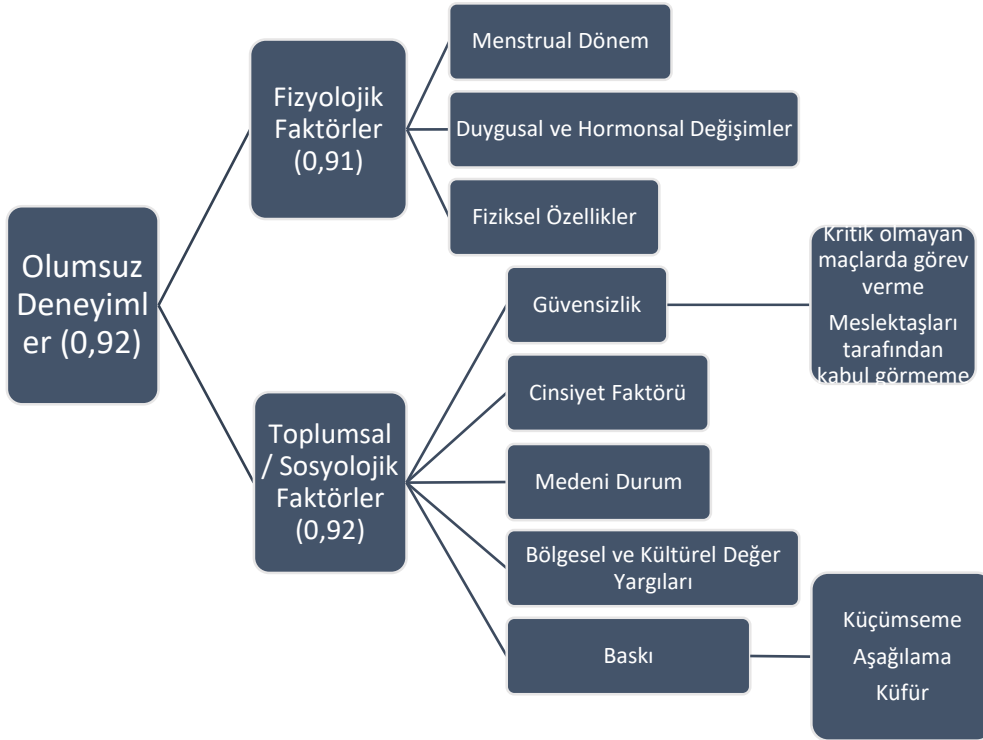
Katılımcı	Statü	Yaş	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dk.)
Katılımcı-1	Aday Hakem	18	21.11.2017	39,36
Katılımcı-2	İl Hakemi	24	22.11.2017	37,55
Katılımcı-3	Aday Hakem	20	23.11.2017	27,11
Katılımcı-4	İl Hakemi	23	27.11.2017	34,28
Katılımcı-5	Aday Hakem	21	28.11.2017	35,05
Katılımcı-6	Kadın Klasman	21	30.11.2017	46,31
Katılımcı-7	İl Hakemi	21	30.11.2017	51,18
Katılımcı-8	İl Hakemi	20	01.12.2017	32,52

Araştırmacılar katılımcılar ile belirlenen tarih ve saat doğrultusunda görüşmeleri planlamışlar ve görüşmeci için uygun olan bir yerde görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir. Görüşme öncesinde araştırmacılar tarafından katılımcıya çalışma hakkında bilgi verilmiş ve bilgilerin gizliliği ile sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağını taahhüt eden bir onam formu karşılıklı olarak imzalanmıştır. Görüşmeler, katılımcının onayı ile ses kaydına alınmıştır. Ses kaydına alınan görüşmeler daha sonrasında yazıya aktarılmış ve 2 ayrı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Gerçekleştirilen incelemeler sonucunda araştırmacıların fikir birliği ile temalar ve kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen temalar ve kodlar, araştırmacılar tarafından çalışmanın kapsamı doğrultusunda yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında, bulgular bölümünde tespit edilen temalar ve kodlara yer verilmiştir. Temalar ve kodlar belirlenirken güvenilirlik aşamasında Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = (\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})) \times 100$] kullanılmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından görüşme metinleri ayrı ayrı incelenmiş ve birbirlerinden bağımsız olarak belirlenen kategorilerin altına tespitlerini yazmaları istenmiştir. Mevcut formül ile hesaplamalar sonucunda %70 ve üzerinde olan sonuçların güvenilirlik anlamında yeterli olacağı belirtilmiş bu yüzdenin altında kalan ifadeler değerlendirmeye alınmamıştır (Miles ve Huberman, 1994). Bulgular bölümünde ayrıca katılımcı görüşlerine yer verilmiş, katılımcı görüşleri paylaşılırken kimlikleri hakkındaki bilgiler paylaşılmamış ve görüşler araştırmacılar tarafından numaralandırılan katılımcı kodu ile aktarılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda hakemlerin deneyimleri “olumlu” ve “olumsuz” olarak iki tema altında toplanmaktadır. Hakemler yaşadıkları olumsuz deneyimlerini, “fizyolojik” ve “sosyolojik/toplumsal” olarak iki farklı açıdan ele alırken, olumlu deneyimlerini ise “maneviyat”, “mesleki kazanım” ve “fair-play ruhu” olarak dile getirmişlerdir. Olumsuz deneyimlere ilişkin tespit edilen tema, kategori ve kodlar Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Olumsuz Deneyimlerle İlgili Tema, Kategoriler ve Kodlar

Katılımcıların olumsuz deneyimler çatısı altındaki görüşlerinden bir kısmı aşağıda verilmiştir.

4.1. Fizyolojik Faktörler

Menstrual Dönem

Katılımcı-1: *Maçtan maça fark var. Mesela bazen kadın olarak yorgun oluyorsun bu yüzden maçta zorlanabiliyorsun. Bazı zamanlarda mesela fiziksel olarak zorlanıyorum. Kurallar aklımdan uçuyor. Bütün sezon boyunca 2-3 ay maça çıkmadın diyelim kurallar unutuluyor.*

Katılımcı-6: *Regl olduğumuz dönemler oluyor ve ben bu dönemlerde kimseye bir şey diyemiyorum. Ben regliyim koşmayacağım veya ben hastayım maça çıkmayacağım deme imkânım olmuyor ki diyemem bunu. Mesela ben geçen ikinci koşuyu regl iken koştum ve ben gerçekten o an regl oldum. Şort vardı üzerimde ve konsantre olamadım. Koşamayacağımı düşündüm çünkü ağrım vardı ve canım yanıyordu, ıslaklık geliyordu ve ne olduğunu da tam anlamadım. Bu tarz dezavantajlarımız var mı evet var. Mesela maç esnasında çok ağrıyor ama düşünmemek zorundasın. Erkeklerin böyle problemleri yok.*

Katılımcı-8: *Kadın olarak farklısınız. O gün kötü gününüzdesinizdir, regl olabilirsiniz. Erkeklerde olmayan bir sorununuz vardır.*

Duygusal ve Hormonsal Değişimler

Katılımcı-6: *Biz ödem atıyoruz oramız buramız şişiyor, hormon seviyelerimiz değişiyor ama erkeklerin hiçbir problemleri yok. Erkekler ama çok rahat hiç böyle sıkıntıları yok.*

Katılımcı-6: *Klasman olabilmek için bir koşuyu yapmak gerekiyor 40x75 metre. Bu erkeklerle aynı bir koşu. Kadın hakemler arasında çok iyi olup bu koşuyu yapmaya çalışırken düşen insanlar var ve ben bu durumdan utanıyorum. Ben de mesela ilk çıktığımda bu koşuyu koşamayanlardanım ve düşme derecesine geldim. Bir de her gün koştuğumuz bir koşu değil, erkekler alışkın ama biz küçücük bir şeyden etkileniyoruz ve duygusal düşünmeye başlıyoruz. O gün koşamamamın sebebi kesinlikle duygusal düşünmemdi, psikolojik olarak kendimi kötü motive ettim. Koşamam, yorulmam, karnum ağrıyor, omzum ağrıyor hani bu tarz şeylerden dolayı koşamadım başka hiçbir sebep yoktu.*

Fiziksel Özellikler

Katılımcı-1: *Kadınla erkeğin kuvveti bir değil. Örnek verirsek atletik testlerde mesela 40 metreyi erkek bizden daha iyi bir derecede koşar. Kas yapısı erkeklerin daha da kuvvetli koşu yönünden kadınların ayrı tutulmasının iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz erkekle koşu yönünden yarışamayız ama kural ve maç yönetme yönünden yarışabiliriz.*

Katılımcı-4: *Kadınların şöyle bir engeli olabilir; fiziğinle, küçük kısa boyunla dezavantajlı olabilirsin. Futbolcular çünkü genelde uzun, hareketli oluyorlar. Bundan dolayı bir kadının da uyum sağlayabilmesi için fiziğinin de ona uygun olması gerekiyor.*

Katılımcı-6: Mesela koşuları da biz erkeklerle aynı koşuyoruz bence bu da adil değil. Ben adil olduğunu düşünmüyorum çünkü bir erkeğin vücudu ile bir kadının vücudu kesinlikle aynı değil ama ben onunla aynı koşuyu koşuyorum. Sadece 2 saniye farkımız var ve 2 saniyede yeterli değil bence.

Katılımcı-7: Kadınlar bünye bakımından erkeklerden farklılar. Evet, aynı algılanmak istiyoruz ama fizyolojik farklılıklardan dolayı da bir destek istiyoruz.

Katılımcı-8: Zaten göğüsler fizyolojik olarak çok büyük bir dezavantaj, bunu algılayamadıkları için koşamadığınız zaman direkt tepki alıyorsunuz.

4.2. Toplumsal / Sosyolojik Faktörler

Güvensizlik

Katılımcı-1: Ben ilk hakemliğe başladığım zaman ofsayt bayrağını bile kaldıramıyordum. Maçın 15. dakikasında hakem hocam geldi ve uyardı. Sonra kendime geldim yani 15 dakikalık bir adaptasyon sürecim oldu. İlk maçında bu böyle oldu ikinci maçında çok daha iyiydim.

Katılımcı-2: Tepkiler bazen değişiyor, bazı maçlarda güvensizlik olabiliyor. İyi maçlara kadın hakem vermek için kadınlara güvenemiyor olabilirler.

Katılımcı-4: Bir erkek ile aynı kalitede bir maç yönetsek bile, karşıdaki 'kadın yapamaz' ı görmüş ise o öyle düşünüyor. Sen ne kadar orada başarılı olsan da onun için yapamıyor oluyorsun.

Katılımcı-6: Yaşadığım sıkıntı bence orta hakemin bana güvenmemesi idi. Tamam taraftar güvenmez, antrenör güvenmez ama maçın orta hakeminin bana güvenmediğini hissettim. Hatta başka bir kadın hakemle aynı maçta idik, bize güvenmediğini hissettirdi ama biz yine de devam ettik. Maç esnasında bizi demoralize edecek şeyler yaptı. Mesela ben bir tarafa taç verirken o tersini verdi yani bize hiçbir zaman uymadı ve hep benim otoritem geçerli tarzında davrandı ve bize karşı otorite kurmaya çalıştı.

Katılımcı-6: Bir kere zaten en başta "aaa kadın hakem varmış maçta" diyerek ayırıyorlar zaten. Güven konusu bence hep problem. İşlerine göre davrandıkları için kadın da olsa güvenmiyor, erkekte olsa güvenmiyorlar bence. Ben bir erkekle aynı kararları versem de kadın olduğum için ayrılıyorum aslında. Ne olursa olsun 'kadın sonuçta göremez' şeklinde bir toplum baskısı var.

Katılımcı-7: Kadınlar arasında çok iyi maçlar yönetecek kadın hakemlerimiz var ama tam bir destek yok. Öncelik erkekler oluyor çünkü kadına karşı güvensizlik çokça var. Bunun sebebi; genel olarak toplum içinde kadınların verdiği kararlara güvenilmemesi, sadece hakemlik olarak değil, birçok alanda kadınlara güvenilmemesi. Verdikleri kararların yanlış olacağı, kadınların daha insafli olduklarından dolayı tam ve net kararlar veremeyeceklerini düşünüyorlar.

Katılımcı-8: "Kadın hakem sonuçta, ne yapabilir ki?" düşüncesi çok fazla var. Bu algıyı da Türk milletinde hala kıramayız. FIFA olsak bile kırılmaz. "sonuçta kadın hakem değil mi!" diye bir cümle kurar ve kestirip atar. Kısaca güven konusu çok büyük problem. Bu sorunlar daha çok seyirciler ile yaşıyor çünkü o kesim cahil ve kural bilmiyorlar.

Medeni Durum

Katılımcı-2: Kadınlar genelde bu işe başladıktan sonra evlilik, çocuk vs. gibi durumlarda çok odaklanamıyorlar. Mesela; antrenmanlara gidemiyorlar, maça çıkamıyorlar. Kariyer yapmayı gerçekten hedeflemiş bayan hakemlere süper ligde bir şans verirler diye düşünüyorum.

Katılımcı-8: Eğer bir kadın bu meslekte yükselmek istiyor ise evliliği kafasından çıkartmalı. Bir kadın evlendiği zaman kendini ister istemez ailesine adıyor, antrenmanlarını aksatıyor, eve daha çok odaklanıyor ve futbolu ihmal ediyor. Evliliğin ilerleyen zamanlarında çocuk oluyor ve kadının 1 yıldan fazla uzaklaşması bu meslekte yükselme adına büyük bir engel. 1 ay bile maçlara çıkmadığımız zaman bir eksiklik hissederken, 1 yıldan fazla uzak kaldığımızda, kopmamak imkânsız bir şey.

Bölgesel ve Kültürel Değer Yargıları

Katılımcı-2: Belki bölgeden bölgeye değişen bir ayrımcılık olabilir. Ben A....'yum, belki A... 'da da böyle bir şeyle karşılaşılabilir, çünkü oranın insanının düşünce yapısı biraz daha farklı. Yani bir kadının o kadar erkek içerisinde maça çıkıp yönetmesini, güvensiz bulabilirler ama Eskişehir gayet rahat bu konuda.

Katılımcı-3: Ben N... 'yim, mesela orada "sen kadın hakemsin o kadar erkeğin içinde şort giyiyorsun çıkıyorsun ayıp değil mi?" gibi tepkiler geliyor yani tabii ki aynı değil. Burada mesela hiç öyle gözüküyor ama orada bir garipseniyor.

Cinsiyet Faktörü

Katılımcı-1: Toplum kadın hakemlere bazen farklı yaklaşabiliyor. Mesela "aaa kadın gelmiş maça" deyip özellikle maça gidebiliyorlar. Sırf kadını izlemek için maça gelebiliyorlar bu yaşanmış bir durum.

Katılımcı-1: Erkek ayrımını ortadan kaldırmak için kadın hakemlere kesinlikle ihtiyaç var. Futbol herkesin gözünde sadece bir erkek sporu. Kadınların futbol oynadığını duyunca "aaa aaa kadın futbol mu oynuyor, kadın futbolcu mu olur" diyorlar. Ama bu ayrımı ortadan kaldırmak için hem de gelişmiş bir ülke olduğumuzu göstermek için gerekli olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı-1: Süper ligde maçlara kadın hakem verilmemesi gibi bir ayrım var. Bu statüyle mi alakalı onu bilmiyorum ama kadınları süper lig maçlarına göndermiyorlar. Süper ligin belli bir kadrosu var ve maçlara bu kadro gidiyor ama bu çok yanlış bir şey. Kadınların süper ligde kesinlikle önü açılmalı.

Katılımcı-2: Kadın olduğum için bilmediğimi düşündüler ama bu ön yargıdan kaynaklıydı hata yaptığımdan dolayı değildi. 'sahada ne işin var senin git bulaşık yıka' gibi seyircilerden tepkiler geliyordu.

Katılımcı-4: Erkeklerin sözleri daha çok dinlenir ya da 'sen kadınsın' olayı vardır. Bu benim de başıma geldi. Mesela; maçlarda özellikle antrenörlerden ya da taraftarlardan gelen "senin burada

ne işin var? Sen git oya ör, evinde bulaşık yıka, çamaşır yıka, kadın bunları yapar senin burada ne işin var?" olayı ile çok karşılaştım.

Katılımcı-6: Türkiye gibi bir yerde zaten inanılmaz bir derecede kadın olduğunuzu hissettiriyorlar. Seyirciden, tribünden, futboldan, antrenörden zaten bunu hissediyorum ben ama bazen işte hakem de bunu hissettiriyor. Yani kendi içimizdeki arkadaşlarımız, hocalarımız bile bunu hissettirebiliyor.

Katılımcı-7: Bir erkeğe gösterilen tepkilerle bize gösterilen tepkiler arasında da fark var. Mesela bir erkeğe "ya hocam yapma" denirken, kadın hakem gördüğü zaman "ya zaten kadın hakem vermişler ne bekliyorduk ki" denebiliyor. Bir erkeğe bu yapılmazken bir kadına yapılabilir. Bir erkek aynı kararı verdiğinde bir kadın aynı kararı verdiğinde farklı davranıyorlar. Hâlbuki aynı değişen tek şey cinsiyet. Ön yargıdan başka bir şey olmadığını düşünüyorum.

Katılımcı-8: Mesela FIFA kokartlı kadın hakemlerimiz yurtdışı maçlarda görev alabilir, alıyorlar da ama süper lig maçlarına verilmiyorlar. Bence kadınların kaldıramayacaklarını düşünüyorlar. Mesela Fenerbahçe - Galatasaray maçına düdük olarak Neslihan hocayı veriyorlar ve şuan Cüneyt hocayı bile kaldıramayan bir Türkiye Neslihan hocayı nasıl kaldırsın.

Baskı

Katılımcı-1: Birçok kez sorunlarla karşılaştım her yerde bu problem var ve her yerde olan bir şey kadın diye yapamaz diye baskı kurmaya çalışıyorlar. Bir insanın futbolun içinden gelip gelmediğini bilmiyorlar. Hem seyirci hem antrenör hem futbolcu kadın olduğumuz için üzerimizde baskı kurmaya çalışıyorlar.

Katılımcı-1: İlk zamanlarda bir ayrımcılık hissettim. Antrenör maç heyecanına kapılıyor küçük maçı olmasına rağmen işi bilen hakem gelsin diyebiliyor. Oysaki bunu demesine hiç gerek yok. Çünkü küçüklerde futbol öğreniyor bizde futbol öğreniyoruz.

Katılımcı-2: Bazı kararlarda istedikleri olmadığında 'o da ne anlar' tarzı bir görüş oluyor ama aynı kararı bir erkek verse tepki göstermeyebilirler.

Katılımcı-6: Bu mesela bölgeselde sıkıntı olmaz ama şuan mesela bizde kadınları 'tırı vırı' maçlara verelim anlayışı oluyor. Asla ama asla erkeklerle aynı maçlara vermiyorlar. Ben bu sene bölgeye çıktım ama sonuçta bu işi 3 senedir yapıyorum ve gözlemliyorum kim hangi maça verilmiş diye. Şuan kadın FIFA hakemi bir sürü arkadaşımız var ve hiç süper lig maçına çıkmadılar ama çıkabilirler. Çıkamama sebepleri federasyonun vermemesi, vermezler. Ne süpere ne 3'e, ne 2'ye, ne de 1'e kadınları en düşük seviyelerdeki maçlara veriyorlar. Aslında 5. Derecedeki maçlara verilmesi gerekirken en alt kademedeki maçlara hakemlik yaptırıyorlar.

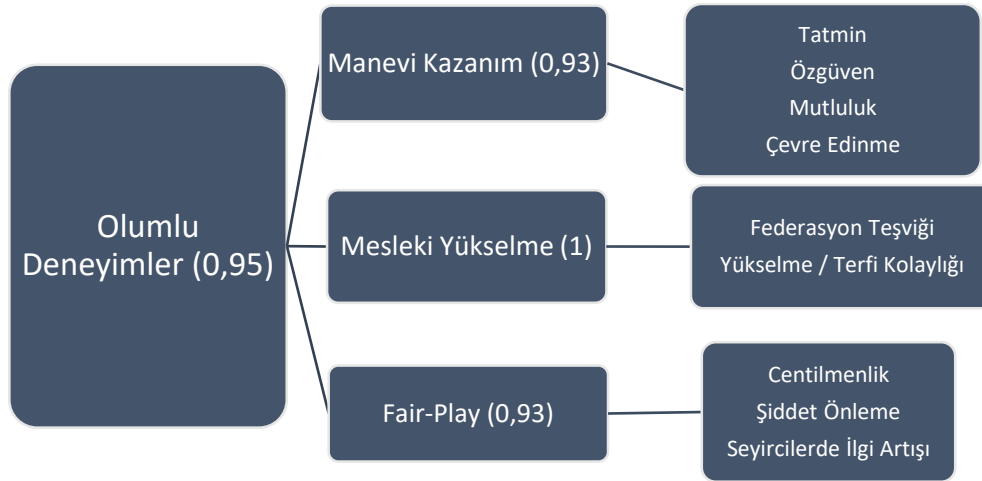
Katılımcı-6: Çevresel etmenlerden dolayı 'kadın mı, kadının ne işi var burada?' dediklerini duyuyorum ben. Yeni başladığım zamanlar 2,5 sene önce falan bu cümleleri antrenörden bizzat duydum ve tartıştım hatta. 'senin burada ne işin var, git evinde bulaşık yıka' dedi bana. Kadının

yakıştırıldığı yere bakar mısınız, bu düşüncedeki insanlar futbolun her yerinde var ve bizim yapacak bir şeyimiz yok.

Katılımcı-7: Kadınlar biraz daha geri planda bırakıyorlar. Size de bir maç veriliyor mesela ama verilen maçlar farklılık gösteriyor. Mesela kadınsanız size daha kolay maçlar vermeyi tercih ediyorlar. Bir play-off maçı yerine, normal, puan durumuna göre bir maç veriyorlar. Aslında onu da kadın hakem yönetebilir ama ön yargılarından dolayı bu baskıyı belirgin olarak ortaya koymasalar bile bu baskıyı kıyıdan, köşeden bir yerden yansıtıyorlar.

Katılımcı-8: Ayrıcalıklı bir bakış olduğunu da zaten bakışlarıyla hissettiriyorlar. Yani cümle kurmadan bakışları yetiyor size. Mesela ısınmaya bile çıktığımızda, futbolcu 'boyları kısaltıyoruz' diyor. Bu direk bir önyargıdır mesela, kadının boyu kısa, bacak boyu kısa, koşamaz, yetişemez gibi. Ya da tribünden "aaa kadın hoca gelmiş" tepkileri geliyor hemen etkileniyorsunuz.

Olumlu deneyimlere ilişkin tespit edilen tema, kategori ve kodlar Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Olumlu Deneyimlerle İlgili Tema, Kategoriler ve Kodlar

Katılımcıların olumlu deneyimler çatısı altındaki görüşleri aşağıda verilmiştir.

4.3. Manevi Kazanım

Katılımcı-1: Ben bu işi seviyorum daha doğrusu sporu seviyorum. 4 sene boyunca futbol oynadım ama maddi bir getirisi olmadı sevdiğim için oynadım. Hakemliği de seviyorum para umurumda değil para benim için her zaman ikinci planda bu işi sevdiğim için yapıyorum. Maçlarda zaten aldığımız paralar çok cüzi.

Katılımcı-2: Hakemliğin bir maddi getirisi de var ama ben bu işi daha çok sevdiğim için yapıyorum. Bir hafta sonu maça çıkmasam mesela o hafta sonu bomboş geçmiş gibi geliyor. Dolabı açmışım da eşyalarımın bakıp formalara bakıp bu hafta boş geçti demek gibi.

Katılımcı-3: Öğrenciyiz paraya ihtiyacımız var ama çok da parasında değiliz. İnsan hakemliği seviyor ve benim hafta sonum zaten boş. Hem hafta sonumu değerlendirmek açısından, hem farklı bir spor branşı gibi, hem de boş zaman değerlendirmek için çıkıyoruz.

Katılımcı-4: Hakemliğin bana en başta getirisi ne oldu dersanız, kendine güven, özgüven anlamında ilk aşamada çok büyük katkısı olduğunu söyleyebilirim.

Katılımcı-4: Para kazanayım, hakemlikte para var düşüncesi içerisine girmedim. O yüzden şuanda manevi önemi benim için daha özel. Bir maça hazırlanma süreci bile benim için güzel geçiyor.

Katılımcı-5: Bu işi yaparken keyif duyuyorum. Çünkü ben orada adaleti sağlamak, doğruyu ortaya koymak, bir şeyleri sağlamak için varım. Benim tek bir bayrağım, tek bir kararım müsabakanın gidişine ve sonucuna etki edebiliyor ise bu beni mutlu ediyor.

Katılımcı-6: Hakemlerin çoğu bence maddi getiri diyemez çünkü çok fazla emek harcıyoruz. Yaz kış antrenmanlara gidiyoruz, çamurda koşuyoruz, hafta sonu aile, arkadaş demiyoruz onlarla vakit geçirmiyoruz, gidiyoruz yazın sıcakta, kışın soğukta maça çıkıyoruz. Yani bu iş sevmediğin sürece parası için yapılmaz. Ben seviyorum ve bunların hepsine katlanabiliyorum.

Katılımcı-7: Zor olan şeylere karşı bir ilgim var ve hakemliği çok seviyorum. Hakem olmak aslında çok masraflı bir iş. Maddi bir kazançla aslında hakemliğin şöyle bir ilgisi var alt kademedeki başladığımız zaman çok fazla harcama yapmanız gerekiyor. Forma almanız gerekiyor, her kadının bir kramponu veya halı saha ayakkabısı olmuyor bunları tedarik etmeniz gerekiyor. Teklif ücretleri, 6 ayda bir heyet raporu almak zorundasınız ve daha pek çok ücret çıkıyor. Ben bunların hepsini çalışarak karşıladım ama bunları karşılayan maçlarda aldığım ücretler değil ama buna rağmen çok sevdiğim için bu işe devam ediyorum.

Katılımcı-8: Ben hakemliği severek yaptığım, istediğim, ilerlemek ve daha güzel şeyler görmek için yapıyorum. Sporu ve futbolu seviyorum çünkü bu işin içinde kendimi özgür hissediyorum. Hakemlikte ve futbolda kendime ait bir şey buluyorum.

4.4. Mesleki Yükselme

Katılımcı-1: Federasyonda son zamanlarda kadınlara daha da fazla önem verilmekte. Kadınlara hakemliğe teşvik ediyorlar ve bu güzel bir şey beni memnun ediyor.

Katılımcı-2: Kadınlara biraz daha ön plana çıkarmak için bir destek ve yardım var. Çünkü sayımız şuan çok az ama şuan bu meslekte kadınların önü daha açık. Erkeklerle göre yükselme imkânları ve büyük paralar kazanabilme imkânları daha yüksek çünkü sayımız az. Atletik testler ve yazılı sınavlarda ne kadar başarılı olursak erkek arkadaşlardan daha hızlı bir şekilde ilerleme imkânımız var.

Katılımcı-3: Bizim erkeklere göre ilerlememiz daha kolay ve avantajımız çok yüksek. Kadın olduğumuz için bizi daha çok maçlara yönlendiriyorlar.

Katılımcı-4: Kadın hakem sayısı az olduğu için çabuk yükselme imkânımızın olması. Erkeğe göre daha çabuk yükselme şansımız var o da sayımızın az olmasından kaynaklanıyor. Federasyonda da kadın hakemlere çok büyük destek var. Bu desteğe rağmen süper ligde kadın hakemlere yer vermeyeceklerini düşünüyorum ama kesinlikle verilmesi lazım.

Katılımcı-6: Özellikle FIFA bu konuda kadın hakemlere çok önem veriyor. Mesela ben sene başında federasyondan aradılar ve Almanya'ya kadın hakem seminerine çağırdılar fakat ben vize almamıştım için gidemedim. Kadınlara yönelik böyle şeyler oluyor mesela ama erkelere yönelik böyle şeyler hiç olmadı. Kadınlara pozitif yönde bu tarz eğitimler daha çok veriliyor.

4.5. Fair-Play

Katılımcı-1: Bazı maçlarda centilmenlik yapıyorlar. Erkek hakemlere gösterecekleri tepkiyi bize çok daha yumuşak gösteriyorlar ama bazı maçlarda da çok çok daha fazla tepki gösterebiliyorlar.

Katılımcı-2: Benim genellikle aldığım tepkiler eğlenceli tepkiler oluyor, komik tepkiler. Mesela; "hocam kör müsün? Ama gözün de güzelmiş", "pek kör gibi de değilsin ama", "hocam ofsayttı sanki ama canın sağ olsun senin" gibi biraz şaka yollu beni de içimden güldüren tepkiler geliyor. Çok ağır almış olduğum bir tepki bu güne kadar olmadı.

Katılımcı-3: Aslında kadın hakemin şöyle bir özelliği var size karşı fazla küfür edemiyorlar. Kadın hakem sayısı arttıkça bana küfür konusunda daha az tepki gösterilecekmiş gibi geliyor. Mesela kadın hakemlerimiz çıksa eminim hem izlenme sayısı artar, hem de kadınlara karşı nazik davranıyorlar.

Katılımcı-4: Futbolcular bir kadın hakem görünce tavırları hemen değişiyor. Agresiflerse hemen yumuşayabiliyor veya yüzlerine bir gülme geliyor. "Aaa kadın hakem" dedikleri zaman ortam bir yumuşuyor ve bu onları sakinleştiriyor. Mesela çok küfür edecekse veya ediyorsa o an seni görünce "aaa bak kadın hakem var, susun küfür etmeyin" moduna girebiliyor, o yönden iyi.

Katılımcı-5: Her şeye rağmen ben tarafların kendini dizginlediklerine inanıyor ya da bir hareketi yapacakken kendilerini durdurduklarına inanıyorum, tabi kesinlikle kendini durdurmayanlarda var. Küfür olsun, itirazlar olsun, hareketler olsun kendilerini durdurma durumuyla karşı karşıya kalıyoruz. Bizlere biraz daha centilmen davranıyorlar "karşıdaki kadın, biraz daha sakin ol" şeklinde olabiliyor.

Katılımcı-6: Yani hata yapsam çok fazla küfür yerim ki açık ve net söyleyeyim ben şu zamana kadar hiç küfür duymadım. Belki de kadın hakem olduğum için çok fazla küfür etmiyorlar, ediyorlar ama 'kadın hakem hariç' diye de ekliyorlar. Küfür ettikleri zaman genelde "kadın hakem sen üzerine alınma" da diyorlar. Aslında centilmen davranmaya çalışıyorlar, iltifat ediyorlar.

Katılımcı-6: Kadınlara bana saygısız davrandıkları da olduğu oluyor ama erkekler öyle değil. Kadın olduğu zaman biraz daha nazik ve kibar davranıyorlar ve bu benim açıkçası hoşuma gidiyor. Kadın futbolcular kadın hakemleri de çekemiyorlar ama erkekler öyle değil.

Katılımcı-6: *Bir kere kadın olunca küfür az oluyor, taraftar daha saygılı davranıyor. Seyircilerde yaşımız ne olursa olsun bir kadın var deyip nazik davranma çabasına giriyorlar açıkçası. Futbolu içinde aslında biz çiçek açıyoruz ve diğer hakemleri de kurtarıyoruz aslında. 3 tane erkeğin olduğu maçtaki küfür sayısı ile benim olduğum maçtaki küfür sayısı bir olmaz bence. Bir kadın olduğunu görüyorlar ve çekiniyorlar bence ve bu benim hoşuma gidiyor.*

Diğer Önemli Görüşlerden Bazıları

Katılımcı-1: *Kadınlarda da hakemlik yapmak zor çünkü kadınlar her ne kadar futbol oynuyorlarsa da bazen kurallara hâkim olamayabiliyorlar bazen de bodoslama gidebiliyorlar. Kadın maçları erkeklere göre çok daha zordur. Bodoslama kastım faul yapıyor, faul yaptığını bilmiyor sonra neden ben kart gördüm diyor.*

Katılımcı-2: *Bunu söylemem ne kadar doğru olur bilmiyorum ama erkek oyuncularında bir sonraki pozisyonu biraz daha iyi tahmin edebiliyorum. Ama kadınlar oynarken biraz daha hassas oluyorlar ve bu davranışlarına da yansıyor. Mesela, top hangi pozisyona gider kestiremiyorum. Bakıyorum orada biri düşüyor, kız ağlıyor bağıyor falan onunla ilgilenirken başka tarafta başka bir olay oluyor falan kadınlar biraz daha narin kalıyor sanki. Kadınlar erkekler kadar strateji uygulayamıyorlar sanırım. Kadınlar düşünmeden bodoslama hareket ediyorlar, topun nereye gideceğini hiç kestiremiyoruz, kadınlar sadece oynuyorlar.*

Katılımcı-3: *Kadınlar maç konusunda erkeklere göre daha agresif. Oynarken çok cazgırlar. Erkek 'ya hocam' deyip susuyor ama kadın baya öğretmeye çalışıyor. Ben erkek maçı yönetmeyi tercih ederim. Erkekleri yönetmek maçta daha zevkli. Kadın maçlarını yönetmek keyifsiz oluyor. Erkek toplumunda da algılandığı gibi futbolda daha çok heyecan verici diye düşünüyorum.*

Katılımcı-4: *Kadın maçlarında mesela çok ses ve gürültü olur. Bunun sebebi daha duygusal olduklarından kaynaklanıyor olabilir. Sonuçta futbol bile olsa, kadının olduğu her yerde duygusallık var.*

Katılımcı-4: *Görsel anlamda erkek futbolunun göze daha çok hitap ettiğini düşünüyorum. Kadınlar hem daha yavaş kalıyorlar, hem de futbol bir zekâ oyunu bence. Zekâ oyunu deyince kadınlar zeki değil diye değil, erkeklerin ayağına futbol topu daha çok yakışıyor ya da bana öyle geliyor. Kadınlar oyunu anlık oynuyorlar, erkekler daha stratejik olabiliyor. Ben estetik ve göze hitap ettiği için erkek futbolunu izlemeyi daha çok tercih ederim.*

Katılımcı-5: *Futbolun anatomik olarak erkeğe yakın bir spor dalı olduğunu düşünüyorum. Mutlaka farklılık göstereceğine inanıyorum. Futbolda biraz sertlik ve agresiflik var. Kadınların özellikle hareketlerine, kişiliklerine oturduğunu düşünüyorum ben bu agresifliğin. Yani yürüyüşlerinden tutun, konuşmasına kadar kadınları etkilediğini düşünüyorum. Yani bence futbol kadınların yapısını bozuyor. Daha erkeksi bir kişiliğe bürünebiliyorlar çünkü onun gerektirdiği şey o.*

Katılımcı-6: Mesela kadınların stres yönetimi ile erkeklerin stres yönetimi ya da o heyecanı yönetmek aynı değil. Kadınlar biraz daha duygusal olabiliyor, daha çabuk sinirlenebiliyor, erkek daha olgun davranabiliyor. Bir kadın topu kaybettiğinde gidiyor bağırp çağırıp saçma sapan hareketler yapabiliyor. Erkekler biraz daha akıllı mı davranıyor desem... Kadınları küçümsemek gibi olacak o değil de erkekler daha stratejik kadınlar daha duygusal davranıp bir anda söylememesi gereken bir şeyi söyleyebiliyor o anki sinir stresle. Biz biraz daha duygusal hareket edebiliyoruz tabi bu bütün kadın futbolcular için geçerli değil. Bunun dışında tabi ki bir kadının topa vurması ile bir erkeğin topa vurması yani fiziksel özellikleri bir değil.

Katılımcı-7: Doğru gitmeyen pek çok şey ülkemizde var. Federasyonda da her şeyi kalıbına uydurmak söz konusu. Klasik Türkiye. Torpilin de olduğu durumlar maalesef ki oluyor. Mesela alabileceği maksimum maçın üzerine çıkılabiliyor. Bazen adaletli bir dağılım olmadığı olabiliyor. Bazen kişi bazında değerlendirme yapılıyor ve neye göre dağılım yapıldığı belli olmuyor.

Katılımcı-8: Erkekler maçı bildiğiniz futbol. Kadınlar biraz daha çıtkırıldım olduğu için ve biraz daha çirkef olduğumuz için olay değişebiliyor. Erkeklerdeki zevki kadınlarda fazla alamıyorsunuz. Ama bizler biraz daha agresif, biraz daha sinirli, biraz daha duygusal olduğumuz için bu farklılık yaratıyor. Kadınlar gol olduğu zaman biraz daha hırs, kin yapıyorlar. Aslında erkeklere göre bir tık daha empati yapamama durumu söz konusu. Ben şahsen erkek maçlarını tercih ederim çünkü daha çok keyif alıyorum. İzleme yönünden, kalite yönünden, zevk yönünden erkek. Erkekler kadınlara göre daha bilerek oynuyorlar. Erkekler mantıkla hareket ederken, kadınlar ayrı düşünceleri yaşayabiliyorlar. Futbol oynayan bir kadın ile oynamaya çalışan bir kadın arasındaki fark gibi.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu çalışma ile Türkiye Futbol Federasyonu'na bağlı, aktif olarak hakemlik yapan kadınların, gerek iş hayatlarında gerekse de sosyal hayatlarında yaşadıkları zorluklar ve sıkıntılara yönelik görüş ve deneyimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu görüş ve deneyimler katılımcıların ifadeleri doğrultusunda **olumlu** ve **olumsuz deneyimler** olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. Olumlu deneyimler başlığı altında **manevi kazanım, mesleki yükselme ve fair-play** gibi kategoriler yer alırken, olumsuz deneyimler başlığı altında **fizyolojik faktörler ve sosyolojik/toplumsal faktörler** ve bunların **alt kategorileri** yer almaktadır.

Gerçekleştirilen alan yazın taraması sonucunda futbol hakemleri ile gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğunun erkek hakemler özelinde yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Spesifik olarak kadın futbol hakemleri ile ilgili yürütülen araştırmaların, kadının futboldaki yerinin güncellenmesi ile son dönemde önem kazanmaya başladığı söylenebilir (Pina ve ark., 2017). Alan yazında araştırmamızın kapsamıyla örtüşecek kısıtlı çalışma bulunmaktadır. Reid'in (2016) ve Forbes ve ark.'larının (2015) çalışmalarının, kadın futbol hakemlerinin yaşadıkları sorunların ve zorlukların dile getirilmesi açısından öncü

nitelik taşıdığı söylenebilir. Özellikle kadın hakemlerin olumsuz deneyimler çatısı altında dile getirdikleri küçümseme, aşağılama, baskı ve benzeri mobbing içeren davranışlar söz konusu çalışmalarda dile getirilmiştir. Araştırmalar kadın hakemlerin saha içerisinde 'zayıf karakter' olarak görünmesinden kaynaklı olarak erkek hakemlere göre daha fazla saldırı ve mobbing içeren davranışlara maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Hacıcaferoğlu ve Gündoğdu, 2014; Leymann, 1993).

Araştırma katılımcıları araştırmanın bulgularında ifade edildiği gibi maruz kalınan psikolojik baskı ve şiddetin mesleği bırakma düşüncesine yol açabildiğini ifade etmektedir. Rulang ve ark.'ları (2017) çalışmalarında, erkeklerin bu sert ortama daha alışkın olduğu ve uzun süreler boyunca görevlerini sürdürebilmeleri konusunda daha dayanıklı olabildikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu olumsuz deneyimler, çalışmamızın bulguları ile ortak bir noktada buluşulduğunu gözler önüne sermektedir.

Kadın hakemlerin olumlu deneyimleri arasında yer alan fair-play ruhu, saha içerisinde bir kadının yer almasının oyunun atmosferinde pozitif bir etki yaratmasını ve sahada saygının artması ile centilmen davranışların sıklaşmasını yansıtmaktadır. Cleland ve ark.'larının (2017) çalışmalarında, yeşil sahalarda cinsiyet ayırt etmeksizin hakemlerin görmek istedikleri bir saygı düzeyi olduğu ve bu saygı düzeyine ulaşmak için de çeşitli eğitim programlarının uygulandığı ifade edilmektedir. Araştırma bulgularında kadın hakemlerin görüşleri arasında, söz konusu bu saygı düzeyin yakalanması için kadın hakemlerin sayısının artırılarak desteklenmesi gerektiği, dolayısıyla da kadınlar ile birlikte statların daha nezih mekânlar haline geleceği düşüncesi yer almaktadır. Sadece hakem sayısının değil, kadınların hem izleyici hem de oyuncu olarak futbol dünyasında yerinin belirginleşmesi gerektiği son dönemde yapılan çalışmalarla ortaya konulmaya başlamıştır (Pfister ve Pope, 2018; Pope, 2017).

Öte yandan, Sánchez ve ark.'larının (2018) erkek oyuncuların müsabaka esnasında kadınlara göre daha agresif davranışlar içerisinde olduğunu ortaya koyan çalışmasının aksine, araştırmamızda kadın hakemlerin saha içerisindeki deneyimlerinin farklılık taşıdığı görülmektedir. Sahalardaki deneyimlerine dayanarak görüşlerini dile getiren kadın hakemler, hemcinslerinden beklenmeyecek şekilde kadın futbol oyuncularının erkeklerle göre daha saldırgan ve negatif tutum sergilediklerini belirtmişlerdir.

Fiziksel, duygusal ve toplumsal olarak yaşadıkları olumlu ve olumsuz pek çok durumu dile getiren kadın futbol hakemleri; kadının yeşil sahalarda desteklenmesi gerektiği, bu hayatın bir parçası oldukları ve toplumun kadın-erkek eşitliğine daha duyarlı olması gerektiği ile ilgili düşüncelerine karşın, ironik bir şekilde futbolun erkek oyunu olduğunu, kadınsı duyguları ve vücutlarını erkeksi hale getirdiğini, zarif kadın vücuduna yakışmayan bir branş olduğunu söylemektedirler. Erkek oyunu olarak dile getirdikleri futbolun içerisinde karar verici pozisyonda yer alan kadın hakemlerimiz, aynı zamanda

kadınları duygusal ve aşırı tepki veren varlıklar olarak nitelendirmekte ve pek çoğu kadın maçı yönetmektense, erkek maçı yönetmeyi tercih etmektedir.

Bu çalışma, kadının futboldaki yerinin hem sporcu, hem antrenör, hem taraftar, hem de hakemlik düzeyinde sağlanması ve desteklenmesi adına önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuçlarının, yaşanan problemlerin objektif bir şekilde ortaya konması ve alan yazına daha derin ve kapsamlı bilgiler sunması açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Eskişehir şubesine üye olan ve aktif olarak hakemliklerine devam eden 9 kadın hakem ile sınırlıdır. Benzer nitelikteki çalışmaların gerek nicel gerekse de nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak Türkiye'nin farklı bölgelerinde gerçekleştirilmesi kadın hakemlerin mesleki deneyimlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca ileriki dönemde kadın futbolu ve kadın hakemliği üzerine yapılacak çalışmaların artması, bu alandaki eksikliğin giderilmesi ve farkındalığın artırılması açısından yarar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, B. (2012). Türkiye'de kadın futbolcu profili.
- Castillo, D., Yanci, J., Casajús, JA, & Cámara, J. (2016). Futbol hakemlerinin fiziksel uygunluğu ve fizyolojik özellikleri. *Science & Sports*, 31(1), 27-35.
- Caudwell, J. (2011). Gender, feminism and football studies. *Soccer & Society*, 12(3), 330-344.
- Caudwell, J. (2013). *Women's football in the UK: continuing with gender analyses*. Routledge.
- Clark, J. S., Apostolopoulou, A., & Gladden, J. M. (2009). Real women watch football: Gender differences in the consumption of the NFL Super Bowl broadcast. *Journal of promotion Management*, 15(1-2), 165-183.
- Cleland, J., O'Gorman, J., & Webb, T. (2017). Respect? An investigation into the experience of referees in association football. *International Review for the Sociology of Sport*, 1012690216687979.
- Cox, B., & Thompson, S. (2001). Facing the bogey: Women, football and sexuality. *Football Studies*, 4(2), 7-24.
- Forbes, A., Edwards, L., & Fleming, S. (2015). 'Women can't referee': exploring the experiences of female football officials within UK football culture. *Soccer & society*, 16(4), 521-539.
- Friman, M., Nyberg, C., & Norlander, T. (2004). Threats and aggression directed at soccer referees: An empirical phenomenological psychological study. *The qualitative report*, 9(4), 652-672.

- Hacicaferoglu, S., & Gündoğdu, C. (2014). Surveying the exposure level of intimidation (mobbing) behaviours of the football referees. *Journal of Physical Education and Sport*, 14(1), 120.
- Hofacre, S. (1994). The women's audience in professional indoor soccer. *Sport Marketing Quarterly*, 3(2), 25-27.
- Jaenes Sánchez, J. C., Peñaloza Gómez, R., Méndez-Ruiz, M. P., Ponce-Carbajal, N., & Jaenes-Amarillo, P. I. (2018). Male and female grassroots football players: yellow, red cards and incidents. What's the difference? *Revista de psicología del deporte*, 27(3), 0018-23.
- James, J. D., & Ridinger, L. L. (2002). Female and male sport fans: A comparison of sport consumption motives. *Journal of Sport Behavior*, 25(3), 260.
- Jones, C., & Edwards, L. L. (2013). The woman in black: Exposing sexist beliefs about female officials in elite men's football. *Sport, Ethics and Philosophy*, 7(2), 202-216.
- Jones, K. W. (2008). Female fandom: Identity, sexism, and men's professional football in England. *Sociology of Sport Journal*, 25(4), 516-537.
- Knijnik, J., & Horton, P. (2013). " Only beautiful women need apply" human rights and gender in Brazilian football. *Creative Approaches to Research*, 6(1), 60.
- Koca, C., Bulgu, N., & Bilimleri, S. (2005). Spor Ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış.
- Lanfranchi, P., Eisenberg, C., Mason, T., & Wahl, A. (2009). 100 years of football: The FIFA centennial book. Weidenfeld and Nicolson.
- Larkin, J., Razack, S., & Moola, F. (2007). Gender, sport and development. *Literature Reviews on Sport for Development and Peace*, 89-123.
- Lewis, C., Roberts, S., & Andrews, H. (2017). Women into coaching. *Sport and Discrimination*, 72, 77.
- Leymann, H. (1993). Ätiologie und Häufigkeit von Mobbing am Arbeitsplatz-eine Übersicht über die bisherige Forschung. *German Journal of Human Resource Management*, 7(2), 271-284.
- Lopez, S. (1997). *Women on the ball: a guide to women's football*. Scarlet Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nelson, M. B. (1994). *The stronger women get, the more men love football: Sexism and the American culture of sports*. Quill.

- Orta, L. (2002). Dünyada ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi. *Spor Araştırmaları Dergisi*, 6, 16.
- Öztürk, P., & Koca, C. Futbolun “Ötekisi” Kadınlar, Fotoğrafın “Ötekisi” Fotoromanı Yazıyor.
- Pina, J. A., Passos, A., Araújo, D., & Maynard, M. T. (2017). Football refereeing: An integrative review. *Psychology of Sport and Exercise*.
- Pope, S. (2017). *The feminization of sports fandom: A sociological study*. Taylor & Francis.
- Pope, S. (2018) *Female Football Players and Fans*.
- Radnedge, K. (1997). *The ultimate encyclopedia of soccer: the definitive illustrated guide to world soccer*. Hodder & Stoughton.
- Reid, K. (2016). *The Untold Stories of Women Soccer Referees* (Doctoral dissertation, Université d'Ottawa/University of Ottawa).
- Reilly, T. (2003). *Science and soccer*. Routledge.
- Rullang, C., Emrich, E., & Pierdzioch, C. (2017). Why do referees end their careers and which factors determine the duration of a referee’s career? *Current Issues in Sport Science (CISS)*.
- Schnyder, U., & Hossner, EJ (2016). Futbolda görev alan psikolojik meseleler: Üst düzey hakemlerle yapılan röportaj çalışması. *Spor Biliminde Güncel Konular (CISS)*.
- Scraton, S., & Flintoff, A. (Eds.). (2002). *Gender and sport: A reader*. Psychology Press.
- Scraton, S., Fasting, K., Pfister, G., & Bunuel, A. (1999). It's still a man's game? The experiences of top-level European women footballers. *International review for the sociology of sport*, 34(2), 99-111.
- Stirling, L., & Schulz, J. (2011). Women's Football: Still in the Hands of Men. *Choregia*, 7(2).
- Strittmatter, A. M., & Skirstad, B. (2017). Managing football organizations: a man’s world? Comparing women in decision-making positions in Germany and Norway and their international influence: a contextual approach. *Soccer & Society*, 18(1), 81-101.
- Theberge, N. (1993). The construction of gender in sport: Women, coaching, and the naturalization of difference. *Social Problems*, 40(3), 301-313.
- Wangari, G., Wango, G., & Kimani, E. (2017). Challenges Faced By Women Football Players Who Participate In Football Leagues. *Journal of Developing Country Studies*, 2(1), 13-35.
- Williams, J. (2013). *A Game for Rough Girls? A History of Women's Football in Britain*. Routledge.

Engin, S. G., Yüce, A. & Katırcı, H. (2019). Pink Cards in Men's World: How Do Women in the Green Fields View Refereeing. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 54-75.

Ziviani, J., MacDonald, D., Ward, H., Jenkins, D., & Rodger, S. (2008). Physical activity of young children: a two-year follow-up. *Physical & occupational therapy in pediatrics*, 28(1), 25-39.

İnternet Kaynakları

http1

<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=286&ftxtID=15573&1317pg=2>

http2

<http://www.ktff.net/Anasayfa/Download?path=~%2FContent%2Fwebimages%2Fdosya%2FKADIN%20FUTBOLUNU%20GEL%20C4%B0%20C5%9ET%20C4%B0RME%20projesi.pdf&dosyaad%20C4%B1=KADIN%20FUTBOLUNU%20GEL%20C4%B0%20C5%9ET%20C4%B0RME%20projesi.pdf>

http3

https://www.itohaber.com/haber/guncel/202247/yesil_sahalarin_sultanlari.html

http4

<http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=161>

http5

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b6ee6736da047.59223834

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 76-94, 2019

**YIYECEK-İÇECEK YÖNETİCİLERİNİN BOŞ ZAMAN TUTUMU VE
BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİNE KATILIM ENGELLERİ İLİŞKİSİ**

**RELATIONSHIP BETWEEN LEISURE ATTITUDES AND PARTICIPATION
OBSTACLES IN LEISURE ACTIVITIES OF FOOD AND BEVERAGE
MANAGERS**

Mustafa Kesici¹

(Received 28.05.2019 Published 05.08.2019)

Özet

Bu çalışmanın amacı, yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılım engelleri, boş zaman tutumlarını ve bu değişkenlerin boyutları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu doğrultuda, öncelikle detaylı alanyazın taraması yapılarak, alanyazında daha önceden güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış iki farklı ölçeğin kullanıldığı bir anket derlenmiş ve araştırma verileri toplanmıştır. Elde edilen veriler parametrik olmayan farklılık ve ilişki analizleriyle değerlendirilmiştir. Demografik gruplar arasında saptanan farklılıklar ve ilişkiler ve boş zaman etkinliklerine katılım engelleriyle boş zaman tutumları boyutları arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, belirlenen farklılıklar ve ilişkilerle ilgili değerlendirmeler yapılmış ve araştırmacılarla uygulayıcılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman, Yiyecek-İçecek, Tutum, Katılım Engelleri

¹ kesici.mustafa@gmail.com

Abstract

The purpose of this study is to examine the significance and relationship between leisure attitudes and participation obstacles in leisure of food and beverage managers. In this regard, after performing a detailed literature review, data were collected through a compiled survey with two different scales which has proven reliability and validation in previous research. The differences and relationships were analyzed by non-parametric analysis with obtained data. Differences and relationships between demographic groups and relationships between leisure attitudes and obstacles of participation in leisure were tried to reveal. In conclusion, assessments were made by the identified differences and relationships and recommendations have been made for researchers and practitioners.

Keywords: Leisure, Food and Beverage, Attitudes, Participation Obstacles

1. GİRİŞ

Boş zamanın kişiler, sosyal guruplar arasında dağılımı ise hiç bir zaman eşit olmamıştır (Erogan, 1974). Sosyal guruplar arasında oluşan farklılıkların büyük oranda zaman kullanımından kaynaklandığı düşünülse de farklı değişkenlerinde boş zaman etkinliklerine katılımda engel olabileceği gözlemlenmektedir. Eleştirisel bakış açısıyla, bireyin kendi özgür tercihlerine bırakılması gereken boş zaman kullanımı, bu zaman dilimini daha fazla denetlemek isteyen otoritelerin kontrolüne geçmektedir. Bu bağlamda, boş zaman süreçlerinin sömürgeleştirildiği gerçeği bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve bireyin kendi iradesiyle tercihlere yönelmesi, manipülasyon ve kitle yönlendirmelerinden uzak kalması gerekmektedir (Kır, 2007).

Literatürde yer alan çalışmalarda, boş zaman etkinliklerin bireyin zihinsel ve fiziksel dirliğine olumlu anlamda katkı sağladığı görülmektedir (Alexandris, Tsorbatzoudis ve Grousios, 2002). Zihinsel ve fiziksel dirliği yerinde olan işgörenler görev aldıkları işletmelere daha olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Özellikle yönetici olarak görev yapan işgörenler daha sağlıklı kararlar alabilmekte ve işlerine daha motive olabilmektedirler. Ayrıca, boş zaman etkinlikleri aracılığıyla geliştirilen düşünce tarzı ve yetenekler dar anlamda sadece birey için fayda sağlamamakta aynı zamanda bireyin ait olduğu iş ve özel yaşamı gibi mikro çevresini ve bulunduğu toplumu da olumlu anlamda etkilemektedir (Özdağ, Yeniçeri, Fişekçioğlu, Akçakoyun ve Kürkcü, 2009). Boş zaman tutumunun, boş zamana ve boş zaman aktivitelerine yönelik düşünceleri, duyguları ve davranışları tecrübe, duygu, anı ve bilgilerden derlenerek oluşan olumlu ya da olumsuz tepkiler ya da eğilimler olduğu söylenebilir (Teaff, Ernst ve Ernst, 1975). Bireylerin boş zaman tutumlarını anlamak bireyleri fiziksel ve ruhsal olarak iyi duruma getirecek, boş zaman etkinlikleri oluşturma adına önemlidir. Ayrıca, bireylerin boş zaman etkinliklerine katılım engellerinin düzeylerini değerlendirmeye yönelik bir çalışma, çalışma grubu adına bilinçlendirici olabilecektir.

Yiyecek ve içecek işletmeleri hizmet öncesi hazırlıklar, hizmet esnasında ve hizmet sonrası düzenlemelerle birlikte uzun süreli çalışılan örgütler arasında olduğu söylenebilir. Aynı zamanda yiyecek içecek işletmeleri çalışanları esnek çalışma saatlerine sahiptirler. Bu özellikler boş zaman kullanımı konusunda yiyecek içecek işletmeleri çalışanlarını sınırlamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada, ilk olarak boş zaman tutum düzeyleri ve boş zaman etkinliklerine katılım engellerinin düzeyleri belirlenecektir. Belirlenen düzeylerin çeşitli demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermedikleri ortaya konulacaktır. Ayrıca, boş zaman tutum faktörlerinin, boş zaman etkinliklerine katılım engelleriyle ilişkisi belirlenecektir. Araştırmanın amacı, boş zaman tutumları ve boş zaman etkinliklerine katılım engelleri çerçevesinde yiyecek içecek yöneticilerinin fiziksel ve ruhsal sağlıkları için iş dışı etkinliklerine olan gereksinimlerini tartışmaktır.

2. ZAMAN VE BOŞ ZAMAN KAVRAMI

Zaman kavramı birbirinden çok farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Örneğin; Bazı Yunan filozofları tarafından gök cisimlerinin yer değişimleriyle değerlendirilmiştir. Platon ruhun yaratılışından daha önce zamanın yaratıldığını savunmuş, Aristoteles'te hareketin ölçüsü olduğunu vurgulamıştır. Newton zamanın oluşunun ve niteliklerinin fiziksel dünyadan bağımsız olduğunu, kainatın olmadığı bir durumda bile varlığını yitirmeyeceğini dile getirir (AnaBritannica, 1990). Einstein, zamanı dördüncü bir boyut olarak görür. Hareket ve maddenin soyut halinin zamanla ortaya çıktığını yani zamanın olmadığı durumda soyutluk söz konusu olmayacaktır. (Genç, 2004:356). Zamanın en belirgin özelliği demokratik bir şekilde paylaşılan bir kaynak olmasıdır (Scot, 1997).

Boş zaman kavramı olarak toplum bilimciler göre insanlık tarihi içinde hemen hemen her dönemde ve uygarlıklarda yer almış, ancak taşıdığı anlam ve içerik bakımından değişim göstererek gerçek anlamını kazanmıştır (Aslan ve Aslan, 2001). Boş zaman terimi İngilizce karşılığı olan "Lisure" kelimesi "fırsat tanınma" veya "serbest olma" anlamlarına gelen "Loisir", salahiyyet verme anlamına gelen "License" ve izin anlamına gelen "Liberty" ile "Licere" kelimelerinden gelmekte, mecburiyet olmaması ve serbest seçim ifade eden kelimelerin tamamıyla ilişkilidir (Torkildsen, 1990'dan Akt. Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç 2003). Clawson ve Knetsch (1974), "boş zamanın var olmak ve yaşamak için geçirilen zamanın dışında, bireylerin sosyal veya bir grup içinde belirlenmiş aktivitelere katılıp geçirdikleri zaman olduğunu belirterek, boş zamanın çoğunlukla bireyin tercih ettiği keyfi bir zaman aralığı" olduğunu ileri sürmüştür. Robinson (1977) bireyin çalışma zamanı dışında kalan bütün zamanının boş zaman olarak algılanamayacağını belirterek, çalışma dışı zamanın; fizyolojik gereksinimler için ayrılan zaman, çalışma dışı zorunluklar ve boş zaman olarak gruplamaktadır. Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği (AIEST), bir kimsenin var olma, çalışma veya çalışmayla ilgili ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra geriye kalan kullanılabilecek zaman miktarını boş zaman olarak tanımlamıştır (Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç 2003).

Mieczkowski (1990) boş zamanın bazı özelliklerini şu şekilde açıklamıştır;

- *Dıştan gelen zorlamalara bağlı kalmadan bireysel kontrolün sağlandığı,*
- *Eğlenme, hoşnutluk, mutluluk duygusu uyandıran,*
- *Herhangi bir ücretin alınmadığı,*
- *Kendi kendine olan, tatmin edici deneyimlerin yaşandığı zaman aralığıdır.*

Bu tanımlamalardan hareketle, boş zaman sübjektif bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmekte ve tanımının yapılmasının oldukça zor olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, boş zamanla ilgili tanımlar da amaca yönelik olarak değişiklik gösterecektir (Hall ve Page, 1999).

İnsanlık taş devriden başlayarak her devirde yaşama biçimlerini ve yaşam standartlarının gelişim süreçlerini geliştirmeye çalışmıştır. İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle, mesleki ve sanatsal uğraşılara yönelip üretime başladığı görülmektedir. Devam eden gelişmelerle yeni keşifler, icatlar bulunmakta, toplumlar gelişmekte, üstünlüğün ifadesi olarak da spor oyunları ağırlıklı festivaller, olimpiyatlar düzenlenmektedir. 18.yy'ın başlarında sanayi devrimi ve endüstriyel gelişmeyle birlikte ekonomik ve sosyal devrimin yanında demografik, politik, teknolojik ve bilimsel devrimler de gerçekleşmiştir. Çalışanların dinlenme zamanı ilgili ilk uluslararası toplantı 1920 yılında uluslararası çalışma bürosunda gerçekleştirilmiştir. Çalışma saatleri yeniden ayarlanmış ve günün 24 saatini üç eşit parçaya bölünerek 8 iş, 8 uyku, 8 ise boş zaman etkinliklerine ayrılmıştır (Ekici, 1997). Böylece, tarihsel süreçte boş zaman sadece soyluların tekelinde iken artık her kesin hakkı olan bir hal almıştır. Bu sonuçlar toplumun her kesiminde boş zaman algısının oluşmasına neden olmuştur. Modern anlamda boş zaman, bireylerin kendi arzusuyla gerçekleştirdiği, hoşnut olduğu, yeteneklerini geliştirdiği veya eğlendiği, iş dışındaki olumlu faaliyetleri kapsar. Modern boş zamanın, en belirgin özelliği sadece zaman harcamak değil, faaliyet ve yaratıcılıktır.

3. BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİNE KATILIMIN ÖNEMİ

Boş zaman hümanist felsefenin ileri sürdüğü insanların gerçek ihtiyacı olan yenilenme (re-creation) fikrinin benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bireyin günlük pratikleri içerisinde, iş ve rutin eylemlerin kendini tekrarlayan ve sıkıcı bir hal alması, boş zaman etkinliklerini hayatımızın kayda değer bir bölümü ve yenilenme aracı haline getirmiştir. Bireyin düzenli ve dengeli bir hayat sürmesi öncelikle boş zamanın bilincine varmasıyla başlamaktadır. Boş zaman etkinlikleri, bireylerde zihinsel iyileşme, yaratıcılık ve kültürel gelişimler açısından önemli bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Özşaker, 2012). Boş zaman faaliyetleri; *"herhangi bir ödül ya da başarı kazanma amacını taşımayan, kişilerin fiziksel ve zihinsel güçlerini dış etkenlerin baskısıyla değil içlerinde duymalarından dolayı dışarıya verebileme fırsatını yaratan, katılımında istek, uygulanmasında zevk, sonucunda ise doyum sağlayabilecek her türlü aktivitedir"* (Yurtseven, 1992). Buna ek olarak, boş zaman faaliyetleri bireyin çalışma ve özel yaşamında karşılaştığı stresin olumsuz etkilerini azaltabilmek için giderek daha gerekli bir unsur durumuna dönüşmektedir (Güven, 2010). Wolf ve Jurczek (1986: 20) boş zaman etkinliklerinin görevlerini dört farklı şekilde ele almaktadır. Bunlar; çalışma hayatıyla ilgili işleri ve davranışları devam ettirme (suspensiv=ertelenen), hayatın farklı alanlarında yerine getirilmeyen arzuları (kompensatorisch = dengeleyici), yeniden çalışmaya hazır olmayı (regenerativ = tazeleyici, canlandırıcı) ve sıhhati koruma ve artırmadır (hedonist = haz alıcı). Bu bağlamda, modern toplum bakımından boş zaman etkinlikleri, çalışmanın yeniden üretimi için gerekli yenilenmenin sağlanacağı bir zaman dilimi olarak ele alınabilir. Bu bağlamda, kapitalist bakış açısıyla iş düzeninin verimliliği anlamında, fizyolojik ve zihinsel anlamda işe hazır çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Boş zaman, çalışmanın ortaya çıkardığı yorgunluğun giderilmesine olanak sağlayacak bir zaman dilimi olarak ele

alnabilecektir (Aytaç, 2002). Marxist kuramda ise, boş zaman insanın gelişiminin sağlanabileceği bir alanı olarak ele alınır. Bu kurama göre, uyku, yemek gibi rutin kesintiler dışında kalan tüm yaşamını çalışmakla geçiren bireyler, sadece başkalarına zenginlik sağlayan birer makine olarak ele alınırlar (Marx, 1997).

4. BOŞ ZAMAN TUTUMU

Tutum, bireylerin psikolojik nesnelere ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli bir şekilde oluşturan eğilime yönelik tanımlayıcı bir kavramdır (Güvenç, 1972). Tutumun üç farklı biçemi olduğu vurgulanmaktadır Bunlardan bilişsel durum, bir nesne veya olayın varoluşuyla ilgili bilinçlenme ve algılamadır. Duygusal durum ise, bir olaya yönelik sınırlılık (olumsuz) veya sempatik (olumlu) şuur yaklaşımıdır. Son durum çaba, tavırla ilgili hareket halidir. Bu durumların kuvveti birbirlerinden ve tutumdan tutuma değişkenlik sergilemektedir (Rosenberg ve Hovland, 1960). Boş zaman tutumlarının, boş zaman etkinliklerine katılım adına bir motivasyon kaynağı olduğu söylenebilir. Pozitif yönlü tutumlar, boş zaman etkinliklerinden memnuniyet duyma ve etkinliklere katılımı olumlu yönlü etkilemektedir (Ragheb ve Tate, 1993). Boş zamana yönelik tutumların farklı kültürlerde farklı şekillerde gerçekleştiği alanyazında karşımıza çıkmaktadır (Walker, Dang ve Chapman; 2007). Walker, Dang ve Chapman (2007) yaptıkları çalışmada boş zamanın zihinsel, duygusal ve davranışsal tutumlarının Kanada ve Çin vatandaşlarının arasında çok yönlü farklılıklar gösterdiği sonucuna varmışlardır. Teixeira ve Freire (2013)'da gerçekleştirdikleri çalışmada benzer şekilde boş zaman tutumlarını "zihinsel, duygusal, davranışsal yönleriyle ele almışlardır.

5. BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİNE KATILIM ENGELLERİ

Boş zaman etkinliklere katılımın olumlu katkılarının bilinmesine rağmen bireyler bireysel gelişimleri için değerli olan bu tür faaliyetlere birçok engelden dolayı katılmadıkları görülmüştür. "Engel" kavramı boş zaman alanyazınında "bireyin boş zaman etkinliklerine katılımını engelleyen veya kısıtlayan ve birey tarafından karşılaşılan nedenleri ifade etmektedir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007). TDK engel sözcüğünü "Bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, mahzur, müşkül, pürüz, mânia, handikap" olarak tanımlamıştır.

Alexandiris ve Carroll (1997) boş zaman etkinliklerine katılımında "zaman, tesisler/hizmet ve ulaşım, sosyal ortam ve bilgi eksikliği, birey psikolojisi, arkadaş eksikliği ve ilgi eksikliği" in den kaynaklı engeller olduğunu ileri sürmüşlerdir. Karaküçük ve Gürbüz (2007) Türkiye'de gerçekleştirdikleri çalışmada Alexandiris ve Carroll'un çalışmasını destekler sonuçlara ulaşmışlardır. Alexandiris ve Carroll (1997) boş zaman etkinliklerine katılım engellerini önem sırası en baskın olanından en az baskın olanına doğru "zaman, tesisler/hizmet ve ulaşım, sosyal ortam ve bilgi eksikliği, birey psikolojisi, arkadaş eksikliği ve ilgi eksikliği olarak sıralamışlardır.

6. YÖNTEM

Örgütler açısından insan kaynağında en etkin şekilde faydalanmak birincil amaçlardandır. Fiziksel ve ruhsal yönden daha sağlıklı örgüt üyelerinin verdikleri kararlarda daha sağlıklı olabilecektir. Çalışmanın bu yöndeki tartışma konusu, hem uygulayıcılar hem de yöneticiler için önem arz edeceği düşünülmektedir. Boş zaman tutumları ve boş zaman etkinliklerine katılım engelleri ilişkisi çerçevesinde yiyecek-içecek yöneticilerinin fiziksel ve ruhsal sağlıkları için iş dışı etkinliklere olan gereksinimlerini tartışmak bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Araştırmada yiyecek-içecek yöneticilerinin tercih edilmesinin birkaç nedeni olduğu söylenebilir. İlk olarak yiyecek-içecek yöneticileri düzensiz çalışma saatleri ve yoğun şekilde çalışan bir meslek grubudur. Bu nedenle yiyecek-içecek yöneticilerinin kısıtlı boş zamana sahip olduğu söylenebilir. Yiyecek-içecek sektörünün hizmet yoğun bir sektör olması da nedenler arasındadır. Yiyecek-içecek yöneticiliği çalışan ve müşterilerle birebir iletişimin olduğu, yüksek sorumlulukta ve stresli olarak ele alınabilecek bir meslek grubudur. Bu doğrultuda ruhsal ve fiziksel anlamda boş zaman etkinliklerine en fazla ihtiyaç duyan meslek gruplarından biri olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın amacına uygun olarak nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma model olarak tanımlayıcı niteliktedir. Tanımlayıcı araştırma bir problemle ilgili durumları, değişkenleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bir araştırma modelidir. Ne, kim, nasıl oldu? kimlerle ilgilidir? sorularına odaklanmaktadır (Neuman, 2007).

Veri toplama aracı, alanyazında daha önce kullanılmış, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış olan iki farklı ölçekten yararlanılarak geliştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak ise anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı üç farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; katılımcıların boş zaman katılım engellerini ölçmeye yönelik olarak Alexandiris ve Carroll (1997) tarafından geliştirilen ve Karaküçük ve Gürbüz (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Boş Zaman Etkinliklerine Katılım Engelleri ölçeğinden faydalanılmıştır. İkinci bölümde; katılımcıların boş zaman tutumlarını belirlemeye yönelik olarak, Ragheb ve Beard (1982) tarafından geliştirilen ve Akgül ve Gürbüz (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Boş Zaman Tutum ölçeği kullanılmıştır. Soru formunda yer alan son bölüm ise demografik bilgileri belirlemeye yönelik sorular içermektedir. Soru formunun birinci bölümünde önem derecesine göre ifadeler (kesinlikle önemsiz, önemsiz, ne önemli ne önemsiz, önemli, kesinlikle önemli) ikinci bölümde ise katılım derecesine yönelik (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, ne katılıyorum ne katılmıyorum, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) 5'li Likert ölçeği olarak düzenlenmiştir. Sonuç olarak soru formunda ilk bölümde 18 ikinci bölümde 18 olmak üzere toplamda 36 ifadeli iki ölçek derlenmiştir.

Araştırmada yanıtı aranacak olan sorular ise aşağıda sıralanmıştır;

- Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman tutumu ne düzeydedir?
- Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılımını engelleyen değişkenler ne düzeydedir?
- Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman tutumları, çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
- Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılımını engelleyen değişkenler, çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
- Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman tutumları ve boş zaman etkinliklerine katılımlarını engelleyen değişkenler arasında nasıl bir ilişkisi vardır?

Saha çalışmasında Eskişehir’de bulunan yeme-içme mekânlarında görev yapan 52 yiyecek-içecek yöneticisinden veri toplanmıştır. Çalışma kapsamında Eskişehir’in tercih edilmesinin öncelikli nedeni araştırmacının ulaşılabilirlik kolaylığıdır. İkinci neden ise Eskişehir’de bulunan yeme-içme mekânlarının müşteri profilini yerli, yabancı turistler ve yerli halkı birbirine yakın oranlarda oluşturmasıdır. Bu bağlamda turizm merkezlerinde karşımıza mevsimsellik sorunu (yılın bazı bölümlerinde aşırı çalışma) Eskişehir’de daha az görülmektedir. Çalışmanın kapsamın da ise örnekleme alınmayarak tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın yapıldığı tarihte Eskişehir’de 31 turizm işletmesi belgeli otel ve 27 turizm işletmesi belgeli tesis (yeme-içme mekânı) bulunmaktadır. Bazı işletmelerde görev yapan yiyecek-içecek yöneticilerinin çalışmaya katkı vermekte gönüllü olmamaları ve bazılarında ise yiyecek-içecek yöneticisinin bulunmamasından dolayı 52 yöneticiden veri toplanabilmiştir. Toplanan verilerin parametrik testler için yeterli büyüklükte olmamasından dolayı, parametrik olmayan testler aracılığıyla değerlendirilmiştir.

7. ANALİZ VE BULGULAR

Katılımcılara yöneltilen gruplandırılmış demografik sorular olan cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeyine yönelik elde edilen veriler kapsamında Tablo 1 oluşturulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Değişkenler	Kategori	Sıklık	Yüzde (%)	Demografik Değişkenler	Kategori	Sıklık	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	17	32,7	Medeni Durum	Evli	22	42,3
	Erkek	35	67,3		Bekâr	30	57,7
	Toplam	52	100		Toplam	52	100
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	7	13,5	Gelir Düzeyi	0-2300	2	3,6
	Lise	28	53,8		2301-3000	19	36,5
	Üniversite	17	32,7		3001-4000	13	25,5
					4001-5000	5	9,6
					5001 ve üzeri	13	25,5
	Toplam	52	100	Toplam	52	100	

Tablo 1’de görüldüğü üzere, katılımcıların önemli bir kısmı erkektir (%67,3). Katılımcıların eğitim durumu değerlendirildiğinde lise mezunları (%53,8) araştırmaya katılanların çoğunluğunu oluşturmakta bunu sırasıyla üniversite ve ortaöğretim mezunları izlemektedir. Katılımcıların aylık gelir düzeylerinde 2301-3000 TL (%36,5) çoğunluğu oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 31 ve günlük ortalama çalışma süresi 10,73’tür.

Katılımcıların boş zaman tutumu ve boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutlarına verdiği yanıtlara yönelik iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alfa), standart sapma değerleri ve boyutların ortalamaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının İç tutarlılık Katsayıları, Standart Sapma ve Ortalama Değerleri

Boş Zaman Tutumlar	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
Zihinsel	4,26	.622	.933
Duygusal	4,12	.655	.805
Davranışsal	3,38	.892	.872
Genel			.843
Boş Zaman Engel Boyutları	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
Tesisler/ hizmet	4,19	.854	.792
Zaman	3,91	.741	.942
Arkadaş eksikliği	3,66	1.06	.944
Bilgi eksikliği	3,51	1.11	.914
Birey psikolojisi	3,33	.967	.812
İlgi eksikliği	2,81	1.05	.762
Genel			.766

Analiz sonucunda her iki ölçekte ve ölçeklerde yer alan boyutlarda iç tutarlılık sorunu saptanmamıştır. Ortalama değerlerine bakıldığında, boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutlarında en yüksek değer (4,19) tesisler / hizmet boyutunda görülmektedir. Bu boyutu sırasıyla zaman, arkadaş eksikliği, bilgi eksikliği, birey psikolojisi ve ilgi eksikliği izlemektedir. Boş zaman tutumlarında zihinsel tutumlar (4,26) en yüksek değere sahipken, davranışsal tutumlar (4,12) ve duygusal tutumlar (3,38) bunu izlemektedir.

Katılımcıların boş zaman etkinliklerine katılım engelleri ve boş zaman tutumlarına yönelik verdiği yanıtların cinsiyet ve medeni durumlara göre değişim gösterip göstermediği Mann Whitney U testiyle değerlendirilmiş ve gruplar arasında herhangi bir istatistiksel farka rastlanmamıştır (Ek 1). Katılımcıların eğitim düzeyleri ve gelir durumlarına göre farklılık gösterip göstermedikleri ise Kruskal-Wallis testiyle değerlendirilmiş ortaya çıkan farklılıkların istatistiksel sonuçları ise Tablo 3’te özetlenmiştir. Eğitim düzeyleri ve gelir durumlarına yönelik istatistiksel anlamda herhangi bir farklılığa rastlanmayan bulgular ise Ek 2’de verilmiştir.

Tablo 3. Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının Gelir Durumuna Göre Farkı

Boyut	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	df	X ²	P
Arkadaş eksikliği	Ortaokul	7	31,21	2	8,795	0,012
	Lise	28	30,70			
	Üniversite	17	17,65			
	Toplam	52				
Arkadaş eksikliği	0-2300	2	36,20	4	9,756	0,046
	2301-3000	19	22,29			
	3001-4000	13	24,40			
	4001-5000	5	20,20			
	5001 ve üzeri	13	35,04			
	Toplam	52				
Birey Psikolojisi	0-2300	2	2,50	4	13,014	0,01
	2301-3000	19	34,74			
	3001-4000	13	22,62			
	4001-5000	5	26,40			
	5001 ve üzeri	13	22,08			
	Toplam	52				

Yapılan analiz sonucunda; arkadaş eksikliği boyutunda ortaokul ve lise mezunlarıyla üniversite mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır (p=0,012). Sıra ortalaması değerlerine bakıldığında, lise ve ortaokul mezunlarının üniversite mezunlarına oranla arkadaş eksikliğine daha duyarlı oldukları gözlemlenmektedir. Gelir durumuna göre yapılan farklılık analizi sonucuna göre ise düşük (0-2300) ve yüksek (5001 ve üzeri) gelire sahip katılımcılar diğer gruplara oranla arkadaş eksikliğine daha duyarlı oldukları görülmektedir. Yine gelir duruma göre düşük gelire sahip (0-2300) katılımcılar diğer gruplara oranla birey psikolojisi boyutunda daha az duyarlıdır.

Katılımcıların yaşlarının ve günlük çalışma sürelerinin boş zaman tutumu ve boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutları üzerinde anlamlı bir ilişki olup olmadığının değerlendirilmesi için Spearman korelasyon analizi gerçekleştirilmiş ve ortaya çıkan anlamlı ilişkiler Tablo 4’te özetlenmiştir. Yaş ve günlük çalışma süresine yönelik istatistiksel anlamda herhangi bir farklılığa rastlanmayan bulgular ise Ek 3’de verilmiştir.

Tablo 4. Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının Yaş ve Günlük Çalışma Süresiyle İlişkisi

Değişken		Engeller-Zaman	Tutumlar-Duygusal
Yaş	Korelasyon Katsayısı (rho)		,283*
	Sig.		.042
	N		52
Günlük Çalışma Saati	Korelasyon Katsayısı (rho)	.300*	
	Sig.	.031	
	N	52	

*p: 0,05 seviyesinde anlamlıdır

Analiz sonucunda, katılımcıların yaşlarıyla boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutları arasında herhangi bir anlamlı ilişkiye rastlanmazken, duygusal boş zaman tutumuyla istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ancak düşük derecede bir ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca, katılımcıların günlük çalışma sürelerinin artmasının zaman engeliyle anlamlı, pozitif yönlü ve orta derecede bir ilişki söz konusudur. Farklı bir ifadeyle, katılımcıların yaşları arttıkça duygusal tutumlarında, günlük çalışma süreleri arttıkça da zaman engeline karşı tutumlarında bir artış görülmektedir.

Boş zaman tutumlarıyla boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutları arasındaki ilişkinin analizi, Spearman korelasyon analiziyle değerlendirilmiş elde edilen bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Boş zaman tutumlarıyla boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutları arasındaki ilişki

Boyutlar		Zaman	Tesisler/ Hizmet	Arkadaş eksikliği	Bilgi eksikliği	Birey psikolojisi	İlgi eksikliği
Zihinsel	K.K.(rho)	-.116	.317*	.204	.083	.207	.152
	Sig.	.415	.041	.148	.561	.140	.281
	N	52	52	52	52	52	52
Duygusal	K.K.(rho)	.217	.291*	.144*	.035	.273**	.118
	Sig.	.122	.037	.004	.808	.001	.406
	N	52	52	52	52	52	52
Davranışsal	K.K.(rho)	.328*	.095	.576**	.213	.114	.017
	Sig.	.002	.060	.001	.129	.420	.903
	N	52	52	52	52	52	52

**p: 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

*p: 0,05 seviyesinde anlamlıdır.

İlişki analizi sonucunda, katılımcıların zihinsel boş zaman tutumlarının, tesisler/hizmet engeliyle ($r=.317$) ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, duygusal boş zaman tutumlarının, tesisler/hizmet ($r=.291$), arkadaş eksikliği ($r=.144$) ve birey psikolojisi ($r=.273$) engelleriyle ilişkili olduğu bir diğer bulgudur. Son olarak, davranışsal boş zaman tutumlarının, zaman ($r=.328$) ve arkadaş eksikliği ($r=.576$) engelleriyle istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi söz konusudur. Diğer boş zaman tutumları boyutlarıyla, boş zaman katılım engelleri boyutları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmayla, yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılım engelleri, boş zaman tutumlarını ve bu değişkenlerin boyutlarının arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen verilerle, boş zaman tutumları boyutlarının önem dereceleri değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan sonuca göre, zihinsel tutumlar en yüksek ortalamaya

sahiptir ve sırasıyla duygusal ve davranışsal tutumlar onu takip etmektedir. Bu sonuç, Ragheb ve Beard (1982) ve Walker, Deng ve Chapman (2007)'nin çalışmalarıyla örtüşmektedir. Boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutlarının önem derecelerinde ise en yüksek önem tesisler / hizmet boyutunda karşımıza çıkmakta, bu boyutu zaman, arkadaş eksikliği, bilgi eksikliği, birey psikolojisi ve ilgi eksikliği izlemektedir. Alexandris ve Carroll 'un (1999) çalışmasında zaman boyutunun en yüksek öneme sahip olduğunu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Aynı çalışmada tesisler / hizmet boyutu ikinci sırada yer almaktadır. Boş zaman katılım engelleri boyutlarının önem sıralaması diğer boyutlarda Alexandris ve Carroll (1999)'un çalışmasıyla örtüşmektedir. Elde edilen veriler ışığında, tesisler / hizmet boyutunun boş zamana katılımı engelleyen en önemli etken olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun çözümü için daha iyi planlanmış ve daha yaygın boş zaman etkinliklerine gereksinim duyulduğu gözlemlenmektedir.

Yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılım engelleri ve boş zaman tutumlarının boyutları, katılımcıların demografik bilgileriyle karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, cinsiyet ve medeni durumlara göre herhangi bir farklılık ortaya çıkmazken, katılımcıların eğitim düzeyi ve gelir durumlarına göre boş zaman etkinliklerine katılım engellerinin arkadaş eksikliği ve birey psikolojisi boyutlarında ki farklılıklar göze çarpmaktadır. Ortaokul ve lise mezunlarının, üniversite mezunlarına oranla arkadaş eksikliği boyutuna daha duyarlı olmasının üniversite mezunlarının daha bireysel hareket edebilme yetisine sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Eğitim yönünde ortaya çıkan farklılıkların hizmet içi ve dışı hem mesleki hem de bireysel eğitimlerle azaltılabileceği düşünülmektedir. Gelir durumuna göre farklılıklara bakıldığında ise, en düşük ve en yüksek gelire sahip katılımcıların arkadaş eksikliği engeline diğer gruplara göre daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun nüfus yoğunluğunun genelde orta gelir düzeyine sahip bireylerde yoğunlaştığından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Birey psikolojisi engeliyle ilgili farklılığa bakıldığında ise düşük gelir düzeyine sahip katılımcıların daha az duyarlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonucun, düşük gelir düzeyli katılımcıların psikolojik engelleri daha az önemli görmesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Gelirden kaynaklı ortaya çıkan farklılıkların azalması için yiyecek içecek işletmelerinin daha insancıl ücret politikaları geliştirmesi ve ücret adaletsizliklerini ortadan kaldıracak politikalar geliştirmesiyle mümkün olabilecektir.

Araştırmanın ön plana çıkan diğer bir sonucu, katılımcıların yaşlarının arttıkça boş zamana yönelik duygusal tutumlarının da olumlu yönde değiştiğidir. Katılımcıların günlük çalışma sürelerindeki artış ise zaman engeliyle ilişkilidir. Katılımcıların önemli bir kısmının günlük yasal sürelerden daha uzun çalışması bu sonucun şaşırtıcı olmadığını göstermektedir. Uzun süre çalışan bireylerin boş zaman etkinliklerine zaman ayıramamakta, zaman eksikliğini de önemli bir engel olarak görmeleri yadırganacak bir sonuç değildir. Gün içinde fiziksel ve ruhsal olarak dinlenmiş ve yenilenmiş bireylerin örgütlerinde daha verimli ve etkin olarak görev yapacağı unutulmadan, uluslararası

stantlara uygun daha insancıl çalışma saatleri belirlemek bu algıyı olumlu yönde etkileyebilecektir.

Boş zaman tutumlarıyla boş zaman etkinliklerine katılım engelleri boyutları arasında ki ilişkiyle ilgili sonuçlara bakıldığında; katılımcıların davranışsal boş zaman tutumlarının zaman, tesisler / hizmet ve arkadaş eksikliği engelleriyle, duygusal boş zaman tutumlarının ise tesisler / hizmet, arkadaş eksikliği ve birey psikolojisi engelleriyle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Farklı ifadelerle, zaman, tesisler / hizmet ve arkadaş eksikliği engelleri yiyecek ve içecek yöneticilerinin boş zaman etkinliklerine katılımını davranışsal olarak etkilemektedir. Diğer taraftan, tesisler / hizmet, arkadaş eksikliği ve birey psikolojisi engelleri ise duygusal tutum anlamında boş zaman etkinliklerine katılımı ilişkilidir. Merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel teşebbüsler tarafından daha ulaşılabilir ve toplumun her bireyine yönelik boş zaman değerlendirme tesislerinin planlanması boş zaman etkinliklerine katılımı olumlu yönde etkileyebilecektir. Planlanacak tesisler ve hizmetler kapitalist düzenin öngördüğü özelliklerden uzak daha çok toplum bireylerinin gereksinimlerine yönelik olmalıdır. Ayrıca, günlük uzun süreli çalışanların hem örgütleri hem de içinde buldukları topluma daha yararlı bireyler olması oldukça zordur. Yiyecek ve içecek işletmelerinde verimliliğin daha olumlu yönde olacağı insani çalışma süreleri bireyleri fiziksel ve ruhsal yönde daha sağlıklı hale getirecektir. Çalışma sürelerinin daha insani koşullara ulaşması bireylerin sosyal yönlerini geliştirecek ve arkadaş eksikliği engelini ortadan kaldıracaktır. Örgütlerin kendi çalışanlarına boş zaman etkinliklerine katılımını destekleyici politikalar oluşturması diğer önemli konudur.

Araştırma sonuçlarının kapsamını arttırmak için, araştırma bulgularının farklı mesleki gruplara yönelik yapılacak araştırmalarla desteklenmesi daha olumlu ve detaylı sonuçlar verebilecektir. Ayrıca, günlük yaşantıda oldukça önemli bir zaman halini alan boş zamana yönelik araştırmaların artması hem boş zaman alanyazınına, hem de uygulayıcılar için boş zaman etkinlikleri oluşturma adına değerli olabilecektir. Son olarak, örgütler için üyelerinden en etkin şekilde faydalanmak birincil amaçlar arasında olduğu bilgisi ışığında, yiyecek ve içecek işletmeleri örgütsel anlamda daha bağımlı ve verimli örgüt üyeleri kazanmak için çalışanlarının boş zaman etkinliklerine katılım için gerekli zamanı ve desteği sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Alexandris, K. ve Carroll B. (1999). Constraints on recreational sport participation in adults in Greece: Implications for providing and managing sport services. *Journal of Sport Management*. 13, 317-332
- Alexandris, K., Tsorbatzoudis, C. & Grouios, G. (2002). Perceived Constraints on Recreational Sport Participation: Investigating Their Relationship with Intrinsic

Kesici, M. (2019). Relationship Between Leisure Attitudes and Participation Obstacles in Leisure Activities of Food and Beverage Managers. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 76-94.

Motivation, Extrinsic Motivation and Amotivation. *Journal of Leisure Research*. 34(3), 233-252.

AnaBritannica Ansiklopedisi (1990). *AnaBritannica Ansiklopedisi*. Genel Kültür Yayınları. İstanbul: Ana Yayıncılık Sanat Ürünleri.

Aslan, A.K. ve Aslan L.N. (2001). Boş zaman değerlendirmede çevre faktörü. *Ege Eğitim Dergisi*. 1. 1: 1-12.

Aytaç, Ö. (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, Sayfa: 231-260

Clawson, M. ve Knetsch, J.L. (1974). Leisure in modern America, J. F. Murphy (ed.) *Concepts of Leisure*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall,

Eroğan, T. (1974) Boş Zaman Davranışında Sosyal Farklılaşma. *Mimarlık*. Sayı. 9-10

Genç, N. (2004). *Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Walker. G. J., Deng J. ve Chapman R. (2007) Leisure attitudes: A follow-up study comparing Canadians, Chinese in Canada, and Mainland Chinese. *World Leisure Journal*, 49:4, 207-215,

Güven, M. H. (2012). İş ve boş zaman arasındaki ilişki ve boş zaman faaliyetlerinin "wellness" hizmetlerine yansımaları. *I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi 12 - 15 Nisan 2012*, Kemer, Antalya.

Güvenç, B. (1972). *İnsan ve Kültür: Antropolojiye Giriş (Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları)*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2003). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi* (ed. Gökdeniz, A.). Ankara: Detay Yayıncılık

Hall, C.M. ve Page, S.J. (1999). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment Place and Space*. New York: Routledge.

Karaküçük, S., Gürbüz, B., (2007). *Rekreasyon ve Kent(li)leşme*. Ankara: Gazi Kitabevi, s.107.

Kır, (2007). Yükseköğretim gençliğinin boş zaman etkinlikleri: KSÜ örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.17 (2)

Marx, K. (1997). Boş Zaman Üzerine Seçmeler. *Cogito*, 12

Mc.Millen, J.B., (1983). The social organization of leisure among Mexican Americans. *Journal Of Leisure Research*. Vol.15, No:2,

Mieczkowski, Z. (1990). *World Trend in Tourism and Recreation*, New York: Peter Lang Publishing.

Kesici, M. (2019). Relationship Between Leisure Attitudes and Participation Obstacles in Leisure Activities of Food and Beverage Managers. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 76-94.

- Özdağ, S., Yeniçeri, M., Fişekçioğlu İ. B., Akçakoyun, F. ve Kürkçü, R. (2009). Devlet memurlarının boş zaman değerlendirme eğilimleri, antropometrik ve fiziksel uygunluk seviyeleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22 , 2009
- Özşaker, M. (2012). Gençlerin serbest zaman aktivitelerine katılmama nedenleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 2012; 14 (1): 126-131.
- Ragheb, M. G., Tate, R. L. (1993). A behavioral model of leisure participation, based on leisure attitude, motivation and satisfaction. *Leisure Studies*. 12, 6 1 -70
- Robinson, J. (1977). *How Americans Use Their Time: A Social – Psychological Analysis Of Everyday Behavior*. New York: Praeger
- Rosenberg, M. J., Hovland, C. I. (1960). Cognitive, affective, and behavioral components of attitudes. In C. I. Hovland ve M. J. Rosenberg (Ed.), *Attitude Organization and Change*. New Haven: Yale University Press.
- Scout, M. (1997). *Zaman yönetimi* (Çev. Aslı Çingil Çelik). İstanbul: Rota Yayıncılık
- Teaff J, Ernst, N.W. ve Ernst, M. (1975). An elderly leisure attitude schedule. *28th Annual Meeting of the Gerontological Society*. Oct 26-30. Louisville, Kentucky.
- Teixeira, A. ve Freire, T. (2013). The leisure attitude scale: psychometrics properties of a short version for adolescents and young adults. *Leisure/Loisir*. 37:1, 57-67.
- Torkildsen, G. (1990). *Leisure and Recreation Managements*. Londra: Cambridge University Press
- Yurtseven, A. (1992). *Kent çevrelerinde rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve Küçükçekmece örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının Cinsiyet ve Medeni Duruma Göre Farkı

Boyut	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Zihinsel	Kadın	17	27,18	462	286	,820
	Erkek	35	26,17	916		
Duygusal	Kadın	17	24,06	409	256	,415
	Erkek	35	27,69	969		
Davranışsal	Kadın	17	23,68	402,5	249,5	,347
	Erkek	35	27,87	975,5		
Zaman	Kadın	17	22,53	383	230	,180
	Erkek	35	28,43	995		
Tesisler / Hizmet	Kadın	17	27,03	459,5	288,5	,858
	Erkek	35	26,24	918,5		
Arkadaş eksikliği	Kadın	17	24,47	416	263	,497
	Erkek	35	27,29	962		
Bilgi eksikliği	Kadın	17	23,74	403,5	250,5	,350
	Erkek	35	27,84	974,5		
Birey Psikolojisi	Kadın	17	24,12	410	257	,422
	Erkek	35	27,66	968		
İlgi Eksikliği	Kadın	17	26,12	444	291	,898
	Erkek	35	26,49	934		
Boyut	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Zihinsel	Evli	22	27,27	600	313	,749
	Bekâr	30	25,93	778		
Duygusal	Evli	22	30,34	667,5	245,5	,115
	Bekâr	30	23,68	710,5		
Davranışsal	Evli	22	27,68	609	304	,629
	Bekâr	30	25,63	769		
Zaman	Evli	22	29,52	649,5	263,5	,210
	Bekâr	30	24,28	728,5		
Tesisler / Hizmet	Evli	22	28,23	621	292	,472
	Bekâr	30	25,23	757		
Arkadaş eksikliği	Evli	22	29,39	646,5	266,5	,235
	Bekâr	30	24,38	731,5		
Bilgi eksikliği	Evli	22	25,16	553,5	300,5	,577
	Bekâr	30	27,48	824,5		
Birey Psikolojisi	Evli	22	29,25	643,5	269,5	,255
	Bekâr	30	24,48	734,5		
İlgi Eksikliği	Evli	22	26,52	583,5	329,5	,993
	Bekâr	30	26,48	794,5		

Ek 2. Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının Eğitim Durumuna Göre Farkı

Boyut	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	df	X ²	P
Zihinsel	Ortaokul	7	23,14	2	,977	,613
	Lise	28	25,71			
	Üniversite	17	29,18			
Duygusal	Ortaokul	7	30,79	2	1,024	,599
	Lise	28	26,89			
	Üniversite	17	24,09			
Davranışsal	Ortaokul	7	15,36	2	4,919	,085
	Lise	28	29,48			
	Üniversite	17	26,18			
Zaman	Ortaokul	7	26,21	2	2,230	0,328
	Lise	28	29,12			
	Üniversite	17	22,29			
Tesisler / Hizmet	Ortaokul	7	35,50	2	4,192	0,123
	Lise	28	27,00			
	Üniversite	17	21,97			
Arkadaş eksikliği	Ortaokul	7	31,21	2	8,795	0,012
	Lise	28	30,70			
	Üniversite	17	17,65			
Bilgi eksikliği	Ortaokul	7	23,79	2	,894	0,640
	Lise	28	28,29			
	Üniversite	17	24,68			
Birey Psikolojisi	Ortaokul	7	27,79	2	,541	0,763
	Lise	28	27,50			
	Üniversite	17	24,32			
İlgi Eksikliği	Ortaokul	7	21,21	2	2,848	0,241
	Lise	28	24,95			
	Üniversite	17	31,24			

Boş Zaman Tutum ve Engel Boyutlarının Gelir Durumuna Göre Farkı

Boyut	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	df	X ²	P
Zihinsel	0-2300	2	23,25	4	,786	,940
	2301-3000	19	25,76			
	3001-4000	13	25,73			
	4001-5000	5	24,70			
	5001 ve üzeri	13	29,54			

Duygusal	0-2300	2	13,00	4	4,026	,402
	2301-3000	19	30,42			
	3001-4000	13	24,77			
	4001-5000	5	20,00			
	5001 ve üzeri	13	27,08			
Davranışsal	0-2300	2	20,00	4	5,483	,241
	2301-3000	19	25,05			
	3001-4000	13	21,58			
	4001-5000	5	26,90			
	5001 ve üzeri	13	34,38			
Zaman	0-2300	2	4,00	4	5,846	,211
	2301-3000	19	27,79			
	3001-4000	13	27,19			
	4001-5000	5	33,00			
	5001 ve üzeri	13	24,88			
Tesisler / Hizmet	0-2300	2	2,75	4	8,756	,068
	2301-3000	19	28,76			
	3001-4000	13	31,88			
	4001-5000	5	26,40			
	5001 ve üzeri	13	21,50			
Arkadaş eksikliği	0-2300	2	20,25	4	9,672	,046
	2301-3000	19	22,29			
	3001-4000	13	35,04			
	4001-5000	5	36,20			
	5001 ve üzeri	13	21,35			
Bilgi eksikliği	0-2300	2	12,75	4	6,733	,151
	2301-3000	19	32,63			
	3001-4000	13	22,96			
	4001-5000	5	19,80			
	5001 ve üzeri	13	25,77			
Birey Psikolojisi	0-2300	2	2,50	4	13,014	,011
	2301-3000	19	34,74			
	3001-4000	13	22,62			
	4001-5000	5	26,40			
	5001 ve üzeri	13	22,08			
İlgi Eksikliği	0-2300	2	24,25	4	4,405	,354
	2301-3000	19	31,42			
	3001-4000	13	20,46			
	4001-5000	5	28,50			
	5001 ve üzeri	13	24,92			

Ek 3. Boş Zaman Tutum Boyutlarının Yaş ve Günlük Çalışma Süresiyle İlişkisi

Değişkenler		Zaman	Tesisler/ Hizmet	Arkadaş eksikliği	Bilgi eksikliği	Birey psikolojisi	İlgi eksikliği
Yaş	K.K.(rho)	,175	,199	,006	,005	,149	-,092
	Sig.	,214	,158	,969	,970	,291	,517
	N	52	52	52	52	52	52
Çalışma Süresi	K.K.(rho)	,300	,159	,114	,058	,119	-,121
	Sig.	,031*	,261	,421	,681	,402	,392
	N	52	52	52	52	52	52

Boş Zaman Engel Boyutlarının Yaş ve Günlük Çalışma Süresiyle İlişkisi

Değişkenler		Zihinsel	Duygusal	Davranışsal
Yaş	K.K.(rho)	-0,39	,283	,065
	Sig.	,784	,042*	,645
	N	52	52	52
Çalışma Süresi	K.K.(rho)	-,158	,184	,087
	Sig.	,265	,192	,538
	N	52	52	52

*p: 0,05 seviyesinde anlamlıdır.

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 95-121, 2019

**SPOR ETKİNLİKLERİNDE GÖNÜLLÜ YÖNETİMİ VE
MOTİVASYONU**

VOLUNTEER MANAGEMENT AND MOTIVATION IN SPORTS EVENTS

Serkan Berber¹

Mustafa Serdar Terekli²

(Received 07.05.2019 Published 05.08.2019)

Özet

Bu çalışmada, gerek dünya çapında, gerekse ülkemizde önemi her geçen gün artan “etkinlik yönetimi” kavramı ile özellikle spor etkinliklerinde görev alan gönüllülerin yönetimi konusu temel alınmıştır. Bu sayede, ilerleyen yıllarda gerçekleştirilmesi kesin ya da planlanan spor etkinliklerinin başarısına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Spor etkinliklerinin başarısında önemli role sahip olan gönüllülerin hangi motivasyonel faktörler sonucunda etkinliklere katılmayı tercih ettikleri sorularının yanıtlarına cevap aranmıştır. Bu amaçla, temel motivasyon kaynaklarını belirleyebilmek için, öncelikle Erzurum Universiade Kış Oyunlarında görev alan 108 gönüllü üzerinde bir pilot çalışma yapılmış, açıklayıcı faktör analizi kullanılarak, çalışmanın faktörleri belirlenmiştir. Daha sonra, bir anket hazırlanmıştır. Araştırmanın evrenini Trabzon Avrupa Gençlik Olimpiyatları’na gönüllü olarak görev yapan 1500 kişi oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesinde, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden olan kolayda örnekleme ve yargısal örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Anket formu, Trabzon Avrupa Gençlik Olimpiyatları’nda görev alan 540 gönüllüye uygulanarak, araştırmanın veri toplama ayağı gerçekleştirilmiştir. Elde edilen nicel verilerin analiz aşamasında ilk olarak gönüllülerin cinsiyet, yaş, eğitim gibi demografik özellikleri betimleyici istatistikler yardımıyla ortaya konmuştur. Daha sonra, çalışmanın gerçekleştirileceği etkinliğin özelliklerine uygun seçilen Gönüllü Motivasyonu Ölçeği ile demografik özellikler arasında anlamlı bir istatistiksel ilişkinin varlığı regresyon analizi, bağımsız örneklem t-Testi ve tek yönlü varyans analizi (One-way Anova) kullanılarak araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: spor yönetimi, etkinlik yönetimi, gönüllü yönetimi, motivasyon

¹ serkanberber82@gmail.com

² msterekli@eskisehir.edu.tr

Abstract

In this study, it has been concentrated on Event Management concept which has increasing importance both in Turkey and in global scale. Especially the volunteer management subject has been taken as a basis to this study. With the help of this study it has been aimed that the study will add value to the success of the big or smaller scale international sporting events which is on the process of planning or bidding for hosting the games in Turkey. It has been aimed to find answers to the motivational factors which is effecting the volunteers to participate to the sporting events who has important role on the implementation of the sporting events. For this purpose, to be able to identify the sources of basic motivation initially a pilot study has been conducted on Erzurum Universiade Games over 108 volunteered participants who got different roles during the games and the factors of the study has been clarified by applying exploratory factor analysis. After that, a questionnaire has been prepared. The population of the study consisted of 1500 people who worked voluntarily at the Trabzon European Youth Olympics. Convenience sampling and judgment sampling methods were used which belonged to non-probability sampling methods. To collect the data, the questionnaire has been applied to 540 volunteers who took part in Trabzon European Youth Olympics on different positions. On the analysis phase of the quantitative data, firstly demographics such as gender, age and education status of the volunteers was determined by using descriptive statistics. After this phase, the existence of the significant difference has been searched between the volunteer motivation scale and the demographic data of the sporting event considering the specialties with using regression analysis, t-Test and variance analysis (One-way Anova).

Keywords: sports management, event management, volunteer management, motivation

1. GİRİŞ

Mega spor etkinlikleri 1990'lı yıllardan itibaren yalnızca profesyonel sporcuların mükemmellik ve başarı için rekabet ettiği ve ülkelerini temsil ettiği platformlar olmakla kalmamış, ev sahibi ülkelere ulusal kültür ve kimliklerini sunma ve tutundurma ile ilgili küresel çapta bir araç olma işlevi görmeye de başlamıştır. Bununla birlikte Dünya Kupaları ve Olimpiyatlar gibi büyük ölçekli organizasyonları içeren mega spor etkinlikleri, geniş halk kitleleri tarafından da yoğun ilgiyle takip edilmekte, bu ilgi de toplumların yaşam standartlarının yükseltilmesi adına pek çok alanda önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu büyüklükteki spor etkinlikleri; kentsel yenilenme ve ekonomik açıdan gelişmeyle, turizm ve pazarlama gibi çeşitli alanlarda topluma önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bu bağlamda organize edilmesinin ve gerçekleştirilmesinin son derece önemli olduğu spor etkinliklerinde çalışan gücünün çok önemli bir kısmını oluşturan gönüllü çalışanlar üzerine yapılan çalışmalar, büyük spor etkinliklerinin dinamiklerinin daha iyi anlaşılması ve başarıya ulaşabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Ülkemiz özellikle son yıllarda büyük çaplı spor etkinliklerine ev sahipliği yapmıştır ve önümüzdeki yıllarda Olimpiyatlar, Avrupa Futbol ve Basketbol Şampiyonaları gibi birçok farklı branşta etkinlik düzenlenmesi planlanmaktadır. Bu konu ile ilgili bilimsel çalışmalar, gerçekleştirilen etkinlik sayısına oranla oldukça eksik kalmakta ve dolayısıyla ülkemizde gerçekleştirilen veya planlanan spor etkinliklerinde gönüllü yönetimi ile ilgili bilginin yetersizliği ile alan içerisinde çalışılmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada yapılan çalışmanın, spor etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan ekonomik zorlukların çözümüne farklı bir yaklaşım sunmasının yanı sıra, pek çok farklı başlıkta getirisi olan gönüllü yönetimi konusunda da alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda ülkemizde gerçekleştirilen spor etkinliklerine gönüllü olarak katılan bireylerin bu davranışlarının arkasında yatan motivasyonel nedenleri ve bu nedenlerin spor etkinlikleri yönetimine olan etkisi, çalışma kapsamı içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de spor etkinliklerinin yönetimi konusunda yapılan akademik çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda bu çalışmayla etkinlik yönetiminin önemli bir boyutunu oluşturan gönüllülerin yönetimi üzerine odaklanılması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmayla bir yandan etkinliklerde gönüllülerin nasıl organize edildiği ve yönetildiği ortaya konulmaya çalışılırken; diğer yandan da hem etkinliklerin sorunsuz bir biçimde yürütülmesine olanak sağlayıp hem de organizasyon maliyetlerini önemli ölçüde azaltan gönüllüleri harekete geçiren içsel faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmayla gerek dünya çapında, gerekse Türkiye'de önemi her geçen gün daha da artan etkinlik yönetimi kavramı hakkında daha iyi bir anlayışa ulaşılmasına katkıda bulunmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, bir yandan etkinliklerin vazgeçilmez unsurlarından olan gönüllülerin nasıl organize edildiği ve yönetildiği, bir yandan da söz konusu gönüllülerin hangi motivasyonel faktörler sonucunda etkinliğe katılmayı tercih

ettikleri sorularının yanıtları aranmıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında, Trabzon'da gerçekleştirilen Avrupa Gençlik Olimpiyatları'nda gönüllü yönetimi sürecinin nasıl gerçekleştiği ortaya konmaya çalışılırken, bir yandan da etkinlikte görev yapan gönüllülerin motivasyon kaynaklarının; yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenler çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Gençlik olimpiyatlarına katılan gönüllülerin motivasyonel faktörleri nelerdir?

2. Cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, aile bireylerinin gönüllü olması, arkadaşların gönüllü olması ve daha önce bir etkinlikte gönüllü olup olmama durumuna göre Gönüllü Motivasyon ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık var mıdır?

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Gönüllü motivasyon faktörleri diğer insanlarla etkileşim içine girilmesinde etkiye sahiptir.

H2: Gönüllü motivasyonu faktörleri zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması üzerinde etkiye sahiptir.

H3: Gönüllü motivasyonu faktörleri oyunlardaki spor dallarından biriyle ilgileniyor olma üzerinde etkiye sahiptir.

H4: Gönüllü motivasyonu faktörleri bir akraba veya arkadaşın gençlik olimpiyatlarındaki branşlardan biriyle aktif olarak ilgileniyor olması üzerinde etkiye sahiptir.

H5: Kadınlarla erkekler arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

H6: Farklı yaş gruplarındaki gönüllüler arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

H7: Farklı eğitim seviyelerindeki gönüllüler arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

H8: Ailesinden birisi 2010 Dünya Basketbol Şampiyonasında gönüllü olan ve olmayanlar arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

H9: 2010 Dünya Basketbol Şampiyonasında gönüllü olarak çalışan bir arkadaşı olan ve olmayanlar arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

H10: Daha önce başka spor etkinliklerinde gönüllü olarak görev alan ve almayanlar arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları bakımından farklılık vardır.

2. ALAN YAZIN TARAMASI

Eski çağlarda spor etkinliklerinin topluluklarda çok önemli bir rolü olduğu ve insanların hayatını etkilediği bilinmektedir. Maraton müsabakaları ve olimpiyat oyunları gibi önemli etkinliklerin tarihçesi çok eski zamanlara dayanmaktadır ve bu spor olaylarının, günümüzde çok büyük gelişmeler kaydederek önemli bir endüstri haline dönüştüğünü söylemek de mümkündür. Mega spor etkinlikleri 1990'lı yıllardan itibaren yalnızca profesyonel sporcuların mükemmellik ve başarı için rekabet ettiği ve ülkelerini temsil ettiği platformlar olmakla kalmamaktadır. Ev sahibi ülkelere ulusal kültür ve kimliklerini sunma ve tutundurma ile ilgili küresel çapta bir araç olma işlevi görmeye de başlamıştır. Bununla birlikte Dünya Kupaları ve Olimpiyatlar gibi büyük ölçekli organizasyonları içeren mega spor etkinlikleri, geniş halk kitleleri tarafından da yoğun ilgiyle takip edilmekte, bu ilgi de toplumların yaşam standartlarının yükseltilmesi adına pek çok alanda önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu büyüklükteki spor etkinlikleri; kentsel yenilenme ve ekonomik açıdan gelişmeyle, turizm ve pazarlama gibi çeşitli alanlarda topluma önemli katkılar sağlayabilmektedir.

2000'li yıllarla birlikte spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak, birçok ülke ve şehir için yaşamsal bir amaç haline gelmiştir. Bunun temel sebebi de etkinliğin organizasyonu için yapılan yatırımların; kısa, orta ve uzun vadede önemli düzeyde getirilerinin olmasıdır. Etkinlik sonrasında artan turist sayısına bağlı olarak ekonomide yaşanan hareketliliğin yanı sıra, ortaya çıkan tesisler, gelişen altyapı ve yaratılan kalıcı istihdam gibi somut kazançlar, bu getirilerin en önemlilerindedir. Ayrıca bu etkinlikler, toplumsal birlikteliği artırmak ve ülkenin ya da şehrin imajını güçlendirmek gibi sosyal ve kültürel boyutlarda kazanımlar da sağlamaktadır.

Dünyada da spor etkinlikleri çap, çok yönlülük ve bağlantıları açısından küresel ekonomiye hareket veren ve buna bağlı olarak maddi büyüklüğü her geçen gün artan, güçlü bir endüstri kolu haline gelmiştir. Dünyada önemi bu denli artan ve artık sadece spor yönetimi alanı içinde ele alınamayacak kadar sınırları genişleyen bu büyük organizasyonların gerçekleştirilmesinde, bu araştırmanın konusu olan gönüllülerin katkısıysa milyar dolarlarla ölçülmektedir. Ayrıca bu gönüllüler hiçbir mecburiyet altında olmadıkları halde, tamamen kendi iradeleriyle etkinliklerin bir parçası olup, değerli zaman ve enerjilerini organizasyonun sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için harcamaktadırlar. Bununla birlikte, Türkiye'de de 2000'li yıllarda spor ortamlarında gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan pek çok büyük boyutlu spor etkinliğinden söz etmek mümkündür. Bunlar arasında Formula 1, UEFA Şampiyonlar ligi Finali, Dünya Yüzme Şampiyonası, Efes Pilsen Dünya Şampiyonası, Avrupa ve Dünya Basketbol Şampiyonalarıyla, Yaz ve Kış Üniversite Olimpiyatları yer almaktadır.

2.1. Gönüllü Yönetimi

Günümüzde gönüllüler, toplumun birçok kesiminde değerli bir insan kaynağı haline gelmişlerdir. Özellikle spor sektöründeki etkinlikler ağırlıklı olarak gönüllülere dayanmaktadır. Çünkü sportif etkinlikleri gerçekleştirebilmek için doğal olarak büyük miktarda işgücüne gereksinim vardır. Mega spor etkinlikleri; hem hazırlık aşamasında, hem de etkinlik sırasında olmak üzere etkileri uzun vadede ortaya çıkacak büyük bir ekonomik etkinlik ortaya çıkarır. Böyle bir ekonomik etkinliğin ilk önemli sonucu çok sayıda yeni iş ve istihdam alanının oluşmasına olanak sağlamasıdır. Bu yeni istihdamın bir bölümü sadece o etkinliğe özel olup, etkinliğin gerçekleştiği süreyle sınırlı olurken (stadyum ikram servisi, güvenlik vb.) diğer bir bölümüyse etkinlik vasıtasıyla başlayıp sonrasında da devam eden, sürekli bir istihdam şeklinde gerçekleşebilir (örneğin şehirdeki yeni ulaşım altyapı projeleri sonucunda kullanılmaya başlanan tramvay sisteminin personeli). Sayısal bakımdan, mega spor etkinliklerinde yer alan belki de en önemli çalışan topluluğuysa, etkinliğe ev sahipliği yapan şehir ya da ülkede birçok görev ve sorumlulukta kendi istekleriyle yer almak isteyen gönüllülerdir.

Cuskelly, McIntyre ve Boag'a (1998) göre gönüllüler, kendilerini organizasyonlara daha güçlü ve pozitif bir tavırdan verme eğilimindedirler. Ayrıca gönüllülerin kendilerini, maaşlı çalışanlara oranla daha fazla işlerine verdikleri için, organizasyon için daha fazla değer yaratabilmeleri söz konusudur. Buna ek olarak gönüllülerin başka bir faydası da organizasyonda zorla yer almadıkları ve bunu geçim sağlamak için yapmadıklarından dolayı, yöneticilerine karşı daha yapıcı eleştirilerde bulunabilmekte ve onlara yapılan işlerin niteliğiyle ilgili daha net geri bildirimler sağlayabilmektedirler. Diğer yandan spor etkinliklerinde, fiilen sporla uğraşan çok sayıda gönüllü spor etkinliklerini meydana getirmede sürece gerçek bir katılım sağlarlar. Örneğin birçok üniversitenin sporla ilgili bölümlerinde eğitim gören öğrenciler oyunlar sırasında pek çok alanda hizmet sunabilirler.

Olimpiyat oyunları veya FIFA Dünya Kupası gibi mega spor etkinliklerinde organizasyon komiteleri; sporcu ve seyircilere değişik alanlarda yardım etmek ve destek olmak üzere çok sayıda gönüllü toplarlar. Ayrıca diğer katkıları bir yana, düzenlenen onlarca spor etkinliğinde yer alan çok sayıda gönüllü düşünüldüğünde, gönüllülerin spor etkinlikleri organizasyonuna özellikle işgücü maliyetini hatırı sayılır ölçüde düşürme boyutuyla büyük katkı sağladıklarını söylemek mümkündür. Öyle ki, 2005 yılı verilerine göre ABD'de gönüllülerin etkinliklerde çalışmak için ayırdıkları zamanın toplam parasal değeri yaklaşık olarak 280 milyar Dolar olarak hesaplanmıştır (Bang ve Ross, 2009:61-62).

Doherty (2009:189)'e göre gönüllüler etkinliği organize eden topluma önemli faydalar sağlamaktadır. Gönüllülerin toplum içerisinde yaratacağı hareketlilik ve ilişki ağı, farklı ve daha da gelişmiş bir toplum yaratma noktasında oldukça faydalı olacaktır. Ayrıca bu durum, toplumu oluşturan bireylerinin gönüllü olarak organize olma, başarıma ve değerlendirme becerilerini yansıttığı için de önemlidir. Büyük spor etkinlikleri, etkinliklere

gönüllü olan büyük kitleleri de peşinden sürükler. Ortak amaçlar etrafında bir araya gelen bu insanlar, söz konusu etkinlik bittikten sonra da, toplumun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevreyi geliştirmek için başka gönüllü hareketler içine girebilirler. Bu nedenle gönüllülerin etkinlik sonrası deneyimlerinin, onların gelecekteki gönüllülük hareketlerini şekillendirmesi beklenebilir.

2.2. Gönüllü Motivasyonu

Gönüllülerin, hangi nedenlerle etkinliklerde çalışmak için zaman ve çaba sarf ettiklerini ortaya koymak kritik önemdedir. Gönüllüleri bu karara iten ana faktörleri anlamamanın bir yolu, insanların neden başkalarına yardım etmeyi isteyeceğini anlayabilmekten geçmektedir. Bu açıdan bakıldığında gönüllüleri harekete geçiren en önemli güdü, onların başkalarına yardım etmek istemeleridir. Ancak gönüllüleri anlama ve etkinlik yönetimi çalışmalarında onları kullanma konusunda diğer güdüler de dışarıda tutulmamalıdır. Çağdaş gönüllülük düşüncesi, gönüllü katılımının kapsamı, zamanı ve yapısı açısından daha çok proje merkezlidir ve belirli beklentileri kapsar. Özellikle sosyal hizmetler alanında çalışan gönüllülerin, başkalarını düşünme, sosyal iletişim kurma, kişisel ilgi alanlarına yönelik etkinliklerin içinde olma ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama gibi farklı motivasyonları olduğu görülmektedir. Gönüllülüğe eğlence etkinlikleri açısından yaklaşıldığındaysa, “diğerleriyle birlikte ortaya bir iş çıkarma ve bunu yaparken de iyi vakit geçirme” arzusunun mevcut olabileceğini ileri sürer (Bang ve Ross, 2009:62).

Özellikle boş zamanlarını gönüllülük faaliyetleriyle geçiren bireylerde, zamanını ve enerjisini başkalarını düşünerek, onlara yardım ederek ya da inandığı hedefe ulaşmasında çalışarak harcamanın yanı sıra, eğlenceli bir deneyim yaşamamanın istenmesi de önemli bir motivasyon unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak gönüllüler doğrudan ya da dolaylı olarak kendilerine veya aile bireyelerine fayda sağlamak amacıyla da etkinliklerde görev alabilirler. Bununla birlikte Fairley, Kellet ve Gren (2007:43), etkinlikte gönüllü olarak yer alanların temel motivasyonlarını şöyle ortaya koymuşlardır:

- Prestij elde etme,
- Bir olayın parçası olma ve bir harekete dahil olma,
- Ortak ilgi alanların sahip olan insanlar ile sosyalleşme,
- Diğer insanlarla buluşma ve onlar hakkında bir şeyler öğrenmedir.

Pauline ve Pauline (2009: 174), fonksiyonel yaklaşımı temel alarak ortaya koydukları modelde, gönüllülerin çok çeşitli psikolojik ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla gönüllü olduklarını ileri sürmektedir. Bu modelin merkezindeki düşünce insanların birçok etkinliğe kararlı ve hedef odaklı olarak katıldığıdır. Ayrıca, Clary ve (1996:488)'na göre, gönüllülük tarafından yerine getirilen altı önemli işlev vardır ve bu işlevler aynı zamanda gönüllüleri motive eden unsurlardır. Bu motivasyonlar ise şunlardır:

- Değerler: Gönüllülerin konuya dair ilgilerini ortaya koyma ihtiyacını karşılar.
- Anlayış: Gönüllülerin bilgi elde etme isteğini ifade eder.
- Sosyalleşme: Gönüllülerin önemli kişiler, yakın arkadaşlar ya da toplum tarafından uygun bulunan etkinliklere katılma ve aile bireyleri ya da arkadaşlarıyla güzel zaman geçirme ihtiyaçlarını tatmin eder.
- Kariyer: Gönüllülerin çalışmalara katılma, gelecekte seçmeyi düşündükleri mesleklerle ilgili deneyim ve öngörü kazanma fırsatlarını içerir.
- Koruyucu: Egodan kaynaklanan olumsuz duyguları azaltmak için gönüllü çalışmaya katılan insanların ihtiyaçlarını ifade eder.
- Yükselme: Gönüllülerin kişisel gelişim ve özsaygı ile ilgili doyum elde etme isteklerini gösterir.

Bu model, gönüllü motivasyonunun çok boyutlu psikolojik yönünü açıklamak için idealdir. Gönüllülerin elde ettiği deneyim yardım etmeleri için en önemli nedenlerden birini oluştururken, bu motivasyonun karşılanmasıyla bireylerin daha tatminkâr ve devam etmeye daha istekli olduğu gözlenmektedir. Gönüllülük güdüleri tatmin edilen insanlar deneyimlerinden doyum sağlayarak görevlerinde daha başarılı olmaktadır (Pauline ve Pauline, 2009:174).

Clary, Synder ve Stukas'ın (1996) ileri sürdüğü şema gönüllülük anlayışa bir katkı sağlarken, bu şema Olimpiyat ya da Üniversite Oyunları gibi genel spor olaylarındaki değil, herhangi bir spor dalında gerçekleştirilen özel spor etkinliklerindeki gönüllülerin belirgin özelliklerine vurgu yapmaktadır. Özel etkinliklerdeki gönüllü motivasyonu konusunu araştıran Farrell, Johnston ve Twynam (1998), 1998 yılında düzenlenen Kanada Bayanlar Körling Şampiyonası'nda yer alan gönüllülerin motivasyonu üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında 28 maddeden oluşan Özel Olay Gönüllü Motivasyonu Ölçeği'ni (SEVMS) geliştirmişlerdir. Bu ölçek ise gönüllü motivasyonunu 4 kategoriye ayırmıştır:

- Yararlı bir şey yapma ve topluma katkı sağlama isteği (amaca yönelik),
- Var olan katılımcılarla sosyal etkileşim kurma, gruba dahil olma isteği (dayanışma içinde olma),
- Bireylerin gönüllülük kariyerinde dışarıdan gelen bir etki olarak görülen boş zamanı kullanma ve aile gelenekleri ile ilgili olma (dış gelenekler),
- Beklentileri ve kişisel becerileri gönüllülüğe bağlılıkla birleştirme (bağlılık-sadakat) (Bang ve Ross, 2009:63).

Gönüllülerin katılma neden bu denli istekli olduklarını açıklayabilmek için bireylerin kendi motivasyonlarını nasıl tanımladıklarını açıklayabilmek için (1) Kişisel ilgi, (2) Dış etkenler, (3) Amaç ve (4) Gerçeklerden kaçma'dan oluşan 4 faktörün analizini kullanmıştır.

Bu çalışma sonucunda elde edilen sonuçlara gönüllülerin, eğlence arayışı ve toplumlarına duydukları bağlılık ile motive olduklarını göstermiştir (Pauline ve Pauline, 2009:175-176).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri olan genel tarama modellerinden hem tekil hem de karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelleri kullanılmıştır.

3.1. Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini, Trabzon Avrupa Gençlik Olimpiyatları'nda gönüllü olarak görev yapan 1500 kişi oluşturmaktadır. Örneklemenin belirlenmesinde, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden olan kolayda örnekleme ve yargısal örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen çalışmada belirlenen bu kitle içerisinde ulaşılan toplam 540 gönüllü, çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

3.2. Verilerin toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasında alan araştırması yöntemlerinden birisi olan anket tekniğinden faydalanılmıştır. Gençlik olimpiyatlarında yer alan gönüllülere ulaşılması amacıyla araştırmacı gençlik olimpiyatlarının gerçekleştirildiği Trabzon şehrine bizzat giderek olimpiyatlara katılan gönüllülerden ilk elden veri toplamıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde, Gençlik Olimpiyatlarına katılan gönüllülerin demografik özelliklerini belirlemek adına 9 soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise olimpiyatlara katılan gönüllülerin gönüllü olmaları ile ilgili motivasyon düzeylerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen 23 maddelik beşli Likert tipi Gönüllü Motivasyonu Ölçeği kullanılmıştır (1= Kesinlikle Katılmıyorum 5= Kesinlikle Katılıyorum). Ölçek geliştirilirken alan yazından ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Gönüllü Motivasyonu Ölçeğinin geliştirilmesi amacıyla öncelikle Erzurum Universiade 2011 Kış Oyunlarında görev alan 108 gönüllü üzerinde bir pilot çalışma yapılmış, açıklayıcı faktör analizi kullanılarak, çalışmanın faktörleri belirlenmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

23 madde ve *ortak hedef, amaç odaklılık, dış faktörler ve sorumluluk* olmak üzere 4 alt boyuttan oluşan Gönüllü Motivasyonu Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Öncelikle faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olup olmadığını ve verilerin faktör analizi uygulamak için elverişli olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity testleri uygulanmıştır. KMO değeri 0,576 olduğu bulunmuştur. Böylece verilere uygulanacak faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olacağı görülmektedir. Bartlett Sphericity testi sonucunda değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkiler bulunmadığı ve verilerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (X²:12779,007, sd:253, p<0,05).

Tablo 1. Gönüllü Motivasyonu Ölçeği Varyans Açıklama Tablosu

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Toplam Faktör Yükleri (Döndürülmüş)		
	Toplam	Açıklanan Varyans %	Birikimli	Toplam	Açıklanan Varyans %	Birikimli
1 Ortak Hedef	7,536	32,767	32,767	5,220	22,697	22,697
2 Amaç Odaklı	3,788	16,469	49,236	4,327	18,813	41,51
3 Dış Faktörler	2,214	9,626	58,862	3,299	14,344	55,854
4 Sorumluluk	1,682	7,312	66,173	2,374	10,320	66,173

Dört alt boyutun ölçeği açıklama oranı toplam %66,173 olarak bulunmuştur. Alt boyutların varyans açıklama oranları incelendiğinde; Ortak Hedef alt boyutunun açıklama oranı %22,67, Amaç Odaklı alt boyutunun açıklama oranı %18,81, Dış Faktörler alt boyutunun açıklama oranı %14,33 ve Sorumluluk alt boyutunun açıklama oranı ise %10,32'dir.

Tablo 2. Gönüllü Motivasyonu Ölçeği Alt Boyutlarının Maddelerine İlişkin Faktör Yükleri

	Faktörler			
	Ortak Hedef	Amaç Odaklı	Dış Faktörler	Sorumluluk
1.Gönüllü olarak diğer insanlarla ilişkiler kurmak istedim.	0,915			
2.Gönüllülük yoluyla, farklı insanlarla bir arada çalışmak istedim.	0,936			
3.Uygulamaya yönelik deneyimler kazanmak istedim.	0,836			
4.Ufkumu genişletmek istedim.	0,657			
7.Oyunlara gönüllü olmayı eğitici bir faaliyet olarak gördüm.	0,849			
8.Sporcularla tanışmak ve oyunları izlemek istedim.	0,450			
10.Gönüllülük, daha iyi bir toplum yaratır.	0,496			
11.Oyunların bir parçası olduğumu hissetmek istedim.		0,603		
12.Yaşadığım topluma bir şeyler katmak istedim.		0,434		
13.Bir şekilde organizasyona yardımcı olmak istedim.		0,656		
14.Kayda değer bir şeyler yapmak istedim.		0,406		
15.Gençlik olimpiyatlarında gönüllü olmak kendimi daha iyi hissetmemi sağlıyor.		0,664		
18.Katıldığım aktiviteleri çeşitlendirmek istedim.		0,809		
21.Oyunların başarıya ulaşmasına yardımcı olmak istedim.		0,856		
24.Çevremdeki çoğu insan etkinliklere gönüllü olarak katılmaktadır.		0,548		
6.Bu, hayatım boyunca bir kez karşılaşılabileceğim bir deneyimdi.			0,721	
16.Boş zamanım fazla olduğu için gönüllü olmayı istedim.			0,704	
17.Yaptığım işi aynı şekilde yapabilecek başka biri olmadığı için gönüllü oldum			0,737	
20.Geçmişte benzer çalışmalarda deneyimlerim olduğu için gönüllü oldum.			0,433	
26.Arkadaşlarım veya akrabalarım da gönüllü olmaktadır.			0,725	
19.Burada becerilerime ihtiyaç duyulduğunu düşündüm.				0,446
22.Cevrem tarafından gönüllü olmam bekleniyordu				0,718
27.Gönüllü olarak, ilgili bir aile geleneğini devam ettirmek istedim.				0,408

Faktör analizi sonucunda tüm faktör yüklerinin 0,300'ün üzerinde olduğu ve tüm maddelerin kapsam geçerliliği ile örtüştüğü görülmüştür. Uygulanan iç tutarlılık analizi sonucunda, 23 maddeden oluşan Gönüllü Motivasyonu Ölçeği için Cronbach Alfa değeri 0,885 bulunmuştur. Buna göre ölçeğin yüksek derecede güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Gönüllü Motivasyonu ölçeği alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları analizi neticesinde, Ortak Hedef alt boyutunun yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,896$), Amaç Odaklılık alt boyutunun yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,864$), Dış Faktörler alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,764$) ve Sorumluluk alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,660$) olduğu saptanmıştır.

Verilerin analizinde betimsel istatistikler, yüzdeler dağılımlar, regresyon analizi, T Testi ve ANOVA kullanılmıştır. Veriler, SPSS programı ile analiz edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini test etmek amacıyla etkinlikler ve spor etkinliklerinde gönüllü motivasyonu ile ilgili gerçekleştirilen daha önceki çalışmaların soruları gözden geçirilmiştir. Anketin hazırlanması esnasında gönüllü motivasyonu konusunda veya çalışmayla ilgili diğer konularda anket tekniği ile veri toplama yöntemini kullanmış uzman kişilerin görüşlerinden ve alan yazındaki çalışmalardan yararlanılmıştır. Anket formuna son halini vermeden önce 108 kişiden oluşan ve Erzurum Universiade etkinliğinde görev alan gönüllüler üzerinde bir pilot çalışma yapılmıştır. Ankette kullanılıp ölçek şeklinde değerlendirilen soru grupları için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha değeri hesaplanmıştır.

4. BULGULAR

Gençlik olimpiyatlarına gönüllü katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Araştırmaya katılan kadınların oranı %68,5, erkeklerin oranı ise; % 31,5'tir.
- Araştırmaya katılanların %1,9'u 15-19 yaşında iken, %78,7'si 20-24 yaşında, %14,8'i 25-29 yaşında ve % 4,6'sı 30-34 yaş aralığındadır.
- Katılımcıların %1,9'u lise mezunu iken, %15,7'si ön lisans ve %82,4'ü ise lisans mezunudur.
- Katılımcıların %4,6'sının ailesinde başka gönüllü var iken, %95,4'ünün ise ailesinde başka gönüllü yoktur.
- Katılımcıların %72,2'sinin Avrupa Gençlik Olimpiyatlarında gönüllü olarak çalışan arkadaşları var iken, %27,8'inin ise yoktur.
- Katılımcıların %25'i daha önce başka bir spor etkinliğinde görev yapmış iken, %75'i ise yapmamıştır.

4.1. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin diğer insanlarla etkileşim içine girme durumu üzerine etkisi

Gönüllü motivasyonu faktörlerinin diğer insanlarla etkileşim içine girme durumu ile ilişkilerini incelemek için regresyon analizi uygulanmıştır. Ortaya çıkan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F=96,967$; $p<0,05$). Dört faktör, diğer insanlarla etkileşim içine girme bağımlı değişkeninin % 41'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş beta değerleri incelendiğinde; sorumluluk faktöründe en yüksek ve ters bir etki olduğu görülmektedir. Bunun yanında ortak hedef faktörü de güçlü bir etkiye sahip iken dış faktörler diğer insanlarla etkileşim içine girme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Tablo 3. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin diğer insanlarla etkileşim içine girme durumu üzerine etkisi

Bağımlı Değişken						
Diğer insanlarla etkileşim içine girmek						
Faktörler	Std. β	t	p	R ²	Ayar. R ²	F
Ortak hedef	0,361	9,30	0,000*	0,420	0,416	96,967
Amaç odaklı	0,276	6,22	0,000*			
Dış faktörler	-0,052	-1,281	0,201			
Sorumluluk	-0,479	-12,288	0,000*			
Sabit		198,806	0,000*			
*p<0,05						

4.2. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması üzerine etkisi

Gönüllü motivasyonu faktörlerinin zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması bağımlı değişkeni ile ilişkilerini incelemek için uygulanan regresyon analizinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır (F=74,778; p<0,05). Gönüllü motivasyonu faktörleri zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması bağımlı değişkeninin % 35'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş beta değerlerine bakıldığında; en güçlü ve ters etkinin ortak hedef faktöründe olduğu görülmektedir. Bu faktörü amaç odaklı ve dış faktörler takip etmektedir. Sorumluluk faktöründe zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması bağımlı değişkeninde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Tablo 4. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması üzerine etkisi

Bağımlı Değişken						
Zamanı değerlendirebilecek başka bir etkinlik olmaması						
Faktörler	Std. β	t	p	R ²	Ayar. R ²	F
Ortak hedef	-0,461	-12,285	0,000*	0,359	0,354	74,778
Amaç odaklı	0,305	6,537	0,000*			
Dış faktörler	0,327	7,662	0,000*			
Sorumluluk	0,031	0,760	0,448			
Sabit		65,813	0,000*			
*p<0,05						

4.3. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin oyunlardaki spor dallarından biriyle bizzat ilgileniyor olma üzerine etkisi

Gönüllü motivasyonu faktörlerinin oyunlardaki spor dallarından biriyle bizzat ilgileniyor olmak bağımlı değişkeni ile ilişkilerini incelemek için regresyon analizi uygulanmış ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır ($F=35,834$; $p<0,05$). Her bir faktör, oyunlardaki spor dallarından biriyle bizzat ilgileniyor olmak bağımlı değişkeninin % 20'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş beta değerlerine göre en güçlü etkinin sorumluluk faktöründe olduğu görülmektedir. Ortak hedef faktöründe anlamlı bir etki bulunmamaktadır.

Tablo 5. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin oyunlardaki spor dallarından biriyle bizzat ilgileniyor olma üzerine etkisi

Bağımlı Değişken						
Oyunlardaki spor dallarından biriyle bizzat ilgileniyor olmak						
Faktörler	Std. β	t	p	R ²	Ayar. R ²	F
Ortak hedef	0,092	2,031	0,043*	0,211	0,205	35,834
Amaç odaklı	-0,112	-2,159	0,031*			
Dış faktörler	-0,155	-3,271	0,001*			
Sorumluluk	0,535	11,760	0,000*			
Sabit		65,813	0,000*			
* $p<0,05$						

4.4. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin, bir akraba veya arkadaşın gençlik olimpiyatlarındaki branşlardan biriyle aktif olarak ilgileniyor olması üzerine etkisi

Gönüllü motivasyonu faktörlerinin, bir akraba veya arkadaşın gençlik olimpiyatlarındaki branşlardan biriyle aktif olarak ilgileniyor olması bağımlı değişkeni ile ilişkilerini incelemek için regresyon analizi uygulanmıştır. Buna göre dört faktör bağımlı değişkeninin % 8'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş beta değerlerine bakıldığında; en yüksek ve ters etkinin ortak hedef faktöründe olduğu görülmektedir. Bunun yanında, amaç odaklı ve sorumluluk faktörleri de anlamlı bir etkiye sahipken, dış faktörler bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Tablo 6. Gönüllü motivasyonu faktörlerinin, bir akraba veya arkadaşın gençlik olimpiyatlarındaki branşlardan biriyle aktif olarak ilgileniyor olması üzerine etkisi

Bağımlı Değişken						
Bir akraba veya arkadaşın gençlik olimpiyatlarındaki branşlardan biriyle aktif olarak ilgileniyor olması						
Faktörler	Std. β	t	p	R ²	Ayar. R ²	F
Ortak hedef	-0,206	-4,249	0,000*	0,093	0,087	13,762
Amaç odaklı	-0,129	-2,332	0,020*			
Dış faktörler	0,023	0,458	0,647			
Sorumluluk	0,168	3,445	0,001*			
Sabit		65,813	0,000*			
*p<0,05						

4.5. Erkekler ve Kadınlar Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Tablo 7. Erkekler ve Kadınlar Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi (Bağımsız Örneklem T Testi)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Ortak Hedefler	Erkek	170	4,48	0,604	1,046	0,296
	Kadın	370	4,43	0,578		
Amaç Odaklı	Erkek	170	4,19	0,499	4,182	0,000*
	Kadın	370	3,94	0,710		
Dış Faktörler	Erkek	170	3,15	0,561	0,689	0,491
	Kadın	370	3,09	0,982		
Sorumluluk	Erkek	170	3,25	0,976	1,524	0,128
	Kadın	370	3,12	0,928		
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	Erkek	170	3,94	0,433	2,764	0,006*
	Kadın	370	3,80	0,480		

Ortak Hedefler alt boyutu için erkeklerin düzeyi 4,48 iken, kadınların düzeyi 4,43'tür. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında Ortak Hedefler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t:1,046, p>0,05).

Amaç Odaklı alt boyutu için erkeklerin düzeyi 4,19 iken, kadınların düzeyi 3,94'tür. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t:4,182, p<0,05). Buna göre erkeklerin Amaç Odaklı alt boyutu düzeyi, kadınların düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

Dış Faktörler alt boyutu için erkeklerin düzeyi 3,15 iken, kadınların düzeyi 3,09'dur. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t:0,689, p<0,05).

Sorumluluk alt boyutu için erkeklerin düzeyi 3,25 iken, kadınların düzeyi 3,12'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t:1,524, p>0,05).

Gönüllü Motivasyonu ölçeği için erkeklerin düzeyi 3,94 iken, kadınların düzeyi 3,80'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında Gönüllü Motivasyonu bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t:2,764, p<0,05). Buna göre erkeklerin Gönüllü Motivasyonu ölçeği düzeyi, kadınların düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

4.6. Farklı Yaş Gruplarındaki Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Tablo 8. Farklı Yaş Gruplarındaki Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi (ANOVA)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yaş Grupları	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Fark
Ortak Hedefler	24 Yaş ve Altı	435	4,51	0,509	17,995	0,000*	1-2
	25-29 Yaş	80	4,11	0,882			
	30-34 Yaş	25	4,28	0,000			
Amaç Odaklı	24 Yaş ve Altı	435	4,06	0,660	11,394	0,000*	2-1,3
	25-29 Yaş	80	3,71	0,685			
	30-34 Yaş	25	4,25	0,000			

Dış Faktörler	24 Yaş ve Altı	435	3,20	0,851	40,013	0,000*	1-2,3 2-3
	25-29 Yaş	80	2,42	0,725			
	30-34 Yaş	25	3,80	0,000			
Sorumluluk	24 Yaş ve Altı	435	3,21	0,890	26,880	0,000*	1-2,3 2-3
	25-29 Yaş	80	2,60	1,088			
	30-34 Yaş	25	4,00	0,000			
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	24 Yaş ve Altı	435	3,91	0,513	37,803	0,000*	2-1,3
	25-29 Yaş	80	3,41	0,474			
	30-34 Yaş	25	4,13	0,000			

Ortak Hedefler alt boyutu için 24 yaş ve altı yaşındaki kişilerin düzeyi 4,51 iken, 25-29 yaşındaki kişilerin düzeyi 4,11 ve 30-34 yaşındaki kişilerin düzeyi ise 4,28'dir. Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda, farklı yaş grubundaki kişiler arasında Ortak Hedefler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:17,995, $p<0,05$). Buna göre, 24 yaş ve altındakilerin Ortak Hedefler alt boyutu düzeyi, 25-29 yaşındakilerin düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

Amaç Odaklı alt boyutu için 24 yaş ve altı yaşındaki kişilerin düzeyi 4,06 iken, 25-29 yaşındaki kişilerin düzeyi 3,71 ve 30-34 yaşındaki kişilerin düzeyi ise 4,25'tir. Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda, farklı yaş grubundaki kişiler arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:11,394, $p<0,05$). Buna göre, 25-59 yaşındakilerin Amaç Odaklı alt boyutu düzeyi, 24 yaş altındakilerin ve 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Dış Faktörler alt boyutu için 24 yaş ve altı yaşındaki kişilerin düzeyi 3,20 iken, 25-29 yaşındaki kişilerin düzeyi 2,42 ve 30-34 yaşındaki kişilerin düzeyi ise 3,80'dir. Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda, farklı yaş grubundaki kişiler arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:40,013, $p<0,05$). Buna göre, 25-59 yaşındakilerin Dış Faktörler alt boyutu düzeyi, 24 yaş altındakilerin ve 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşük, 24 yaş altındakilerin Dış Faktörler alt boyutu düzeyi, 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Sorumluluk alt boyutu için 24 yaş ve altı yaşındaki kişilerin düzeyi 3,21 iken, 25-29 yaşındaki kişilerin düzeyi 2,60 ve 30-34 yaşındaki kişilerin düzeyi ise 4'tür. Uygulanan tek yönlü varyans analizi, farklı yaş grubundaki kişiler arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:26,880, $p < 0,05$). Buna göre, 25-59 yaşındakilerin Sorumluluk alt boyutu düzeyi, 24 yaş altındakilerin ve 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşük, 24 yaş altındakilerin Sorumluluk alt boyutu düzeyi, 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Gönüllü Motivasyonu ölçeği için 24 yaş ve altı yaşındaki kişilerin düzeyi 3,84 iken, 25-29 yaşındaki kişilerin düzeyi 3,31 ve 30-34 yaşındaki kişilerin düzeyi ise 4,04'dür. Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda, farklı yaş grubundaki kişiler arasında Gönüllü Motivasyonu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:37,803, $p < 0,05$). Buna göre, 25-59 yaşındakilerin Gönüllü Motivasyonu ölçeği düzeyi, 24 yaş altındakilerin ve 30 yaş üstündekilerin düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

4.7. Farklı Eğitim Gruplarındaki Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Tablo 9. Farklı Eğitim Gruplarındaki Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi (Bağımsız Örneklem T Testi)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Ortak Hedefler	Lise	10	5,00	0,000	3,023	0,003*
	Üniversite(Ön Lisans/Lisans)	530	4,43	0,587		
Amaç Odaklı	Lise	10	4,50	0,000	2,298	0,022*
	Üniversite(Ön Lisans/Lisans)	530	4,01	0,664		
Dış Faktörler	Lise	10	1,00	0,000	-8,205	0,000*
	Üniversite(Ön Lisans/Lisans)	530	3,15	0,829		
Sorumluluk	Lise	10	1,66	0,000	-5,174	0,000*
	Üniversite(Ön Lisans/Lisans)	530	3,19	0,931		

	Lise	10	3,52	0,000		
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	Üniversite(Ön Lisans/Lisans)	530	3,84	0,532	-1,949	0,052

Ortak Hedefler alt boyutu için lise mezunu kişilerin düzeyi 5,00 iken, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyi ise 4,43'tür. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, farklı eğitim durumlarındaki kişiler arasında Ortak Hedefler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t: 3,023, $p < 0,05$).

Amaç Odaklı alt boyutu için lise mezunu kişilerin düzeyi 4,50 iken, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyi ise 4,01'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, farklı eğitim durumlarındaki kişiler arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t: 2,298, $p < 0,05$). Buna göre Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin Amaç Odaklı alt boyutu düzeyi, lise mezunu kişilerin düzeyinden anlamlı derecede yüksektir.

Dış Faktörler alt boyutu için lise mezunu kişilerin düzeyi 1,00 iken, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyi ise 3,15'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, farklı eğitim durumlarındaki kişiler arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t: -8,205, $p < 0,05$). Buna göre lise mezunu kişilerin Dış Faktörler alt boyutu düzeyi, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyinden anlamlı derecede düşüktür.

Sorumluluk alt boyutu için lise mezunu kişilerin düzeyi 1,66 iken, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyi ise 3,19'dur. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, farklı eğitim durumlarındaki kişiler arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t: -5,174, $p < 0,05$). Buna göre lise mezunu kişilerin Sorumluluk alt boyutu düzeyi, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyinden anlamlı derecede yüksektir.

Gönüllü Motivasyonu Ölçeği için lise mezunu kişilerin düzeyi 3,52 iken, Üniversite(Ön Lisans/Lisans) mezunu kişilerin düzeyi ise 3,84'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, farklı eğitim durumlarındaki kişiler arasında Gönüllü Motivasyonu Ölçeği bakımından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (t: -1,949, $p > 0,05$).

4.8. Ailesinde Başka Gönüllü Olarak Çalışan Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Tablo 10. Ailesinde Başka Gönüllü Olarak Çalışan Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi (Bağımsız Örneklem T Testi)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Çalışan Var Mı?	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Ortak Hedefler	Hayır	515	4,51	0,523	13,060	0,000*
	Evet	25	3,14	0,000		
Amaç Odaklı	Hayır	515	4,08	0,625	9,628	0,000*
	Evet	25	2,87	0,000		
Dış Faktörler	Hayır	515	3,16	0,856	6,818	0,000*
	Evet	25	2,00	0,000		
Sorumluluk	Hayır	515	3,12	0,949	-4,615	0,000*
	Evet	25	4,00	0,000		
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	Hayır	515	3,89	0,499	9,767	0,000*
	Evet	25	2,91	0,000		

Ortak Hedef alt boyutu için ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların düzeyi 4,51 iken, bulunanların düzeyi 3,14'tür. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, ailesinde gönüllü başka biri bulunan ve bulunmayanlar arasında Ortak Hedef alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:13,060, p<0,05). Buna göre; ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların Ortak Hedef düzeyi, bulunanların Ortak Hedef düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

Amaç Odaklı alt boyutu için ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların düzeyi 4,08 iken, bulunanların düzeyi 2,87'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, ailesinde gönüllü başka biri bulunan ve bulunmayanlar arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:9,628, p<0,05). Buna göre; ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların Amaç Odaklı düzeyi, bulunanların Amaç Odaklı düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

Dış Faktörler alt boyutu için ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların düzeyi 3,16 iken, bulunanların düzeyi 2'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, ailesinde gönüllü başka biri bulunan ve bulunmayanlar arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:6,818, p<0,05). Buna göre; ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların Dış Faktörler düzeyi, bulunanların Dış Faktörler düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

Sorumluluk alt boyutu için ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların düzeyi 3,12 iken, bulunanların düzeyi 4'tür. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, ailesinde gönüllü başka biri bulunan ve bulunmayanlar arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-4,615, p<0,05). Buna göre; ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların Sorumluluk düzeyi, bulunanların Sorumluluk düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Gönüllü alt boyutu için ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların düzeyi 3,89 iken, bulunanların düzeyi 2,91'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, ailesinde gönüllü başka biri bulunan ve bulunmayanlar arasında Gönüllü alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:9,767, p<0,05). Buna göre; ailesinde gönüllü başka biri bulunmayanların Gönüllü düzeyi, bulunanların Gönüllü düzeyinden anlamlı derecede daha yüksektir.

4.9. Gönüllü Olarak Çalışan Arkadaş Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi

Tablo 11. Gönüllü Olarak Çalışan Arkadaş Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olup Olmadığının İncelenmesi (Bağımsız Örneklem T Testi)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Çalışan Var Mı?	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Ortak Hedefler	Hayır	150	4,12	0,572	-8,862	0,000*
	Evet	390	4,58	0,542		
Amaç Odaklı	Hayır	150	3,50	0,608	-13,139	0,000*
	Evet	390	4,23	0,564		
Dış Faktörler	Hayır	150	2,83	0,876	-4,862	0,000*
	Evet	390	3,23	0,846		

Sorumluluk	Hayır	150	2,54	0,808	-10,322	0,000*
	Evet	390	3,40	0,885		
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	Hayır	150	3,42	0,535	-13,407	0,000*
	Evet	390	4,01	0,425		

Ortak Hedef alt boyutu için gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların düzeyi 4,12 iken, bulunanların düzeyi 4,58'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, gönüllü olarak çalışan arkadaşları bulunan ve bulunmayanlar arasında Ortak Hedef alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($t:-8,622$, $p<0,05$). Buna göre; gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların Ortak Hedef düzeyi, bulunanların Ortak Hedef düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Amaç Odaklı alt boyutu için gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların düzeyi 3,5 iken, bulunanların düzeyi 4,23'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, gönüllü olarak çalışan arkadaşları bulunan ve bulunmayanlar arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($t:-13,139$, $p<0,05$). Buna göre; gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların Amaç Odaklı düzeyi, bulunanların Amaç Odaklı düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Dış Faktörler alt boyutu için gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların düzeyi 2,83 iken, bulunanların düzeyi 3,23'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, gönüllü olarak çalışan arkadaşları bulunan ve bulunmayanlar arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($t:-4,862$, $p<0,05$). Buna göre; gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların Dış Faktörler düzeyi, bulunanların Dış Faktörler düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Sorumluluk alt boyutu için gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların düzeyi 2,54 iken, bulunanların düzeyi 3,4'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, gönüllü olarak çalışan arkadaşları bulunan ve bulunmayanlar arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($t:-10,322$, $p<0,05$). Buna göre; gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların Sorumluluk düzeyi, bulunanların Sorumluluk düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Gönüllü alt boyutu için gönüllü olarak çalışan arkadaşı bulunmayanların düzeyi 3,42 iken, bulunanların düzeyi 4,01'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, gönüllü olarak çalışan arkadaşları bulunan ve bulunmayanlar arasında Gönüllü alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($t:-13,407$, $p<0,05$). Buna göre; gönüllü olarak

çalışan arkadaşı bulunmayanların Gönüllü düzeyi, bulunanların Gönüllü düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

4.10. Başka Bir Etkinlikte Görev Yapma Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olmadığının İncelenmesi

Tablo 12. Başka Bir Etkinlikte Görev Yapma Durumuna Göre Kişiler Arasında Ölçeğin Alt Boyutları Bakımından Farklılık Olmadığının İncelenmesi (Bağımsız Örneklem T Testi)

Ölçek ve Alt Boyutlar	Görev Yapma Durumu	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Ortak Hedefler	Hayır	405	4,40	0,594	-3,327	0,001*
	Evet	135	4,59	0,538		
Amaç Odaklı	Hayır	405	3,98	0,715	-2,690	0,007*
	Evet	135	4,15	0,442		
Dış Faktörler	Hayır	405	3,06	0,897	-2,231	0,026*
	Evet	135	3,25	0,776		
Sorumluluk	Hayır	405	3,08	0,901	-3,496	0,001*
	Evet	135	3,40	1,031		
Gönüllü Motivasyonu Ölçeği	Hayır	405	3,79	0,550	-3,932	0,000*
	Evet	135	3,99	0,422		

Ortak Hedef alt boyutu için daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların düzeyi 4,4 iken, gönüllü olanlar düzeyi 4,59'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanlar ile olanlar arasında Ortak Hedef alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-3,327, p<0,05). Buna göre; daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların Ortak Hedef düzeyi, gönüllü olanlar Ortak Hedef düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Amaç Odaklı alt boyutu için daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların düzeyi 3,98 iken, gönüllü olanlar düzeyi 4,16'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanlar ile olanlar arasında Amaç Odaklı alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-2,690, p<0,05). Buna göre;

daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların Amaç Odaklı düzeyi, gönüllü olanlar Amaç Odaklı düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Dış Faktörler alt boyutu için daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların düzeyi 3,07 iken, gönüllü olanlar düzeyi 3,26'dır. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanlar ile olanlar arasında Dış Faktörler alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-2,231, p<0,05). Buna göre; daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların Dış Faktörler düzeyi, gönüllü olanlar Dış Faktörler düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Sorumluluk alt boyutu için daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların düzeyi 3,08 iken, gönüllü olanlar düzeyi 3,41'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanlar ile olanlar arasında Sorumluluk alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-3,496, p<0,05). Buna göre; daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların Sorumluluk düzeyi, gönüllü olanlar Sorumluluk düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

Gönüllü alt boyutu için daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların düzeyi 3,79 iken, gönüllü olanlar düzeyi 4'dir. Uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda, daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanlar ile olanlar arasında Gönüllü alt boyutu bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır (t:-3,932, p<0,05). Buna göre; daha önce başka etkinliklerde gönüllü olmayanların Gönüllü düzeyi, gönüllü olanlar Gönüllü düzeyinden anlamlı derecede daha düşüktür.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada etkinliklerde gönüllülerin nasıl organize edildiği ve yönetildiğinin yanı sıra, etkinliklerin sorunsuz bir biçimde yürütülmesine olanak sağlayıp hem de organizasyon maliyetlerini önemli ölçüde azaltan gönüllüleri harekete geçiren motivasyonel faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan kadınlar (%68,5) hem gönüllülük hem de motivasyon unsurlarına daha yakın bir tavır göstermektedirler. Katılımcıların %82,4'ünün lisans mezunu olması motivasyon ve gönüllülük uygulamalarının bu çalışma için eğitilmiş kadınlar tarafından yapıldığı sonuçlarına varılmaktadır. Bu sonuçlar, alan yazındaki araştırmalara göre farklılık göstermektedir. Ancak özellikle spor etkinliklerine yönelik gönüllü faaliyetleri ele alındığında, araştırmalar gönüllülüğün daha çok erkekler tarafından üstlenildiğini göstermektedir. Buna karşılık, kadınlar ise daha çok eğitimle ilgili etkinliklere odaklanmaya eğilimlidirler. Yapılan araştırmalarda spor etkinliklerinde görev alan gönüllülerin yaklaşık olarak üçte ikisi erkeklerden oluşmaktadır. Bu nedenle kadınların üstlendiği daha resmi aktörler de genel olarak, çocuklarına bakma yükümlülüğü olmayan daha yaşlı gönüllüler tarafından yürütülmektedir (Downward ve Ralston, 2006:335-336). Bu etkinliğin özel durumundan kaynaklanan ayırt ediciliğinin yanı sıra, toplumsal yapıdan kaynaklanan

unsurlar da söz konusudur. Toplumun hala baskın olan normlarından biri, kadınların halen aile içinde anne rolünü veya geleneksel anlamdaki eş rolünü oynamasıdır. Bu, kısmen onların ailelerinin zaman ve para kaynakları üzerinde kontrollerinin az olması sonucunu da doğurur. Dolayısıyla bu durum da kadınların hem spora fiilen katılımını hem de gönüllü olarak etkinlikler içinde yer almalarını ciddi oranda etkileyebilir (Downward, Lumdson ve Ralston, 2005:223).

Araştırmaya katılanların %78,7'sinin 20-24 yaş aralığı için tamamlanmamış bir kariyerde gönüllülük ve göreve motivasyon algılarının öne çıktığını ifade etmek doğru olacaktır. Buna ek olarak, katılımcıların %72,2'sinin Avrupa Gençlik Olimpiyatlarında gönüllü olarak çalışan arkadaşlarının var olması mesleki bir motivasyon unsuru olarak gönüllü çalışıldığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık, katılımcıların %95,4'ünün ailesinde başka gönüllünün olmaması ve %75'inin daha önce başka bir etkinlikte görev almamış olması bu çalışma için anlamlı bir sonuç değildir. Gönüllülükle spora fiilen katılım arasındaki ilişki, spor müsabakalarını halkı fiilen spor yapmaya teşvik edici bir araç olarak kullanmayı isteyen karar verici merciler için çok önemlidir. Buna karşılık katılım ve gönüllülük arasında açık bir ilişki saptanamasa da, büyük spor etkinliklerinin bireylerin spora olan ilgisini ve dolayısıyla katılımını artırmak için önemli fırsatlar sunduğu düşünülmektedir (Downward ve Ralston, 2006:336).

Gönüllülerin, görev yaptığı etkinliğe dair olumlu hisler geliştirmelerinin, ülkedeki sonraki dönemde gerçekleştirilecek tüm spor etkinliklerinin gönüllü ihtiyacının karşılanmasında anahtar bir rolü vardır. Elbette ki uluslararası boyutta katılımın olduğu büyük çaplı organizasyonlarda, etkinlik yönetiminin tüm aşamalarında olabileceği gibi gönüllü yönetimi sürecinde de zaman zaman bazı sıkıntıların yaşanması çok olağandır.

Beslenme ve konaklama gibi temel ihtiyaçların organizasyonu, gönüllülerin görev alanlarının belirlenmesi ve onlara verilen eğitimler ile gönüllülerle kurulan iletişim ve faaliyetlerin koordinasyonunda yaşanan aksaklıklar bu etkinliğin gönüllü yönetim sürecinde karşılaşılan temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada gönüllülerin temel ihtiyaçlarının karşılanması konusu var olan fiziksel olanaklarla doğru orantılı bir husus olduğundan, bu durumu doğrudan gönüllü yönetimi sürecinin bir zaafı olarak değerlendirmemek gerekir.

Bununla birlikte gönüllülere görev yaptıkları etkinlikler kapsamında daha iyi barınma, beslenme vs. olanaklarının sağlanması, onların etkinliklere karşı olumlu hisler geliştirmelerinde büyük öneme sahip olacağı düşünülmektedir. Ayrıca EYOF'ta görev yapan gönüllü yöneticilerinin üzerinde en çok durduğu problemlerden bir diğeri de gönüllülerin görev dağılımında yaşanan sıkıntılardır. Burada her bir gönüllü pozisyonunun belirli, bir başka ifadeyle sınırlı bir kontenjane sahip olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Dolayısıyla gönüllü yöneticilerince her ne kadar gönüllüler istekleri doğrultusunda pozisyonlara atanmaya çalışılırsa da, istek ya da beklentilerden farklı görevlendirmeler

olması da kaçınılmazdır. Bu noktada temel konu bu görevlendirmelerin gerçekten gönüllü adaylarının nitelikleri göz önünde bulundurularak ve adaletli bir biçimde yapıp yapılmadığıdır.

Diğer yandan, etkinlik gönüllülerince EYOF'taki gönüllülük deneyimlerine ilişkin olarak ifade edilen bir başka sorun da kendilerine verilen eğitimlerin yeterli olmaması olarak belirlenmiştir. Ancak kısıtlı bir sürede, üstelik 1500 kişilik bir grubun ciddi bir eğitime tabi tutulamaması da olağan karşılanması gereken bir durumdur. Bununla birlikte bazı kritik pozisyonlarda görevlendirilen gönüllülerin ülkeyi temsil etme vb. manevi sorumlulukları da üstlendikleri düşünülürse, onlara özellikle bu noktada iletişim becerileri ve hitabet sanatı gibi konularda daha spesifik ve görev odaklı eğitimler verilmesi gerektiği açıktır. Ayrıca etkinlik süresince, gönüllülerin çalıştığı departmanlardaki yöneticilerin gönüllülerle kurduğu iletişimde bazı problemler alanların olduğu da belirlenmiştir. Etkinliğe her hangi bir ücret ya da doğrudan bir menfaat gözetmeksizin gönüllü olan insanlar, çalışmalarını sırasında kendileriyle kurulan iletişimde sanki ücretli çalışanmış ya da aralarında bir hiyerarşi varmış gibi yapılan yaklaşımlardan rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir.

Doğrudan gönüllü yöneticilerinden çok, gönüllülerin görev yaptıkları departmanlarda yaşadıkları sıkıntılardır. Bu yüzden gönüllü yöneticilerince, gönüllülerin departmanlardaki yöneticilerine de, etkinlik gönüllülerine ne şekilde yaklaşmaları gerektiği konusunda bir bilgilendirme yapılması önemli olacaktır. Gönüllülerin etkinlikler için en büyük ücretsiz iş gücü kaynağı olmalarının yanı sıra, yapılan işi sevdikleri için orada oldukları, bu yüzden karşılığında bir ücret talep etmedikleri halde canla başla sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştıkları akıllardan çıkarılmamalıdır.

Alandaki birçok çalışma gönüllü motivasyonunun gönüllü tatminiyle pozitif bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Farrell vd. (1998) gönüllü tatmini, gönüllü motivasyonu ve deneyim arasında bağ olduğunu belirtmektedirler. Buna göre gönüllülerin etkinlik boyunca yaşadığı deneyimler onların etkinlikten önceki beklentilerini karşıladıysa, bu durumda gönüllülerin tatmin oldukları sonucuna ulaşmaktadır. gönüllüyü iyileştirme ve korumaya yardımcı olan bir faktördür (Chun, 2003:13-14). Bu tatmin de gönüllülerin gelecekteki spor müsabakalarına tekrar gönüllü olarak katılma olasılıklarını yükseltmektedir. Buna göre gönüllüler spor müsabakaları içinde psikolojik ihtiyaç tatminini yaşadıkları ve bir ölçüye kadar kendilerini gerçekleştirdikleri müddetçe gelecek müsabakalar için de güdümlü ve gönüllü olma ihtimalleri yükselecektir (Bang ve Ross, 2009:65). Spor organizasyonlarında gönüllülerin tatmin olma düzeylerinin anlaşılması, organizasyonun istikrarı ve başarısının yanı sıra, gönüllülerin kaybedilmemesi ve onlardan daha sonraki organizasyonlarda da yararlanılabilmesi açılarından önemli bir faktördür. Bu açıdan, gönüllü tatmini ile ilgili daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak gönüllü yönetim sürecinde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, gönüllülerin EYOF'ta bulunmayı genellikle yaşanması gereken önemli bir deneyim olarak nitelendirmeleri önemlidir. Etkinlikteki gönüllülük deneyimlerine dair olumlu görüşler belirten katılımcılar genel olarak bu değerlendirmelerini "güzel bir organizasyon" şeklinde ifade etmektedirler. Aslında etkinlikle ilgili olumsuz görüşler belirten pek çok gönüllü de "her şeye rağmen" güzel bir deneyim yaşadıklarını belirtmektedirler. Burada ön plana çıkan temel unsurlarınsa bu etkinliğin bir parçası olma ve bir amaç için işbirliği içinde çalışma gibi faktörler olduğu, ayrıca yeni insanlar/farklı kültürler tanıma, yabancı dili geliştirme vb. faktörlerin de bu alanda gönüllüleri en fazla motive eden konuların başında geldiği göze çarpmaktadır.

Yazarların notu: Bu araştırma, Anadolu üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda tamamlanan Spor Etkinliklerinde Gönüllü Motivasyonu başlıklı doktora tez çalışmasının bir bölümünün gözden geçirilmiş versiyonudur.

KAYNAKÇA

- Bang, H., & Ross, S.D. (2009). Volunteer motivation and satisfaction. *Journal of Venue and Event Management*, 1(1).
- Baum, T., & Lockstone, L. (2007). Volunteers and mega sporting events: Developing a research framework. *International Journal of Event Management Research*, 3(1).
- Chun, H. (2003). A study of volunteers' motivation and satisfaction in the 2002 FIFA World Cup Korea Japan. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, United States Sports Academy.
- Clary, E.G., Synder, M., & Stukas, A. A. (1996). Volunteers motivations: Findings from a national survey. *Nonporfit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485-505.
- Cuskelly, G., McIntyre, N., & Boag, A. (1998). A longitudinal study of the development of organizational commitment amongst volunteer sport administrators. *Journal of Sport Management*, 12, 181-202.
- Downward, P.M., Lumdson, L., & Ralston, R. (2005). Gender differences in sports event volunteering: Insights from Crew 2002 at the XVII Commonwealth Games. *Managing Leisure*, 10.
- Fairley, S., Kellett, P., & Green, B.C. (2007). Volunteering abroad: Motives for travel to volunteer at the Athens Olympic Games. *Journal of Sport Management*, 21.
- Farrell, J., Johnston, M.E., & Twynam, G.D. (1998). Volunteer Motivation, Satisfaction and Management at an Elite Sporting Competition. *Journal of Sport Management*, 12.
- Pauline G., & Pauline, J.S. (2009). Volunteer motivation and demographic influences at a professional tennis event. *Team Performance Management*, 15, (3/4).

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 2, Issue: 1, p. 122-136, 2019

**VISITOR CARRYING CAPACITY FOR RECREATION
TREKKING ROUTES IN PROTECTED SITES: ULUDAĞ
NATIONAL PARK SAMPLE**

Gül Sayan Atanur¹

Şükran Şahin²

Volkan Müftüoğlu³

Öner Demirel⁴

(Received 12.03.2019 Published 05.08.2019)

Abstract

This paper suggests an approach for calculating the visitor carrying capacity in protected sites with the example of Uludağ National Park (UNP) which is one of the major touristic and recreation destination in Turkey. First phase of the approach includes landscape character analysis and assessment work. Secondly, visitor carrying capacity calculation was carried on an ecological basis.

Bursa city was founded on the mountainside of Uludağ, with a height of 2543 m., which was declared as a national park in 1961. There are numerous projects with the aim developing touristic activities in Uludağ implemented by local and central administration in recent years. These projects have been initiated with the idea of opening UNP to use not only in winter, but throughout the year. Also there is a long term protection plan of the UNP with three different protection categories such as absolute protection zone, limited

¹ Ph.D., Bursa Technical University Faculty of Forestry Department of Landscape Architecture, +90 224 300 3415, Corresponding author, gul.atanur@btu.edu.tr

² Ph.D., Ankara University Faculty of Agriculture Department of Landscape Architecture, +90 312 596 1519, sukran.sahin@ankara.edu.tr

³ Ph.D., Bursa Technical University Faculty of Forestry Department of Landscape Architecture, +90 224 300 3853, volkan.muftuoglu@btu.edu.tr

⁴ Ph.D., Kırıkkale University Faculty of Fine Arts Department of Landscape Architecture, +90 318 357 4242/1412, demirel@kku.edu.tr

development zone and controlled development zone; and trekking routes are within the limited development zone area. The present study examines the use of one of the eight different trekking routes (*TG-2.Sarıçayır Peak - German Meadow Location- Çobankaya - Softaboğan Location*) defined in long term development plan. The result shows that real visitor carrying capacity of the studied trekking route is 38% less than actual physical carrying capacity due to the limitations indicated by the landscapes characteristics. It can be assumed that the studied 4.5 km trekking route is faced with landscape deterioration problems due to trekking activities in future, and requires landscape management and monitoring resolutions. This paper contributes that, the estimations for visitor carrying capacity should be based on landscape character analysis and assessment with the purpose of preventing ecological deteriorations in trekking routes used for recreation.

Keywords: Uludağ, Protection, Recreation, Trekking, Visitor Carrying Capacity

1. INTRODUCTION

Factors such as the emergence of phenomena of leisure time and vacation, as well as the facilitated travel to far lands in short amount of time and unstoppable increase of car ownership in the aftermath of industrial revolution paved the way to the concept of recreational use of natural landscape. Today, majority of the world live in urban spaces and the urban population increases rapidly (Wiskerke, 2015; Mumford, 2007; EEA, 2006). Recreation demand of ever-increasing urban population increases the recreational pressure on natural sites.

The study area is Bursa Province; established on the skirts of UNP, which has experienced a rapid urban population growth since 1970s (Moradi and Görer Tamer, 2017). This huge increase in the population also had an impact on the spread of urban spaces. The city is very close to biggest metropolitan and capital cities of Turkey; Istanbul and Ankara. The spatial plans, highways and similar big investments which will be made to the region involving Bursa in the upcoming years indicate that population increase tendency will continue. It is noted that the natural sites on the periphery of city are utilized more and more day by day.

UNP takes its name from Mountain Uludağ with a height of 2543 m. UNP has 12,762 ha field. It was proclaimed as a national park in 1961 and its first plans were drafted by experts from USA (Ministry of Environment and Forestry, 2018). The park also has a skiing site which was the first of its kind in Turkey. This quality of UNP; which has a significant role in the emergence of winter tourism movement, has also created a brand value and become an integral part of the city. UNP has served as a national skiing resort to big, metropolitan cities around it, but also has started to experience certain problems in time due to the launching of new ski resorts. National park has always attracted attention within the changing recreational expectations over the years; but it has been criticized for use over capacity.

In 2009, a long-term development plan aimed at the management of UNP in the use of conservation balance was made.

A long term development plan has been devised in 2009 aiming to manage protection and utilization balance of UNP. Purpose of Long Term Development Plan on 1/25.000 scale is to protect the natural and cultural resource values of UNP and ensure continuity of National Park as a source value by respecting use and utilization balance and considering the new demands of use besides existing ones to meet mandatory and basic needs of the visitors but only allowing limited and controlled use (Ministry of Environment and Forestry, 2009).

According to the Long Term Development Plan there are three different category of areas under protection as absolute protection zone, limited protection zone and controlled utilization zone.

Absolute protection zone covers 84% of the total national park area (10,830 ha). There are endemic plant vegetation and wild life zones which must be protected for sustainability of natural flora and fauna, forest zones with pure Uludağ Abies stands, forests with a slope of more than 40%, entire European larch zones sensitive to fire and glacier lakes.

Limited Use Zones covers areas that constitute integrity with the natural characteristics and ecological structure which is open to use on a limited level; they are also in natural connection with absolute protection zones and may act like a buffer zone. Forests zones outside the absolute protection areas, transitioning regions from absolute and controlled use areas (which are also not sensitive or under protection) are under the category of limited use zones. Limited use zones cover a land of 1732 ha which corresponds to 14% of total land.

Controlled use areas cover 2% of the National Park area (200 ha). These areas cover the lands where the human activities impacts are felt more in comparison with the areas of absolute and limited use; and tourism and recreational activities are maintained.

Many projects have been implemented recently with the aim of improving the touristic activities in Uludağ by central administration. There are also projects to encourage using UNP not only in winter, but in all seasons. There are utilities such as numerous picnicking areas, daily accommodation sites, trekking routes etc. New cable car lines and widened roads have tripled the annual number of visitors which used to be 500.000.

These utilizations are within the limited and controlled use zones in the national park. The great increase in the user intensity necessitated an assessment on the carrying capacity of this natural site. Recreational carrying capacity is identified on a selected route within the study and sustainable use suggestions are developed for the trekking routes in the national park.

2. STUDY AREA

UNP-Long Term Development Plan identifies eight trekking routes on the National Park (Ministry of Environment and Forestry, 2009). This route selected as the study area is the route number two in the plan (Figure 1). This route is defined as follows in UNP-LTDP.

“TG-2.Sarıçayır Peak – German Meadow Location– Çobankaya - Softaboğan Location: This route starting from Sarıçayır Peak which lays between Sarıalan Camping and Daily Recreation Site and Kızpınarı location reaches Softabağı Location is approximately 4.5 km and is categorized in the very difficult degree. Çobankaya Camping and Daily Recreation Site, forestry and

mountainous landscape are seen on the route. Access is only possible via a path and it is not possible to use any vehicles on this route.

National Park officials indicated that this TG2 route is heavily used by the users of the national park, and added a visitor carrying capacity study might be useful (Gencer 2018).

Observations from the field also reveal that this route passes from a camping and daily recreation site; and it is detected that this route has a high potential of representing the variables that have an impact on the carrying capacity. Thus, TG2 is selected as the example route.”

According to the Landscape Character Types Map of Şahin et al (2011) demonstrated at Figure 2 the travel route crosses through five different landscape characters mentioned below in terms of climate, stone structure, geomorphological main unit and landscape design structure.

Figure 1. Study Area

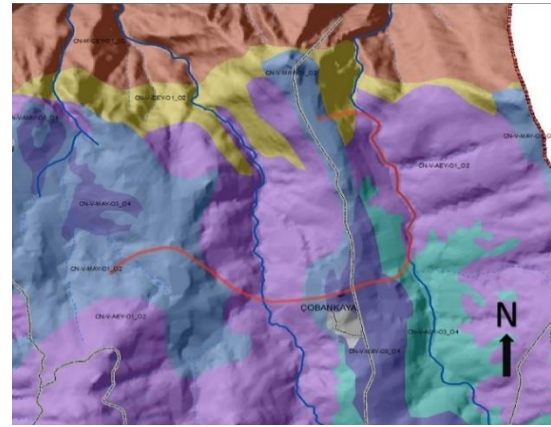

Figure 2. Landscape Character Types of the Study Area

3. METHOD

Carrying capacity analyses involves three important steps (Şahin et al, 2014): (1) Ecological Carrying Capacity, (2) Visitor Carrying Capacity and (3) Economical Carrying Capacity. This study covers the 2nd step. On the other hand, each step is the determiner of the next step. The data related to 1st step were previously realized by Şahin et al. (2011) and there were used in this study as they were. For biodiversity data, UNP-LTDP was used.

3.1. Ecological Carrying Capacity

Ecological carrying capacity, was identified with Landscape Analysis and Assessment carried out previously by Şahin et al (2011). Ecological carrying capacity is considered as the limiting factor in visitor physical carrying capacity calculations (Şahin et al, 2014). In this

calculations landscape function analysis in Figure 3 identified by Şahin et al (2011) (erosion risk, water permeability, surface flow potential, visual landscape value and landscapes with protection value) were taken into consideration.

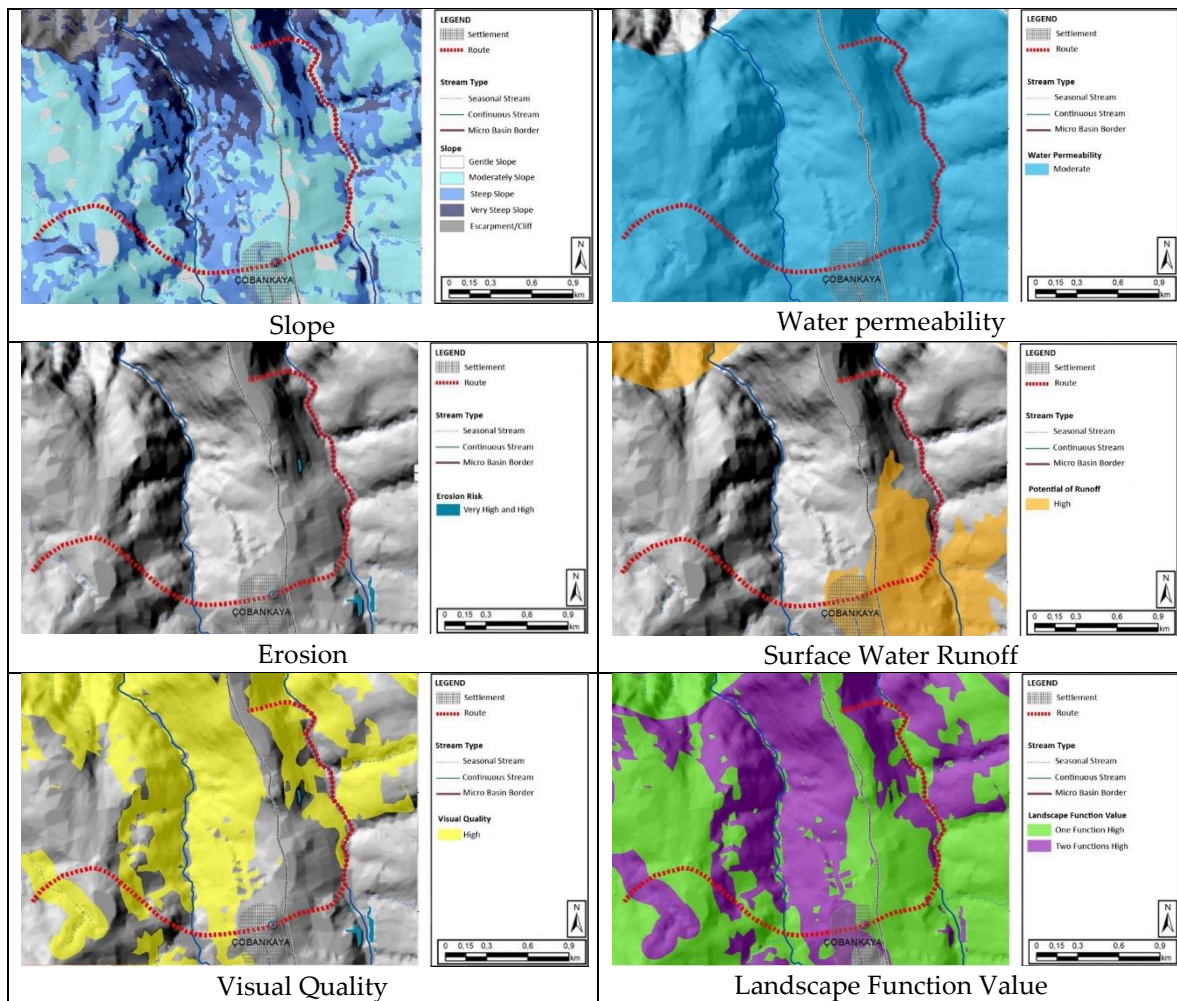

Figure 3. Landscape functions (Şahin et al 2011)

3.2. Visitor Carrying Capacity

The following considerations were taken into account in the visitor carrying capacity calculations (adapted from, Şahin et al, 2014).

1. Calculations are made for weekend use.
2. It is assumed that the conditions that meet infrastructure, personnel and equipment requirements affect visitor satisfaction.

3. It is assumed that the use of visitors will cover a total of 8 hours between 10.00 and 18.00 hours.
4. Trekking tours are planned with the guide.
5. The average walking speed of a person (5 km/h) and the stopping times for observation purposes were taken into account in the calculation of the walking times. These periods also include the time for groups to come together and act as guide.
6. The walkway is not suitable during all seasons due to the climatic conditions. It is assumed that there will be no walk on snowy and frosty days. According to these conditions, when the climate data is examined, 5 months usage between May-September is foreseen.

In the calculation of visitor carrying capacity in the project area Cabellos (1992)'s "Tourism, Ecotourism and Protected Areas" book was used. This book is one of the series published by the IUCN and it was published following the 'IV. World Congress on National Parks and Protected Areas' which was held in 1992 in Caracas, Venezuela. Numerous works and papers presented in two tourism related workshops that were held during the above-mentioned Congress were used in the preparation of the Book. The 10th Annex of the book is titled "Method for Calculating the Carrying Capacity in Protected Areas" and it constituted the basis of the project carrying capacity analyses mentioned below. Cabellos (1992) used Cifuentes (1992) while elaborating this part.

First of all, the following three carrying capacity levels were calculated (Cifuentes, 1992; Cabellos, 1996; Bera et al, 2015).

1. Physical Carrying Capacity (PCC)
2. Real Carrying Capacity (RCC)
3. Effective or Permissible Carrying Capacity (ECC)

PCC is always bigger than RCC. RCC is either greater than or equal to ECC.

(PCC > RCC and RCC ≥ ECC)

3.2.1. Physical Carrying Capacity (PCC)

The maximum number of visitors that can be physically located in a certain place and within a certain period of time is defined as PCC. PCC is calculated according to the following equation.

$$PCC = A \times V/a \times Rf \quad (1)$$

PCC: Physical Carrying Capacity

A: Available area for public use

V/a: Area required per user (1 m²)

Rf: Open period / Average time of one visit

To measure PCC, the following basic considerations should be considered:

- Generally, a space of at least 1 m² is required for a person to move freely.
- In calculating the value A, it is necessary to take into consideration the spatial constraints (rocky area, precision, etc.) in the area. A line size is the limiting factor for the trip or tours, the number of groups and the distance between the groups.
- The rotation factor (Rf) is the number of permissible visits per day and can be calculated by the following equation.

$Rf = (\text{open time for visit}) / (\text{average time required for a visit})$

The basic information and criteria for the physical carrying capacity calculation are given below:

- The visitor entry can also be from either beginning of the route. Access to the starting points is planned using the existing roads. The carrying capacity calculation was made for one direction. For two directions calculation, the number found will be doubled.
- A length of 1 m is required for each person on the route.
- The walkway is at least 1.2 m wide as the route cross section. In this case, each visitor will occupy 1.2 m² area.
- The minimum distance between tour groups is estimated to be 50 m (Ceballos Lascurain H, 1992).
- The maximum number of people in each group is 20 people.
- When observations and rest intervals are added, the average walking time is 2 hours and 45 minutes.
- The area is open 8 hours a day (10:00 - 18:00)
- The average length of the sightseeing line is approximately 4500 m.

20 meters long trip line will be needed for 20 visitors. When a distance of 50 m is planned between groups, 65 groups can be found on the same route.

$(65 \times 20) + (64 \times 50) = 4500 \text{ m}$ (total route distance)

These 65 groups will occupy a total of 1560 m² ($65 \times 20 \times 1,2 = 1560 \text{ m}^2$) of sightseeing area while they are on the same route.

A person can visit this area 2,91 times a day (8/2,75) since the sightseeing line is open 8 hours and each visit lasts 2 hours and 45 minutes (total 2,75 hours).

$$PCC = A \times V/a \times Rf$$

$$PCC=1560 \text{ m}^2 \times 1/1,2 \text{ m}^2 \times 2,91$$

$$PCC=3783 \text{ daily visitors}$$

3.2.2. Real Carrying Capacity

The real carrying capacity (RCC) is the maximum number of visitors obtained by applying the correction factor determined by taking into account the landscape character of the area to the PCC value. These correction factors include; physical, environmental, ecological, social and managerial variables of the area. Maps elaborated during the process of Landscape Character Analysis and Assessment (especially assessments made through the function analysis of landscape) must be used here.

The RCC value can be expressed by the following equation.

$$RCC = PCC - Cf_1 - Cf_2 - \dots - Cf_n \quad (2)$$

C is the correction factor expressed as a percentage. In this context, RCC equation can be expressed as follows.

$$RCC = PCC \times (100 - Cf_1)/100 \times (100 - Cf_2)/100 \times (100 - Cf_n)/100 \quad (3)$$

Correction factor can be calculated as a percentage by the following equation.

$$Cf = M_1/M_t \times 100 \quad (4)$$

M_1 = limiting magnitude of variable

M_t = total magnitude of variable

Correction factor analysis is given below. Correction factors related to landscape function analyzes as ecological constraints are taken into account in the analysis of carrying capacity. For climate data Türkiyeş and Öztürk (2008) and Öztürk (2010) were used.

Extreme Sun Correction Factor

In the study area, the walking route is in the dense and very dense range of the vegetation cover level (Özsoy, 2009). Therefore, since there is no extreme sunny day, this factor did not participate in the calculation.

Foggy Days Correction Factor

M_1 = 28,5 foggy days (Between May-September, 5 months)

M_t = 150 total days in a five month period (30x5)

$$Cf_{fd} = (28,5 \times 100) / (150) = \% 19$$

Snow-Covered Days Correction Factor

M_1 = 15,1 snow-covered days (Between May-September, 5 months)

M_t = 150 total days in a five month period (30x5)

$$Cf_{scd} = (15,1 \times 100) / (150) = \% 10$$

Snowy Days Correction Factor

M_1 = 2,9 snowy days (Between May-September, 5 months)

M_t = 150 total days in a five month period (30x5)

$$Cf_{sd} = (2,9 \times 100) / (150) = \% 1,9$$

Wildlife Threat Correction Factor

The study area is the habitat of the Apollo Butterfly (*Parnassius apollo* L.) and the Bearded Vulture (*Gypaetus barbatus* L.) (Figure 4)

The bearded vulture is laying in March. For this reason, it was assumed that during the route visit there would be no disturbance of these raptor birds.

The Apollo butterfly begins to appear in the field at the end of June and at the beginning of July. So July and August were taken as protection period (Kovançı et al, 1999).

M_1 = 60 wildlife threat days (Between May-September, 5 months)

M_t = 150 total days in a five month period (30x5)

$$Cf_{wt} = (60 \times 100) / (150) = \% 40$$

Figure 4. Left: Apollo Butterfly (*Parnassius Apollo* L.) and Right: Bearded Vulture (*Gypaetus barbatus* L.)

Temporary Closed Days Correction Factor

It is assumed that the project area can be used for maintenance purposes for up to 2 weeks per year.

$M_t = 14$ temporary closed days (Between May-September , 5 months)

$M_t = 150$ total days in a five month period (30x5)

$Cf_{tcd} = (14 \times 100) / (150) = \% 9,3$

A summary of the different correction factors is given below:

Foggy Days Correction Factor: %19

Snow-Covered Days Correction Factor: %10

Snowy Days Correction Factor: %1,9

Wildlife Threat Correction Factor: %40

Temporary Closed Days Correction Factor: %9,3

The equation used in the calculation of RTK values is as follows

$RCC = PCC \times (100 - Cf_{fd}) / 100 \times (100 - Cf_{scd}) / 100 \times (100 - Cf_{sd}) / 100 \times (100 - Cf_{tcd}) / 100 \times (100 - Cf_{wt}) / 100$

$RCC = PCC \times (100 - 19) / 100 \times (100 - 10) / 100 \times (100 - 1,9) / 100 \times (100 - 9,3) / 100 \times (100 - 40) / 100$

$RCC = PCC \times 0,81 \times 0,9 \times 0,981 \times 0,907 \times 0,6$

$RCC = PCC \times 0,39$

$RCC = 3783 \times 0,39$

$RCC = 1475,37$

The number of persons identified is for one-way trekking route. Considering the fact that the trekking route is two-way, visitor the carrying capacity of the trekking route is **2950 people**.

4. RESULT AND CONCLUSION

In long term development plan, there are provisions related to the obligation of calculating the carrying capacity of trekking routes and to the essentiality of preserving the natural structure during activities to be carried out on trekking routes. By taking into account this legal basis, calculation of carrying capacities of all national parks and updating them periodically will allow sustainable use of national park values.

The visitor perceptions positioned Uludağ with its tourism superstructure means and entertainment opportunities (Evren & Kozak, 2018). Actually, the total visitor of the studies

destination is 800.000 person, of which %35 is winter visitor, %50 is summer visitor, and %15 is spring visitor (Ministry of Environment and Forestry, 2009). When those numbers are taken into account, demand for trekking routes might be higher in future. Nevertheless, research shows that the trekking routes has a very low carrying capacity. We can conclude from this fact that if the nature management does not take the carrying capacities into account, the expected tourism income might be at the expected level at first but in the long run it will create problems due to nature deterioration and tourism income will drop.

On the other hand the ecological carrying capacity is higher if the management authority or customer makes efforts to save the soil, as well as habitats on trails when trekking other recreational activities over sensitive landscape (Manning, 2002). So that, landscape management efforts must be well prepared and monitored with respect to predefined performance indicators both for nature protection as well as visitor satisfaction.

The visitor carrying capacity estimation of this paper is lacking the social carrying capacity estimations which can make even more decreased the acceptable visitor number. There are a large number of researches on the social carrying capacity of tourists regions, in particular for protected natural areas, in which the best known is Shelby and Heberlein's study (1984). The crowding (encounter) norms among the indicators used for social carrying capacity, describing what is the visitor number could be acceptable to encounter in certain area of trekking route are often applied to protected areas (Vaske et al, 2016, Bingül, et al, 2017).

Even though trekking might seem like a harmless recreational activity, in case they surpass the optimum level, many risks can emerge. In case of surpassing the usage capacity, first there are changes in the structure of the earth due to pressure and treading. Also, due to stamping effect, there are negative changes in the vegetation characteristics. When we consider these negative developments together with the vital rituals of the fauna, wildlife can also be negatively affected by the trekking activities. A busy trekking route has negative psychological effects on users and undermines user satisfaction. Visitor management with carrying capacity analysis can help to produce better vision for the future of the target areas.

REFERENCES

- Bingül, M. B., Vaske, J. and Donnelly, M. (2017). Encounter norms among visitors at a national park in Turkey. *European Journal of Tourism Research*, 17, 206-214.
- Ceballos-Lascuráin, H. (1992). Tourism, ecotourism, and protected areas: the state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development. *IV. World Congress on National Parks and Protected Areas*. IUCN, Protected Areas Programme. Gland, Switzerland.
- Cifuentes, M.A. (1992). *Determinación de capacidad de carga turística en áreas protegidas*. Biblioteca Orton IICA/CATIE, Costa Rica.

Atanur, G. S., Şahin, Ş., Müftüoğlu, V. & Demirel, Ö. (2019). Visitor Carrying Capacity for Recreation Trekking Routes in Protected Sites: Uludağ National Park Sample. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 2 (1): 122-135.

- European Environment Agency, (2006) Urban Sprawl in Europe - The Ignored Challenge, EEA Report No 10/2006, Kopenhag.
- Evren, S. & Kozak, N. (2018). Competitive positioning of winter tourism destinations: A comparative analysis of demand and supply sides perspectives–Cases from Turkey. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9 (2018), 247–257.
- Kovancı, B., Gençer, N.S. & Kaya. M. (1999). Uludağ(Bursa)'da Bulunan Apollon Kelebeği, Parnassius apollo (L.) (Lepidoptera: Papilionidae) Üzerinde Biyolojik ve Ekolojik Araştırmalar. *Tr. J. of Agriculture and Forestry*, 23 (1999), Ek Say 4, 875-884 @ TÜBİTAK (Biological and Ecological Studies on Parnassius Apollo. Additional Issue)
- Lóvén , L. (2002). Customer Satisfaction as an Indicator of Social Carrying Capacity - Case Heritage Centre Ukko in Koli National Park, Finland. *In: Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas Conference Proceedings* ed by A. Arnberger, C. Brandenburg, A. Muhar, 340-345.
- Manning, R.E. (2002). How Much is Too Much? Carrying Capacity of National Parks and Protected Areas. *In: Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas Conference Proceedings* ed by A. Arnberger, C. Brandenburg, A. Muhar, 306-313.
- Moradi, M. and Görer Tamer, N. (2017). Bursa Örneğinde Kentsel Büyümenin Yerel İklim Değişikliği Üzerine Etkisi Planlama [The Urban Growth Effects Over the Local Climate Change in the Case of Bursa], *Planlama (Journal)* 2017; 27(1):26–37 , DOI: 10.14744.
- Mumford, L. (2007). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. Mariner Books.
- Özsoy, G. (2009). Remote Sensing and GIS Applications for Monitoring Multi-Temporal Changes of Natural Resources in Bursa-Turkey. *J. BIOL. ENVIRON. SCI.*,2009, 3(8), 53-59.
- Öztürk, M.Z. (2010) Uludağ (Zirve) ve Bursa Meteoroloji İstasyonlarının Karşılaştırmalı İklimi [Comparative climate of Uludağ (Zirve) and Bursa Meteorology Stations]. *Türk Coğrafya Dergisi Sayı (Turkish Geography Magazine)* 55: 13-24, İstanbul.
- Shelby, B and Herbelein, T.A. (1984). A Conceptual Framework for Carrying Capacity Determination. *Leisure sciences* 6(4), 433-451.
- Swagata Bera, S., Majumdar, D.D. & Paul, A.K., (2015) Estimation of Tourism Carrying Capacity for Neil Island, South Andaman, India. *Journal of Coastal Sciences*. Volume 2 Issue No. 2 – 2015, 46-53.

- Şahin ve ark. (2011). Peyzaj Planı ve Peyzaj Karakter Analizi Raporu (III. İş Paketi) [Landscape Plan and Landscape Character Analysis Report (III. Work Package)]. In: Çabuk ve ark (2011), Uludağ Milli Parkı Sarıalan-Çobankaya-Karabelen-Kirazyayla-Yılanlıkaya Mevkileri Peyzaj Planlama-Koruma Amaçlı İmar Planı ve Peyzaj Tasarımı Çalışmaları [Uludağ National Park Sarıalan-Çobankaya-Karabelen-Kirazyayla-Yılanlıkaya Landscape Planning-Preservation Zoning Plan and Landscape Works]. Bursa Orhangazi Belediyesi Projesi [Bursa Orhangazi Municipality Project].
- Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E. ve Memlük, Y. (2014). Akarsu Koridorlarında Peyzaj Onarımı ve Doğaya Yeniden Kazandırma Teknik Kılavuzu. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü adına BEL-DA Belde Proje ve Dan. Tic. Ltd. Şti., 154 sayfa, Ankara.[Landscape Repairs in Watercourses and Technical Guideline Recovering Nature. BEL-DA (Town Project and Consultancy Company) on behalf of the Ministry of Forestry and Water Affairs, Nature Protection and National Parks General Directorate]
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2009). Uludağ Milli Parkı 1/25.000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı: Nihai Plan Rapor [1/25.000 Scale Long Term Development Plan of Uludağ National Park/ UNP-LTDP]. Yüklenici [Contractor]: Doğukan İmar İnşaat ve Tic. Ltd. Şti.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2018). Uludağ Milli Parkı. <http://bolge2.ormansu.gov.tr>, Erişim Tarihi: 07.08.2018.
- Türkeş, M & Öztürk, M.Z. (2008). Uludağ Meteoroloji İstasyonu Verilerinin İklimsel Değişimler Ve Periglasiyal Süreçler Açısından İncelenmesi [Analyses of Uludağ Meteorological Station Data in relation to Climate Changes and Periglacial Processes]. *IV. Atmosfer Bilimleri Proceedings of the International Fourth Symposium on Atmospheric Sciences*, 25-28 March 2008, İstanbul, Turkey.
- Vaske, J. J., Donnelly, M. & Bingül, M.B. (2016). Response Format Effects in Encounter Norm Questions, *Leisure Sciences*, 38:3, 284-294.
- Wiskerke, J. S. (2015). Urban Food Systems. H. de Zeeuw, & P. Drechsel (ed), *Cities And Agriculture – Developing Resilient Urban Food Systems*, Earthscan.